

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

BZK Introductiedossier 2021 deel II

De beleidsterreinen van BZK in 11 modules

Inhoudsopgave

De beleidsterreinen van BZK in 11 modules	4	3. Democratie	51
1. Ruimte en Leefomgeving	5	3.1 Verkiezingen	52
1.1 Nationale Omgevingsvisie	8	3.2 Integriteit van het openbaar bestuur	55
1.2 Verstedelijkingsaanpak	11	3.3 Democratie en burgerschap	57
1.3 Landelijk gebied	12	3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen	60
1.4 Energietransitie	14	4. Bestuur	62
1.5 Omgevingswet	16	4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio	63
2. Wonen en Bouwen	19	4.2 Grens- en krimpregio's	65
2.1 Aanpak Woningtekort	22	4.3 Leefbaarheid en veiligheid	67
2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)	24	4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden	69
2.3 Huurtoeslag	25	5. Digitaal	71
2.4 Woningcorporaties	27	5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025	73
2.5 Beleggers en middenhuur	29	5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid	74
2.6 Aandachtsgroepen	31	5.3 Generieke Digitale Infrastructuur	75
2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet	33	5.4 Publieke waarden, data en algoritmen	77
2.8 Goed verhuurderschap	34	5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers	79
2.9 Discriminatie op de woningmarkt	35	5.6 Digitale identiteit en toegang	81
2.10 Koopmarkt	37	5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur	84
2.11 Wonen in Caribisch Nederland	38	5.8 Wetgeving	87
2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving	41		
2.13 Bouwregelgeving en bouwqualiteit	45		
2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed	47		
2.15 Landelijke grondfaciliteit	48		

6. Grondwet en grondrechten	89	10. BZK, het Rijk en de publieke sector	131
6.1 Staatsinrichting	91	10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen	133
6.2 Grondrechten / mensenrechten	93	10.2 Topinkomens	135
6.3 Versterkte aanpak discriminatie	95	10.3 Huis voor Klokkenluiders	137
7. Openbaarheid	100	10.4 Grenzeloos Samenwerken & Ambtelijk Vakmanschap	139
7.1 Informatieverstrekking aan het parlement (artikel 68 Grondwet)	102	10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfsvoering (incl. hybride werken)	140
7.2 Wet openbaarheid van bestuur / Wet open overheid	104	10.6 Verduurzaming van de bedrijfsvoering van Rijk	144
8. Koninkrijksrelaties: Landen	108	10.7 Renovatie Binnenhof	146
8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten	110	11. Bureau Algemene Bestuursdienst	148
8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting	111	11.1 ABD Fase II	149
8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen	112	11.2 Visie op Publiek Leiderschap	151
8.4 Versterken Rechtsstaat	114		
8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)	116		
9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland	120		
9.1 Bonaire	122		
9.2 Sint Eustatius	124		
9.3 Saba	126		
9.4 Advies Raad van State en het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Koninkrijksrelaties	128		

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving
2. Wonen en Bouwen
3. Democratie
4. Bestuur
5. Digitaal
6. Grondwet en grondrechten
7. Openbaarheid
8. Koninkrijksrelaties: Landen
9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland
10. BZK, het Rijk en de publieke sector
11. Bureau Algemene Bestuursdienst

De beleidsterreinen van BZK in 11 modules

In dit tweede deel van het introductiedossier wordt u meegenomen op de grote beleidsterreinen van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). In elf modules worden deze beleidsterreinen¹ verder uitgediept; van ruimte en leefomgeving tot de Grondwet.² Hierin wordt verteld wat de maatschappelijke opgaven zijn van een bepaald beleidsterrein, wat BZK tot nu toe heeft gedaan en wat de huidige vraagstukken zijn.

De beleidsterreinen van BZK zijn divers en omvangrijk. Bovendien houden beleidsterreinen vaak verband met elkaar, denk aan huisvesting en Caribisch Nederland wat zowel het beleidsterrein Wonen & Bouwen als Caribisch Nederland raakt. Daarom wordt in verschillende modules verwezen naar modules over andere beleidsterreinen. Ook zijn er thema's die spelen op alle beleidsterreinen. Toegankelijkheid en transparantie van de overheid, ambtelijk vakmanschap, digitalisering en verbinding van beleid en uitvoering lopen als rode draden door het werk van BZK – en dus ook door deze modules – heen.

1. *Op gebied van AIVD is een niet openbaar (gerubriceerd) verdiepend dossier opgesteld.*
2. *In de modules zijn nog niet de ambities en maatregelen uit het nieuwe regeerakkoord verwerkt.*

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Module 1

Ruimte en Leefomgeving

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

De fysieke leefomgeving heeft een grote invloed op het leven van eenieder in Nederland. Het is de plek waar we wonen, werken en recreëren. Maar de ruimte in Nederland is schaars en er liggen complexe opgaves voor waar we samen met medeoverheden aan werken.

- Er moeten 900.000 woningen gebouwd worden tot 2030 die goed verbonden zijn
- Er moet een duurzaam energiesysteem ingepast worden
- Het landelijk gebied moet een transitie doorgaan

Om de opgaven en transities aan te pakken moeten ruimtelijke keuzes in samenhang tussen overheidslagen en sectoren gemaakt worden. Dit vraagt om een Rijksoverheid die keuzes durft te maken en, waar nodig, regie neemt. Ruimte en Leefomgeving speelt een belangrijke rol in de regievoering van het Rijk in de fysieke leefomgeving door de sectorale belangen en overheidslagen in de fysieke leefomgeving bij elkaar te brengen.

Samen met andere departementen maakt BZK structurerende keuzes over de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland die richting geven aan de regionale uitwerking. We kijken verder dan de opgaves van nu en kijken ook naar wat er op ons afkomt in de verre toekomst.

De Omgevingswet die op 01 juli 2022 in werking treedt biedt de juridische instrumenten om de integrale keuzes te maken. Het parlement moet nog instemmen met de inwerkingtredingsdatum. Met deze instrumenten werken we aan de hand van de nationale belangen en uitgangspunten van de NOVI (Nationale Omgevingsvisie) aan de leefomgevingskwaliteit. In 2020 is de NOVI vastgesteld en de komende jaren werken we aan de uitvoering van de NOVI. Dat doen we vanuit verschillende principes: door functiecombinaties te maken (bijvoorbeeld zonnepanelen op daken bij nieuwbouwprojecten), door de kenmerken van het gebied centraal te stellen en opgaves niet af te wentelen op toekomstige generaties. Dit doen we als Rijk niet alleen, maar in samenspraak met onze partners in de regio.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

- 1.1 Nationale Omgevingsvisie
- 1.2 Verstedelijkingsaanpak
- 1.3 Landelijk gebied
- 1.4 Energietransitie
- 1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Belangrijke begrippen	
NOVI en uitvoeringsagenda NOVI	De Nationale Omgevingsvisie is bindend voor het Rijk. O.b.v. de nationale belangen en uitgangspunten werken we aan de Uitvoeringsagenda NOVI. Hiermee geven we samen met alle departementen invulling aan de uitvoering van NOVI en hoe de samenwerking met de regio en maatschappelijke partijen eruitziet. Dit is een omvangrijk pakket, waarbij het zaak is interdepartementaal zo veel mogelijk samenhang te bereiken.
IBO Ruimte	Interbestuurlijk onderzoek naar ruimtelijke ordening waarmee aanknopingspunten worden gegeven voor de roep om Rijksregie in de fysieke leefomgeving
SNN (Stedelijk netwerk Nederland)	Goed bereikbaar netwerk van steden en regio's met een aantrekkelijk vestigingsklimaat.
14 grootschalige gebieden	Gebieden waar we als Rijk samen met de regio de integrale verstedelijkingsopgave oppakken omdat deze hier het meest urgent is. Hier kunnen 600.000 woningen gerealiseerd tot 2030 indien in de volgende kabinetsperiode de gevraagde middelen beschikbaar worden gesteld.
NLPG	Nationaal programma landelijk gebied waar BZK en LNV samen met de overige departementen, medeoverheden en maatschappelijke organisaties werken aan een strategie op hoofdlijnen voor een toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied.
RES	In het Nationaal programma (NP RES) Regionale Energie Strategieën werken gemeenten, provincies, waterschappen, inwoners, bedrijfsleven, netbeheerders en maatschappelijke organisaties samen regionale uitwerking en realisatie van 35TWh in de vorm van wind en zon op land.
Nationaal programma Noordzee	In samenwerking met medeoverheden en betrokken partijen o.a. uitwerken van plaatsing windparken op de Noordzee.
DSO-LV	Dit is een landelijke voorziening waar wet- en regelgeving over de fysieke leefomgeving wordt opgenomen, omgevingsdocumenten worden gepubliceerd en omgevingsvergunningen kunnen worden aangevraagd. De minister van BZK is hiervoor stelselverantwoordelijk.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

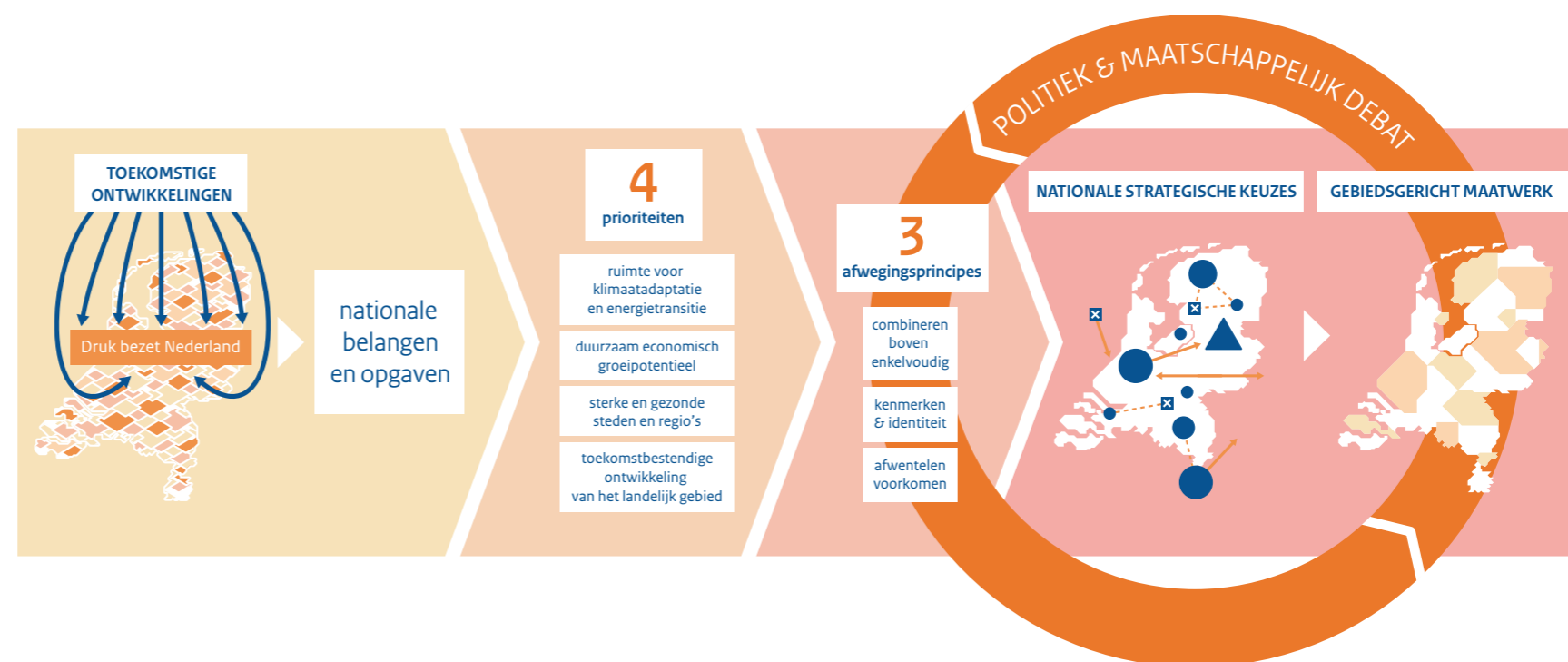
1.1 Nationale Omgevingsvisie

Maatschappelijke opgave

Met de NOVI heeft het vorige kabinet in de nationale beleidsvisie het langetermijnperspectief op de ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland tot 2050 gegeven. Het Rijk noemt de nationale belangen en geeft met zorg voor een gezonde bodem, schoon water, behoud van biodiversiteit en een aantrekkelijke leefomgeving richting aan de grote opgaven die het aanzien van Nederland de komende dertig jaar ingrijpend zullen veranderen. In de NOVI worden nationale strategische keuzes gemaakt. Op basis daarvan werkt het Rijk samen met de regio aan het maken van gebiedsgerichte keuzes als het gaat om grote ruimtelijke ontwikkelingen.

Feiten en cijfers

De werkwijze van de NOVI is uiteengezet in onderstaande *infographic*, waarin nationale belangen ingedeeld worden in prioriteiten en met inachtneming van de drie afwegingsprincipes leiden tot nationale en/of gebiedsgerichte keuzes. De NOVI stelt een nieuwe aanpak voor; werken als één overheid (interdepartementaal en met de medeoverheden) en met de samenleving, integraal en met meer regie vanuit het Rijk. Jaarlijks rapporteert BZK in het voorjaar over de voortgang van de uitvoering van de NOVI.

Bron: 'Nationale Omgevingsvisie'.

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

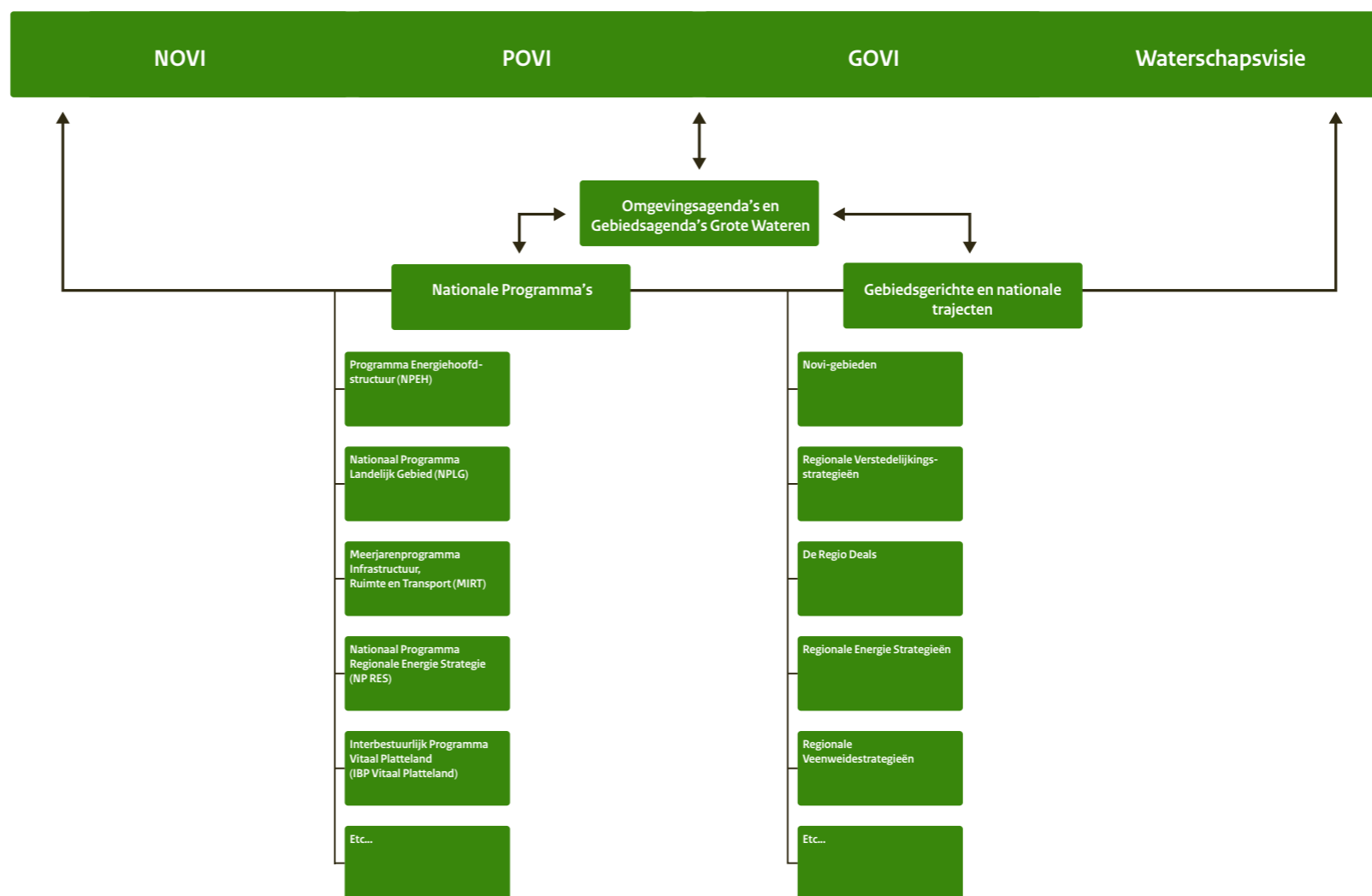
10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

De NOVI is bindend voor het Rijk. Het legt de basis voor visies, programma's en trajecten waarmee departementen gezamenlijk werken aan de uitvoering van de NOVI en het aanscherpen van nationale beleidskeuzes. Samen met onze partners (zowel nationaal als regionaal) werken we onder andere aan omgevingsagenda's (uitwerking NOVI in vijf landsdelen; Oost, Noord-West, Zuid-West, Noord en Zuid), gebiedsagenda's grote wateren, verstedelijkingsstrategieën en NOVI-gebieden. Waar nodig zetten we als BZK het wettelijk instrumentarium in om beleidsdoorwerking of doorzettingsmacht te bereiken.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is interdepartementaal systeemverantwoordelijk voor ruimtelijke ordening en de bijbehorende nationale visie op de fysieke leefomgeving (de NOVI) en de organisatie van de uitvoering (instrumenten zoals programma's en agenda's). BZK staat ook aan de lat voor het cyclische proces van de NOVI, dat verschillende onderdelen omvat zoals de actualisatie, monitoring en evaluatie van de NOVI. Op het gebied van interbestuurlijke samenwerking is BZK voorzitter van het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Dit is een besluitvormend gremium over ruimtelijke ontwikkeling tussen bewindspersonen en bestuurders van decentrale overheden dat een keer per jaar plaatsvindt voor alle vijf de landsdelen. BZK is ook voorzitter van het Bestuurlijk Overleg Wonen, Ruimte en Omgevingswet (BO WRO). Een overleg met de koepels van medeoverheden (VNG, IPO, Unie van Waterschappen).

De NOVI is samen met IenW, Defensie, Fin, LNV, VWS, EZK en OCW opgesteld. De bewindslieden van deze ministeries hebben de NOVI en de Uitvoeringsagenda mede ondertekend.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De NOVI is in 2020 gepubliceerd. Samen met de koepels hebben we samenwerkingsafspraken ondertekend dat we de ambities en principes uit de NOVI onderschrijven en deze – als één overheid – uitvoeren. De eerste Omgevingsagenda voor het gebied Oost-Nederland, als regionale uitwerking van de NOVI, is in 2021 opgeleverd. De andere vier regio's volgen in het voorjaar van 2022. Met de publicatie van de NOVI is ook de NOVI-cyclus van start gegaan. Daarbij horen verschillende mijlpalen. De eerste jaarlijkse voortgangsbrief van de NOVI is op 7 juni 2021 met de Kamer gedeeld. In mei/juni 2022 staat de tweede voortgangsbrief gepland. Daarnaast heeft de eerste jaarlijkse NOVI-conferentie plaatsgevonden op 31 maart 2021. Er waren 2.500 mensen virtueel aanwezig. In maart/april 2022 vindt de volgende conferentie plaats. Ook de eerste NOVI-monitor is in september 2020 gepubliceerd. Hiermee zijn de prioriteiten en uitgangspunten van de NOVI gelinkt aan meetbare doelen.

Wat loopt er momenteel?

BZK werkt aan de uitvoering van de NOVI. Samen met de leefomgevingsdepartementen werken we in verschillende programma's aan de grote opgaven van de fysieke leefomgeving. Daar waar de opgaven het meest urgent zijn werken we samen met medeoverheden en maatschappelijke partners aan integrale oplossingen in acht NOVI-gebieden. In de landsdelen werken we met onze partners aan de afspraken die in het Bestuurlijke Overleg Leefomgeving (BOL) gemaakt zijn. Ondersteunend aan de ambities van de NOVI werken we aan de voorbereiding van een nationale grondfaciliteit die (indien hiertoe besloten wordt) overheden kan ondersteunen bij het integraal realiseren van onder meer de woningbouw-, stikstof- en energieopgave.

Huidige vraagstukken

De roep om regie van het Rijk vraagt om een duidelijk beeld over hoe we als Rijk regie willen voeren. Op basis van o.a. het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) Ruimtelijke ordening moeten we hier de komende tijd samen met de betrokken departementen vorm aan geven. Risico hierbij is het behouden van draagvlak in de regio. Daarnaast vragen de grote opgaven op het gebied van woningbouw, het landelijk gebied, aanpassing aan klimaatverandering en de energietransitie om een versnelling en versterking van de uitvoering en het aanscherpen van de benodigde keuzes waarvoor de basis in de NOVI is gelegd.

Huidige financiële kader

Financiële middelen voor de uitvoering van de NOVI komen terug onder de andere aandachtsgebieden, zoals verstedelijking, landelijk gebied en energietransitie.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

1.2 Verstedelijkingsaanpak

Maatschappelijke opgave

In 7 stedelijke regio's met de hoogste verstedelijkingsdruk en woningbouwopgave worden, in lijn met de NOVI, regionale verstedelijkingsstrategieën gezamenlijk opgesteld door het Rijk en decentrale overheden. Het gaat om de Metropoolregio Amsterdam, Zuidelijke Randstad, Metropoolregio Utrecht, Regio Zwolle, Regio Arnhem-Nijmegen-Food Valley, de Brabantse stedenrij en de Regio Groningen-Assen. Gezamenlijk vormen zij het Stedelijk Netwerk Nederland, dat is vastgesteld in de NOVI. De verstedelijkingsstrategieën zijn gericht op realisatie van gezonde, herkenbare, klimaatadaptieve stedelijke regio's die gebruik maken van duurzame energiebronnen en goed verbonden zijn, met voldoende woningen en werklocaties en die een goede leefomgevingskwaliteit kennen. De 14 grootschalige gebieden die in de NOVI zijn geïdentificeerd voor woningbouw zijn onderdeel van deze stedelijke regio's.

Feiten en cijfers

In de verstedelijkingsstrategieën is tot 2030 ruimte voor 600.000 woningen. Er is voldoende plancapaciteit om de woningbouwopgave in de steden op te pakken, nu moeten we over naar de uitvoering. De huidige 7 strategieën kunnen naar schatting binnen een half jaar omgezet worden in verstedelijkingsakkoorden. Door middel van deze bestuursakkoorden worden er bindende langjarige afspraken gemaakt, waarmee de woningen kunnen worden gerealiseerd.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Prioriteit voor BZK is dat steden integraal worden ontwikkeld. In samenhang met andere fysieke opgaven, verbonden en op de juiste plek. Dit doen we door verstedelijkingsstrategieën op te stellen met de regio's.

Deze kunnen na een half jaar definitief gemaakt worden met bestuursakkoorden. Waarmee zicht komt op realisatie van de strategieën en ieders verantwoordelijkheid daarbij.

De directies Woningbouw en R&L van BZK creëren gezamenlijk de juiste condities zodat er 600.000 woningen in het Stedelijk Netwerk Nederland gebouwd kunnen worden. Voor de infrastructurele ontwikkelingen werken we samen met IenW, voor de combinatie tussen wonen en werken en de energie-opgave met EZK, voor groen in en om de stad met LNV. De verstedelijkingsstrategieën worden samen met medeoverheden in de regio opgesteld.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Met de NOVI is benoemd hoe de grote verstedelijkingsopgave (w.o. de woningbouw) opgevangen moet worden. In de afgelopen 2 jaar is met de 7 regio's concreet uitgewerkt hoe deze opgave aan te pakken. Door deze werkwijze is bestuurlijk draagvlak voor de aanpak gecreëerd en ontstaat zicht op concrete benodigde maatregelen en investeringen. De verstedelijkingsstrategieën zijn ook leidend geweest in de inzet van BZK in de Bestuurlijke overleggen MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport) op het punt van infra-besluiten.

Wat loopt er momenteel?

Komend half jaar vindt de uitwerking en besluitvorming (via BO's Leefomgeving en BO's MIRT) plaats op de 7 regionale verstedelijkingsstrategieën. In het voorjaar van 2022 is het mogelijk om op basis hiervan bestuursakkoorden op te leveren.

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

De verstedelijkingsafspraken/-akkoorden bieden een belangrijke kans om de aanpak van de grote verstedelijkingsopgave in gang te zetten en te bouwen aan toekomstbestendige stedelijke regio's. Om een succesvolle verstedelijkingsaanpak mogelijk te maken zijn additionele rijksmiddelen, bundeling van rijksmiddelen in deze gebieden zoals voorgesteld in het IBO Ruimte en afspraken over een coördinerende rol van de minister op deze afspraken van belang. De nationale grondfaciliteit die ontwikkeld wordt kan ook een rol spelen bij de positie die het Rijk kan innemen rondom de verstedelijkingsstrategieën.

Huidige financiële kader

Voor de realisatie van de 14 grootschalige gebieden is de komende 20 jaar €33 miljard aan totale publieke investeringen nodig voor infrastructurele ingrepen, gebiedsontwikkeling en grondexploitatiekosten. Hiervan is €13 miljard gedekt en is €20 miljard nog niet gedekt. Dat betekent dat er gemiddeld nog een investering van €1 miljard per jaar nodig is.

1.3 Landelijk gebied

Maatschappelijke opgave

In het landelijk gebied komen veel opgaves samen. Vanwege opgaves zoals de natuurversterking (stikstof), bodemdaling, de transitie van de landbouw, verdroging, verzilting en CO₂-uitstoot en ruimte vragende functies zoals natuur, woningbouw, bedrijvigheid en energie moet het landelijk gebied een transitie doorgaan. Deze transitie moet leiden tot een landelijk gebied dat een goede leefbaarheid kent en een goede leefomgevingskwaliteit heeft. Samen met LNV trekt BZK het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) waar deze opgave centraal staat.

Feiten en cijfers

Nieuwe ruimtevragen in het landelijk gebied:

- Waterveiligheid en waterberging: 10-20.000 ha;
- Natuurontwikkeling en biodiversiteitsherstel: 150.000 ha;
- Nieuw bos: 37.000 ha;
- Zonne-energie 20.000-40.000 ha;
- Verstedelijking, bedrijvigheid en infrastructuur: 30-80.000 ha;
- Ook de extensivering van de landbouw vergt ruimte.

Concentratie van bodem waterproblematiek:

- Droogte door dalende grondwaterstanden: met name Drenthe en Overijssel;
- Verzilting: met name zeekleigebieden in Friesland en Noordzeekust;
- Bodemdaling: m.n. Zuid-Holland, Flevoland en Friesland, prioritair het Groene hart;
- Stikstofproblematiek, met name hoge zandgronden op de Veluwe, in Brabant en Drenthe.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

De inzet van BZK in het landelijk gebied is nodig om tot een samenhangende ruimtelijke benadering van het landelijk gebied te komen om de leefomgevingskwaliteit te vergroten. LNV heeft bijvoorbeeld een bijzondere verantwoordelijkheid voor natuur en landbouw. IenW voor water en klimaatadaptatie, EZK voor duurzame energie. BZK is er om ruimtelijke samenhang en kwaliteit van de leefomgeving te vinden, belangen te verbinden en waar nodig besluitvorming te organiseren als er lastige keuzes moeten worden gemaakt. Niet alles kan overal.

Op nationaal niveau doet BZK dat door aan de voorkant samenhang te laten zien tussen de opgaven en bij te dragen aan beleid rondom de locatiekeuzes voor landbouwgronden, woningbouw, natuur en datacentra. We ontwikkelen hiervoor ordenende principes. Op gebiedsniveau doen we dat door in prioritaire gebieden de regie te pakken, zodat het rijk met een mond richting de regio spreekt en opgaven in samenhang worden opgepakt. Dat voorkomt bijvoorbeeld dat boeren investeringen doen in het kader voor stikstof, terwijl de klimaatadaptatieopgave blijft liggen. De gronden in BZK/RVB-bezit kunnen bijdragen aan het toepassen van de ordenende principes, onder andere door schuifruimte te creëren.

Voor het NPLG werken we nauw samen met LNV, IenW en in toenemende mate ook met EZK. Daarnaast zijn we in gesprek met de decentrale overheden over de interbestuurlijke samenwerking, de verantwoordelijkheden en rollen. Inzet: meetbare doelen en kaders voor de integrale gebiedsplannen, die de regio's opstellen. Leefbaarheid en verdien capaciteit gebied zijn randvoorwaarde. (Kleinschalige) woningbouw kan onderdeel van de oplossing zijn, naast nieuwe verdienmodellen voor de landbouw en energieopwekking.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Bij het NPLG zorgt BZK ervoor dat de integrale invalshoek wordt meegenomen. In de keuzes die moeten worden gemaakt rondom de zonering van landbouwgebieden (waarin Nederland krijgt landbouw voorrang, in welke gebieden is transitie nodig) zorgt BZK ervoor dat de ruimtelijke impact op andere opgaves beperkt is. Daarnaast hebben we ook in het programma aanpak Stikstof de integrale benadering ingebracht zodat de keuzes die gemaakt worden in de breedte bijdragen aan de leefomgevingskwaliteit.

Wat loopt er momenteel?

In de NOVI is het NPLG aangekondigd. De invulling daarvan is aan het nieuwe kabinet. Vanuit het bredere perspectief van het NPLG is het van belang om mee te denken over een vervolgaanpak stikstof die: 1) voldoende breed kijkt om de problemen aan te pakken in die gebieden waar stikstof de driver voor de transitie is; 2) een werkwijze te ontwikkelen die te kopiëren is voor andere type gebieden. De nationale grondfaciliteit die wordt voorbereid kan hierbij ondersteuning bieden. De aanpak van de stikstofcrisis, voor wat betreft het aandeel van de landbouw en de inzet op het versterken van de natuur en het landschap, wordt bij voorkeur onderdeel van NPLG.

Huidige vraagstukken

Stikstof en bodem- en waterproblematiek/klimaatverandering in samenhang oppakken is een kans voor integrale duurzame ruimtelijke ontwikkeling. Leefbaarheid in gebieden en draagvlak voor uitvoeren van transitie is een risico. Er moeten keuzes gemaakt worden over transitie (en de zonering van de) landbouw. Zonder keuzes worden de opgaves alleen maar urgenter.

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige financiële kader

Er is geld nodig om aan de slag te gaan met de transformatie (grondafwaardering, verduurzaming, aanpassing van de landbouw en aanleg van een groenblauwe dooradering). Er wordt onderzoek gedaan naar welke investeringen nodig zijn. Het geld dat beschikbaar komt moet gebiedsgericht ingezet kunnen worden. Bij voorkeur zodanig dat met maatregelen wordt bijgedragen aan meerdere doelen tegelijkertijd: voor klimaat, stikstof en het voldoen aan Europese verplichtingen voor water- en natuurkwaliteit is een gebiedsgerichte en gebundelde / verbrede inzet van middelen wenselijk.

1.4 Energietransitie

Maatschappelijke opgave

Nederland verduurzaamt. Met het klimaatakkoord heeft Nederland de afspraak gemaakt om in 2050 klimaatneutraal te zijn en in 2030 49% CO₂ reductie te bereiken. Daarbij hoort een duurzaam energiesysteem, dat veel meer ruimte kost dan ons huidige fossiele energiesysteem. Hierdoor staan we voor een grote ruimtelijke opgave, omdat gelijktijdig ook de ruimtevrage van andere opgaven, zoals verstedelijking, toeneemt. Daarbij moeten de keuzes rondom de energietransitie integraal gemaakt worden, omdat de keuzes altijd ruimtelijke impact voor een gebied hebben. Omdat ruimte in Nederland schaars is moeten we de opgaven met elkaar combineren. De uitdaging is ervoor te zorgen dat de ruimtelijke impact van het duurzame energiesysteem beperkt wordt en de kwaliteit van de leefomgeving zo goed mogelijk beschermd wordt. Nu, in aanloop naar 2030 en 2050.

Feiten en cijfers

In 2030 moet 49 TeraWattuur (TWh) aan duurzame energieopwekking gerealiseerd zijn op zee en 35 TWh op land. Naast elektriciteit is warmte nodig. Vooral in de gebouwde omgeving. Gebruik van restwarmte of omgevingswarmte (bodem, water, lucht) is in beginsel een zéér ruimte-efficiënte vorm van energiegebruik voor de gebouwde omgeving. Het gebruik van waterstof voor gebouwverwarming, verkeer en vervoer over land en opslag van elektriciteit gaat gepaard met een veel hoger energiegebruik dan de alternatieven, en legt daarmee een veel groter beslag op de schaarse ruimte.

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

De taak van BZK is te bevorderen en bewaken dat de ruimtelijke impact en samenhang met andere opgaves, zoals verstedelijking en transitie van het landelijk gebied, voldoende worden meegenomen in de keuzes rondom de energietransitie. Daarbij zijn de kwaliteit van de leefomgeving, borging van de nationale belangen en maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak de belangrijkste randvoorwaarden. Om dit laatste te bevorderen is de opgave voor het realiseren van zon wind en bijbehorende infrastructuur neergelegd bij de decentrale overheden (RES).

De Minister van BZK is mede bevoegd gezag met de Minister van EZK voor de energiehoofdstructuur (PEH), inclusief de rijksinpassingsplannen voor grootschalige energie-infrastructureur, waaronder windparken vanaf 100 MW. BZK is medeopdrachtgever voor de RES'en samen met EZK. Het voortouw voor de RES'en ligt bij de medeoverheden (IPO, UvW, VNG). De systeemverantwoordelijkheid voor het energiesysteem ligt bij EZK. De systeemverantwoordelijkheid voor de structuurvisie buisleidingen ligt bij BZK. Met I&W is BZK medeverantwoordelijk voor doorvaart en medegebruik van energieparks op de Noordzee (met ingang van 1 januari 2022 draagt BZK deze medeverantwoordelijkheid over aan IenW en is IenW derhalve volledig verantwoordelijk voor deze taak).

Het raakt het lokale, regionale, nationale en internationale schaalniveau. Er zijn directe lijnen met het Ministerie van EZK, LNV, en I&W (waaronder RWS) en tevens met diverse medeoverheden. Het ruimtelijk inpassen van 35TWh zon en wind op land, met bijbehorende infrastructuur, is bij de decentrale overheden neergelegd. Vanuit de NOVI zijn aan de RES'en ruimtelijke principes meegegeven.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

In nationale programma's, zoals het Programma Energie Hoofdstructuur (PES), de Regionale Energiestrategieën (RES) en het klimaatakkoord heeft BZK ingezet op de NOVI-principes. Hiermee benadrukken we dat ruimte schaars is en wordt de ruimtelijke impact meegenomen bij de te maken keuzes. De ambitie is om bij alle relevante programma's rondom energie een bijdrage te leveren om de ruimtelijke afwegingen een centrale plek te geven. In de Ruimtelijk strategie Energiesysteem (RSE) is uitgewerkt hoe energiekeuzes in de keten doorwerken in de omgeving. We werken dit momenteel uit in vuistregels voor wind, warmte, warmtenetten, waterstof, kernenergie, biomassa. De voorkeursvolgorde voor zon is al opgesteld en voor de stimulering van meer zon op dak is een wijziging nodig van het Besluit Kwaliteit Leefomgeving. Dit is in voorbereiding.

Wat loopt er momenteel?

De regionale energiestrategieën gaan een volgende fase in. De komende 2 jaar moeten decentrale overheden gaan zorgen voor ruimtelijke inpassing en realisatie van de doelen uit het Klimaatakkoord. Voor deze volgende fase wordt een nieuwe handreiking RES' 2.0 opgesteld. Hierin worden de nader uitgewerkte ruimtelijke principes uit de NOVI en RES-vuistregels opgenomen. Voor de bovenregionale effecten en relatie met andere grote opgaven zoals woningbouw, landbouw, natuur wordt een impactanalyse op de RES-en uitgevoerd. Daarnaast wordt aansturing vanuit het Rijk van NP RES periode 2022-2025 heroverwogen. Het ontwerp van de Energiehoofdstructuur voor 2050 (PEH).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

Op dit moment wordt een groot deel van de energieopwekking op land vormgegeven door de RES'en (decentrale overheden). Aanvullend op de RES'en is er betere regionale afstemming nodig over het toekomstige energienetwerk en de aansluiting op andere opgaven. Zo moet er meer regie komen op bovenregionale warmtenetten in verstedelijkte gebieden.

Huidige financiële kader

Vanuit BZK/R&L wordt er 0,5 mln. geïnvesteerd in de programma's rondom de energietransitie. Indien er voor BZK aanvullende bevoegdheden komen in programma's dan wel de politieke ambities worden opgehoogd kan dit vragen om een extra investering en capaciteit.

1.5 Omgevingswet

Maatschappelijke opgave

Om de complexe opgaves zoals energietransitie en woningbouw en de benodigde wijzigingen daarvoor in de fysieke leefomgeving daadkrachtig aan te pakken zijn de juiste instrumenten nodig. De Omgevingswet biedt het juridische instrumentarium om dit effectief te doen. Deze stelselwijziging die de invoering van de Omgevingswet is, stelt overheden in staat om meer in samenhang aan het beheer en de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving te werken. Tegelijkertijd zorgt de wet voor snellere procedures voor burgers en bedrijven omdat ze maar één aanvraag hoeven te doen bij één loket. Tevens stimuleert de Omgevingswet vroegtijdige participatie. De wet staat voor een goed evenwicht tussen het benutten en beschermen van de leefomgeving. De inwerkingtreding van de Omgevingswet is beoogd op 1 juli 2022.

Feiten en cijfers

Met de Omgevingswet worden 26 wetten in 1 wet, 60 AmvB's in 4 AmvB's en 75 MR'en in een Omgevingsregeling samengevoegd over o.a. bouwen, milieu en ruimtelijke ordening. De wetten en regels worden digitaal beschikbaar gesteld in het Digitale Stelsel Omgevingswet (DSO). Om dit mogelijk te maken moeten gemeenten, provincies, waterschappen en rijkspartijen aansluiten op het DSO.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is stelselverantwoordelijk. Dit betekent verantwoordelijk voor de (inwerkingtreding van de) Omgevingswet, de ontwikkeling, uitbouw en beheer van de landelijke voorziening DSO en de werking van het stelsel als geheel.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

In het interbestuurlijk programma Aan de Slag met de Omgevingswet werken gemeenten, provincies, waterschappen en het Rijk samen aan de implementatie van de Omgevingswet. De bestuurlijke partners VNG, IPO, UvW en Rijk zijn verantwoordelijk voor de veranderopgaven hun eigen achterban (transitieaanpak).

De landelijke voorziening van het DSO (DSO-LV) wordt gebouwd in samenwerking met een viertal uitvoeringsorganisaties; Kadaster, KOOP, Geonovum en RWS.

Daarnaast wordt samengewerkt met de genoemde koepels om te zorgen dat de individuele gemeenten, provincies en waterschappen samen met hun softwareleveranciers aansluiten op de landelijke voorziening.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

BZK heeft in samenwerking met een groot aantal andere partijen de wetgeving van de stelselherziening tot stand gebracht. De regelgeving van het nieuwe stelsel is gereed om in werking te kunnen treden. Daarom wordt er gestuurd op een niveau van het DSO-LV dat voldoende is zodat de wet inwerking kan treden. Daarnaast worden de koepels ondersteund m.b.t. de implementatie van de wet, het aansluiten op het DSO door de bevoegd gezagen en het vullen ervan en oefenen ermee.

Wat loopt er momenteel?

Alle wet- en regelgeving van de Omgevingswet is door beide kamers behandeld. Het inwerkingtredings-KB (1 juli 2022) moet nog worden voorgehangen en door beide Kamers worden goedgekeurd. Het dient uiterlijk, maar zo mogelijk eerder dan 1 april 2022 in het Staatsblad te staan. De inzet is om het Koninklijk Besluit voor het kerstreces voor te hangen en in februari en maart de debatten met beide kamers te voeren.

Huidige vraagstukken

De Omgevingswet komt op een moment dat de overheden die uitvoering geven aan de Omgevingswet onder grote financiële druk staan door bezuinigingen en eerdere stelselherzieningen (sociaal domein) en veel op hun bord hebben (woningbouw, energietransitie). Er zijn inmiddels extra middelen beschikbaar gekomen (zie onder financieel kader) in verband met de latere inwerkingtreding, die is nu voorzien voor 1 juli 2022.

Op dit moment wordt er hard gewerkt aan het afbouwen van de landelijke voorziening van het DSO, om te zorgen dat alle bevoegd gezagen een half jaar kunnen inregelen en oefenen voor inwerkingtreding. Door veel bevoegd gezagen en softwareleveranciers wordt alles op alles gezet om op tijd aan te sluiten. Maandelijks worden de nieuwe aansluitcijfers aan de Kamer(s) gestuurd. De inzet is om zoveel mogelijk gemeenten, provincies en waterschappen klaar te laten zijn voor de inwerkingtreding. De bevoegd gezagen maken hierover echter hun eigen afweging. Vast staat dat zekerheid over de inwerkingtredingsdatum helpt hen die stap te laten maken.

1. Ruimte en Leefomgeving

1.1 Nationale Omgevingsvisie

1.2 Verstedelijkingsaanpak

1.3 Landelijk gebied

1.4 Energietransitie

1.5 Omgevingswet

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige financiële kader

Als gevolg van meerdere keren verschuiven van de inwerkingtreding en i.v.m. de complexiteit van (een deel van) het DSO zijn er extra kosten voor BZK en de bestuurlijke partners. Het gaat daarbij onder andere om het langer in de lucht houden van de programmaorganisatie en de bestaande, landelijke systemen, en het ondersteunen van tijdelijke alternatieve maatregelen. De verschillende kosten nav de verschuiving zet ik hieronder nader uiteen. Voor de Rijks-overheid gaat het onder andere om het langer in de lucht houden van de programmaorganisatie en de bestaande, landelijke systemen, en het ondersteunen van tijdelijke alternatieve maatregelen. Hiervoor is 14,4 miljoen euro extra beschikbaar toegevoegd aan de BZK-begroting.

Verder is voor de invoering en implementatie van de Omgevingswet over een periode van vijf jaar 14,3 miljoen euro extra middelen beschikbaar gesteld. Dit bedrag is bestemd voor de bekostiging van de aan de Eerste Kamer gedane toezegging³ over implementatie en loopt door tot vijf jaar na inwerkingtreding.

3. To2855.

Daarnaast is er een bedrag van 23 miljoen euro beschikbaar gesteld voor de extra kosten van de implementatie - door het verschuiven van de inwerkingtreding van de wet – bestemd voor de koepels van gemeenten, provincies en waterschappen en voor de rijkspartijen die de Omgevingswet invoeren. VNG, IPO, Unie van Waterschappen en rijkspartijen verkennen op dit moment hoe het bedrag van 23 miljoen euro kan worden ingezet als stimulans voor een goede en tijdige invoering van de wet. Zij denken aan maatregelen die de implementatie van de wet op 1 juli 2022 extra ondersteunen, zodat het geld ten goede komt aan alle organisaties die de Omgevingswet moeten invoeren. In totaal verwacht de VNG tot het jaar van invoering voor de implementatie bij medeoverheden 150 miljoen extra nodig te hebben. Daarin is nog niet voorzien en de verwachting is dat ze hier nog op terug gaan komen.

De ontwikkeling en de afbouw van de landelijke voorziening van het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO-LV) vergt meer tijd en geld dan aanvankelijk voorzien. Naar aanleiding van het BIT-advies en Gateway Review van eind 2020 zijn de kosten voor de ontwikkeling van het DSO opnieuw geraamd. Conform deze herijking is voor het afbouwen van het DSO-LV tot het basisniveau een bedrag van 30,8 miljoen euro toegevoegd aan de middelen voor de Omgevingswet in de BZK-begroting.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid
in gereguleerde huursector
(sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimte-
verdeling en woonruimtevoorraad-
beheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk
effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Module 2

Wonen en Bouwen

*Wonen, Woningbouw, Stedelijke vernieuwing,
Aandachtsgroepen en Bouwen*

De meeste mensen in Nederland wonen in een goed huis in een prettige leefomgeving. Door de krapte op de woningmarkt is het echter voor met name mensen met lage en middeninkomens, kwetsbare groepen en starters op de woningmarkt steeds moeilijker geworden om een betaalbare en geschikte woning te vinden.

- De woningbouwopgave is urgent in zowel Europees als Caribisch Nederland (Bonaire, St. Eustatius en Saba). Tot 2030 moeten er ongeveer **900.000 woningen** worden gerealiseerd voor verschillende doelgroepen.
- Voldoende betaalbare woningen voor iedereen op de juiste plek is het streven. Met de **Woningbouwimpuls** (1 miljard euro periode 2020-2021) en **de aanpak van 14 woningbouwgebieden** wordt aan een versnelling en verdere ontwikkeling van grote locaties gewerkt. Daarnaast wordt ingezet op randvoorwaarden, zoals grondbeleid, versnellen van procedures, regie, capaciteit bij medeoverheden, innovaties, geluid, stikstof etc. om de woningbouwopgave mogelijke te maken.
- Bij Prinsjesdag 2021 komt 10x 100 miljoen euro beschikbaar voor additionele woningbouw.
- **Woningcorporaties** hebben onvoldoende financiële middelen om hun huidige opgaven rond nieuwbouw, verduurzaming en leefbaarheid de komende jaren waar te kunnen maken. Deze Taskforce Nieuwbouw Woningcorporaties (TNW) wil bereiken dat in 2021 en 2022 de bouw van de 150.000 reguliere sociale huurwoningen kan starten, met als doel de nieuwbouw te versnellen naar 25.000 woningen per jaar, en er 10.000 flexwoningen worden gebouwd. Corporaties hebben voor circa 150.000 betaalbare nieuwbouwwoningen een fiscale korting aangevraagd via de Regeling Vermindering Verhuurdersheffing (RVV) Nieuwbouw.

- **De krapte op de markt, de stijgende huur- en koopprijzen en de effecten daarvan op de maatschappij hebben de aandacht.** Op de koopmarkt komen met name starters in de knel. Voor de huursector zijn AEDS en de Woonbond bezig met het nieuwe Sociaal Huurakkoord, op basis van de Actieagenda Wonen. Hierin is opgenomen dat huren maar beperkt mogen stijgen (inflatievolgend +1 procentpunt). Dezelfde beperking geldt komende jaren voor de vrije sector. Tevens wordt nagedacht over regulering van het middenhuursegment. Het **gemeentelijk instrumentarium** is met de opkoopbescherming en verhuurdervingunning (nog in consultatie) versterkt.
- Mede naar aanleiding van de toeslagenaffaire en de wens voor vereenvoudiging van het toeslagenstelsel is afgelopen periode kritisch gekeken naar de toekomst van de toeslagen, waaronder de huurtoeslag.
- Gebrekkige regie en een tekort aan woningen maakt dat **aandachtsgroepen** nog minder snel aan een woning komen. Voor deze groepen zorgt huisvesting er juist voor dat zij beter en sneller (weer) mee kunnen doen in de samenleving. Inzet is gericht op integraal beleid voor alle aandachtsgroepen door samenwerking met andere ministeries en financiële regelingen. De huisvesting van aandachtsgroepen is op dit moment primair de taak van gemeenten.
- **De leefbaarheid in bepaalde stedelijke en landelijke gebieden** onder druk. In deze gebieden is er sprake van een concentratie van problemen bij mensen en een verminderde kwaliteit van woningen en de leefomgeving. Met het **Volkshuisvestingsfonds** van 450 miljoen euro is hieraan in 2021 een eerste impuls gegeven.
- Er is een grote **verduurzamingsopgave voor de gebouwde omgeving** met aandacht voor klimaatadaptatie, circulair – natuurinclusief bouwen. Ook in Europees verband zijn er ontwikkelingen met Fit for 55 pakket en regelgeving.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

- 2.1 Aanpak Woningtekort
- 2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)
- 2.3 Huurtoeslag
- 2.4 Woningcorporaties
- 2.5 Beleggers en middenhuur
- 2.6 Aandachtsgroepen
- 2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet
- 2.8 Goed verhuurderschap
- 2.9 Discriminatie op de woningmarkt
- 2.10 Koopmarkt
- 2.11 Wonen in Caribisch Nederland
- 2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving
- 2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit
- 2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed
- 2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Belangrijke begrippen	
Woondeals	afspraken tussen BZK en een zestal stedelijke regio's die te maken hebben met grote urgente woningtekorten en andere opgaven.
Plancapaciteit	BZK heeft samen met de provincies afgesproken dat de plannen voor woningbouw 130% van de bruto woningbouwopgave moet zijn.
Woningbouwimpuls	Een instrument waarbij de rijksoverheid subsidie geeft om de onrendabele top af te dekken, waardoor er meer, sneller en meer betaalbare woningen worden gebouwd, in Europees Nederland.
14 grootschalige woningbouwlocaties	Er zijn 14 grootschalige woningbouwlocaties aangewezen in de NOVI waar rond de 400.000 tot 2035 woningen kunnen worden gebouwd en ov-schaalsprongen worden gerealiseerd.
Transformatiefaciliteit	Transformatiefaciliteit biedt kortlopende leningen om de voorfase van woningbouwprojecten te financieren, zodat sneller gestart kan worden.
VHF	In stedelijke vernieuwingsgebieden en grens- en krimpregio's de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad verbeteren in kader van veiligheid, leefbaarheid en verduurzamen.
Conceptueel bouwen	Inzet om woningbouw betaalbaarder te maken en te verduurzamen.
Gereguleerde huurwoningen	Gereguleerde huurwoningen, ook wel sociale huurwoning genoemd, zijn huurwoningen met een huurprijs onder de 752 euro (liberalisatiegrens in 2021- de grens tussen sociale huur en vrije sector huur). In dit segment zijn de huurprijzen en de huurverhogingen gemaximeerd. Huurders kunnen naar de Huurcommissie als zij hierover een conflict hebben.
Tijdelijke huurcontracten	Er zijn generieke tijdelijke huurcontracten en zogeheten doelgroepencontracten. Doelgroepencontracten zijn ervoor bijvoorbeeld studenten en jongeren. Over doelgroepencontracten bestaat geen discussie.
Discriminatie	Van discriminatie is sprake indien verboden onderscheid wordt gemaakt vanwege bepaalde gronden (Algemene wet gelijke behandeling). Bij verhuur zijn de gronden godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, hetero- of homoseksuele gerichtheid of burgerlijke staat.
Openbaar Lichaam	Grondwettelijke benaming voor Bonaire, St. Eustatius en Saba, die onder die naam onderdeel zijn van het land Nederland. Hypotheekgarantie Bonaire: Een vijfjarige pilot (gestart in 2021) om koopwoningen betaalbaarder te maken.
Wet Maatregelen Huurwoningmarkt CN	Wet (2017) die bijdraagt aan verlaging van huurlasten door (1) de instelling van een huurcommissie die helpt bij geschillen over de huurprijs, door (2) de introductie van een woningwaarderingstelsel (transparante huren in zowel de sociale als de particuliere sector) en door (3) een verbeterde huurcompensatie voor huurders in de sociale huursector.
Eilandsverordening	lokale regelgeving door Bonaire, St. Eustatius en Saba.
Verhuurderssubsidie	Vorm van huurtoeslag. Vooralsnog alleen voor de sociale huursector voor verhuurders aan huishoudens met een laag inkomen en een huur tot de maximum huurgrens.
Convenant volkshuisvesting Bonaire + Saba Package	Afspraken met die eilanden over o.a. uitbreiding, financiering, verantwoordelijkheid voor sociale huisvesting.
Ijkpunt bestaansminimum CN	Rijksbrede exercitie o.l.v. SZW om in CN uitgaven naar beneden te brengen en inkomens te verhogen om daarmee armoede te bestrijden. Woonlasten vormen een groot deel van de uitgaven in CN; daardoor speelt "wonen" een grote rol in deze exercitie.
Hypotheekgarantie Bonaire	Een vijfjarige pilot (gestart in 2021) om koopwoningen betaalbaarder te maken.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

2.1 Aanpak Woningtekort

Maatschappelijke opgave

In de afgelopen tien jaar is de mismatch tussen vraag en aanbod op de woningmarkt groter geworden. Het aanbod (gemiddelde bouwproductie) nam historisch gezien beperkt toe onder andere doordat de woningbouw laat-cyclisch in relatie tot de vorige crisis, andere woningvraagverwachting en beperkte vergunningsverlening. Tegelijkertijd nam de vraag naar woningen sterk toe (door grotere bevolkingsgroei als gevolg van onder andere een toename van immigratie, mensen langer thuis laten wonen, en gezinsverdunning). Mede hierdoor zijn de prijzen van koopwoningen sterk gestegen. De wachtlijsten voor een sociale huurwoning zijn lang waardoor er een groot tekort aan betaalbare woningen is, in zowel Europees als Caribisch Nederland. Met name voor mensen met lage- en middeninkomens, kwetsbare groepen en starters is het steeds moeilijker geworden om een betaalbare en geschikte woning te vinden.

Feiten en cijfers

Het huidige tekort in Europees Nederland bedraagt 279.000 woningen (3,5 procent van de woningvoorraad) en zal tot 2024 verder stijgen. In Caribisch Nederland gaat het om een tekort van 750 woningen. Tot en met 2030 moeten er ongeveer 900.000 woningen worden gerealiseerd voor verschillende doelgroepen. Dat betekent dat de bouwproductie omhoog moet naar circa 90.000 woningen per jaar. In de afgelopen jaren (2016-2020) lag de woningbouwproductie (**nieuwbouw en transformatie**) op ca. 75.000 woningen per jaar. In het tweede kwartaal van 2021 werd voor bijna 19 duizend te bouwen woningen een vergunning afgegeven. Dat is ruim 25 procent meer dan in het tweede kwartaal van 2020.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is systeemverantwoordelijk en voert regie via het Nationale Woningbouwberaad, BO Wonen, Ruimte en Omgeving (WRO) en de Woondeals. In kader van de 14 grootschalige woningbouwlocaties worden nog wederkerige afspraken met de regionale partners gemaakt. In het najaar van 2020 is in het kader van de bestuurlijke afspraken versnellen met de provincies aan de Tweede Kamer gecommuniceerd dat het woningtekort moet worden teruggebracht naar 2% in 2035. In juni 2021 is interbestuurlijk opdracht afgesproken om de regie op de woningbouw gezamenlijk uit te werken gericht op de sturing van de realisatie van de brede woningbouwopgave met landelijk structurerende **doelen, monitoring, governance** om bevindingen te bespreken, een **interventieladder voor bijsturing** (bestuurlijke en juridische escalatie), **publieke verantwoording, inventariseren** van knelpunten en randvoorwaarden.

In de huidige rolverdeling ligt nadrukkelijk een decentrale verantwoordelijkheid voor woningbouw bij provincies, gemeenten en overzeese openbare lichamen. Verder zijn de corporaties en marktpartijen zeer belangrijk voor de realisatie en financiering van woningbouw. Met SZW wordt er nauw samengewerkt op de huisvesting arbeidsmigranten en op het terrein van armoedebestrijding door woonlastenverlichting in Caribisch Nederland. Met VWS wordt nauw samengewerkt voor ouderenhuisvesting. Met IenW is er de koppeling met bereikbaarheid. Met EZK, LNV en IenW werken we samen aan het klimaat, natuur inclusief, circulair bouwen en stikstofdossier. Binnen de EU wordt van de gebouwde omgeving aanzienlijke bijdrage voor CO₂-reductie gevraagd. Ook de EU zal daarom met diverse voorstellen komen die gebouwde omgeving zullen raken.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De aanpak is generiek vormgegeven via de Nationale Woonagenda en gebiedsgericht via woondeals met de regio's. Met provincies en gemeenten is afgesproken om de plancapaciteit te vergroten naar 130%. Er is 1 miljard euro via de woningbouwimpuls uitgekeerd om woningbouw te versnellen. Daarnaast kregen woningcorporaties een korting op de verhuurderheffing om woningen te realiseren. Voor de huisvesting van kwetsbare doelgroepen, zoals dak- en thuislozen, arbeidsmigranten en andere spoedzoekers is 50 miljoen euro geïnvesteerd ten behoeve van meer dan 12 duizend woningen in 59 gemeenten. Met de transformatiefaciliteit is 38 miljoen euro beschikbaar voor leningen om woningbouwprojecten snel te starten. Met de regeling flexpools is 40 miljoen euro beschikbaar voor de capaciteit bij medeoverheden.

Wat loopt er momenteel?

- Regelingen: Woningbouwimpuls (via subsidie woningbouw versnellen), Volkshuisvestingsfonds (inzetten op verbeteren leefbaarheid in kwetsbare gebieden door aanpak bestaande voorraad via subsidie), kwetsbare groepen (subsidie om mbv flexwonen snel woningen te realiseren), stikstof (wetgeving en regeling om innovaties te stimuleren om emissieloos te bouwen).
- Opstellen Nationaal Transformatieplan
- Regeling Flexpools
- Uitwerken PvA conceptueel bouwen met partners.
- Uitwerking vervolg aanpak 14 grootschalige woningbouwgebieden.
- Uitwerken regie met provincies.
- Uitwerken moties m.b.t. Besluit Omgevingsrecht recreatieparken/permanente bewoning, klimaatadaptatie, Woondeal Noord-Holland Noord, Overleg over mogelijke woningbouwlocatie Gnephoek
- Woningbouw irt geluid- en stikstof problematiek.

- Besluit Omgevingsrecht ikv dossier vakantieparken. Betreft mogelijk maken van permanent wonen a.d.h.v. specifieke vergunning.
- Fit for 55 pakket. Betreft een omvangrijk wetgevingspakket gericht op CO₂-reductie. Bevat oa maatregelen voor duurzame energie, gebouwde omgeving en ETS in gebouwde omgeving.

Huidige vraagstukken

De grootste uitdaging is voldoende kwalitatief goede woningen bouwen, zodat vraag en aanbod weer in evenwicht is. Dit kan worden gedaan door de realisatie van woningbouwplannen van gemeenten en provincies, opschaling van de bouwproductie en wegnemen van belemmeringen (o.a. capaciteit bij gemeenten, stikstofproblematiek). Hiervoor is regie, versnellen van procedures, actief grondbeleid, capaciteit bij medeoverheden, innovaties in de bouwwijze nodig. Doordat er nu een brede coalitie is om aan de slag te gaan met de woningbouw opgave biedt dit kansen om belemmeringen (o.a. stikstof) effectief te tackelen en is het mogelijk meer innovatie in de bouw (o.a. conceptueel bouwen) toe te passen. Het risico is dat als een van de belemmeringen niet wordt opgelost, dit leidt tot een flessenhals in de productie en daardoor de gehele woningbouwproductie onder druk komt te staan.

Huidige financiële kader

Via de Woningbouwimpuls is de afgelopen jaren van 1 miljard euro in drie tranches ingezet om de woningbouw te versnellen. Er staat in 2022 nog 100 miljoen euro op de begroting, maar dit is bestemd voor kwetsbare groepen en MIRT-project bereikbaarheid Utrecht (relatie met woningbouw opgave). Het regeerakkoord zal duidelijkheid geven over focus en middelen voor de komende jaren. Er is bij Prinsjesdag 2021 10x 100 miljoen euro beschikbaar gekomen voor additionele woningbouw.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. **Wonen en Bouwen**

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

Maatschappelijke opgave

De woningmarkt staat onder druk, hierdoor is het voor mensen met lage inkomens en kwetsbare groepen steeds moeilijker geworden om een betaalbare en geschikte woning te vinden. Het huurbeleid is erop gericht om huren voor hen betaalbaar te houden of een woning te kunnen krijgen. Een belangrijk instrument om te sturen op de betaalbaarheid is ook de huurtoeslag. Er is ook aandacht voor het gebruik van generieke tijdelijke huurcontracten die in 2016 zijn geïntroduceerd om de beschikbaarheid te bevorderen. Verhuurders maken daar gebruik van alleen lijkt dit op basis van de evaluatie van de wet wel weer ongewenste neveneffecten op de betaalbaarheid van huren te hebben. Op basis van de evaluatie en de politieke wensen moet de komende tijd met de sector worden gezien hoe met tijdelijke huurcontracten moet worden omgegaan.

Feiten en cijfers

Woningcorporaties verhuren circa 2,2 miljoen gereguleerde huurwoningen. Overige verhuurders rond de 500.000 gereguleerde huurwoningen.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK stuurt op de betaalbaarheid en beschikbaarheid van woningen in zowel Europees als Caribisch Nederland via huurprijsregelgeving en huurbescherming. De Huurcommissie is als ZBO verantwoordelijk voor de onafhankelijke geschillenbeslechting.

Woningcorporaties, gemeenten en overzeese openbare lichamen zijn belangrijke spelers om de sociale huurwoningen bij de juiste groep te krijgen. Er is een Hofzaak aanstaande van de Europese Commissie tegen NL aangaande woningbouwcorporaties.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

BZK heeft in diverse wetten op het gebied van betaalbaarheid geïntroduceerd. De inkomensgrenzen van de huurtoeslag zijn aangepast (zie onderdeel huurtoeslag). In 2020 is de gemiddelde huurverhoging (huursomstijging) bij woningcorporaties beperkt tot inflatievolgend. In 2021 is de wet Eenmalige huurverlaging huurders met een lager inkomen van toepassing, waarmee huurders met een laag inkomen en een hoge huur bij woningcorporaties een huurverlaging krijgen. In 2021 zijn de huren bevroren. Verder is het vanaf 2021 mogelijk om tijdelijke huurkorting toe te passen. In 2022 wordt een nieuwe systematiek van inkomensafhankelijke hogere huurverhoging van toepassing. Er geldt tijdelijk een hogere inkomensgrens voor meerpersoonshuishoudens voor sociale huurwoningen van corporatiesector (beoogde ingang: 1 januari 2022) en met de wet Huur en inkomensgrenzen wordt mogelijk gemaakt om de vrije toewijzingsruimte van corporaties vanaf 2022 lokaal te verruimen. Voor Caribisch Nederland is de Wet Maatregelen Huurwoningmarkt CN opgesteld (sinds april 2021 vooralsnog alleen van kracht op Bonaire).

Huidige vraagstukken

De hoogte van de huur is afhankelijk van de kwaliteit van de woning, er zijn politieke geluiden om dit meer afhankelijk te maken van het inkomen. Risico is dat minder verhuurders dan bereid zijn om te verhuren aan mensen met een laag inkomen.

2.3 Huurtoeslag

Huidige vraagstukken

Doel van de huurtoeslag is het bieden van financiële ondersteuning voor huisvesting aan huishoudens met een laag inkomen en een huur tot de maximum huurgrens. Mede naar aanleiding van de toeslagenaffaire wordt kritischer gekeken naar het systeem van toeslagen en hardheden van het systeem, waaronder de huurtoeslag.

De huurtoeslag kent een deels inkomensafhankelijke eigen bijdrage. Het verschil tussen de betaalde huur en de eigen bijdrage is de basis voor de toeslag. Boven bepaalde huurgrenzen wordt niet meer 100% van dat huurdeel gesubsidieerd, maar slechts 65% of 35% (kwaliteitskortingen). Voor het recht op huurtoeslag gelden maximale huur- en vermogensgrenzen die afhankelijk zijn van de leeftijd en huishoudsamenstelling. De maximale inkomensgrens is per 2020 vervallen waardoor een kleine stijging van het inkomen niet direct zorgt tot verlies van het recht op huurtoeslag. De inkomensafhankelijke eigen bijdrage begrenst de huurtoeslag.

De werking van de huurtoeslag is weergegeven in de bijlage hieronder.

Voor Caribisch Nederland geldt een iets ander vorm van huurtoeslag, nl. de verhuurderssubsidie. Vooralsnog alleen voor de sociale huursector voor verhuurders aan huishoudens met een laag inkomen en een huur tot de maximum huurgrens.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

De Minister van BZK is verantwoordelijk voor het beleid en de begroting, de Staatssecretaris van Financiën – Toeslagen en Douane is verantwoordelijk voor de uitvoering, verantwoording van de uitvoering en M&O beleid.

Bij toeslag overstijgend beleid wordt samengewerkt met Financiën en de andere toeslagdepartementen bij SZW en VWS.

Wat loopt er momenteel?

Het budget van de huurtoeslag betreft ca. €4 miljard in 2021, waarvan €4,4 miljard uitgaven en €0,4 miljard ontvangsten. Ongeveer 1,5 miljoen huishoudens ontvangen huurtoeslag, gemiddeld ca. €2.600 per jaar.

Uit onderzoek van de Uitvoeringsorganisatie Herstel Toeslagen bleek dat ook bij andere toeslagen dan de kinderopvangtoeslag mogelijk sprake is geweest van institutionele vooringenomenheid of een ontorechte kwalificatie van Opzet/Grove Schuld (O/GS).

Het kabinet heeft daarom besloten om ook voor deze gedupeerden compensatie mogelijk te maken. Momenteel wordt in interdepartementaal verband (Financiën, BZK, SZW en VWS) gewerkt aan de uitwerking hiervan.

Huidige vraagstukken

Mede naar aanleiding van de toeslagenaffaire en de wens voor vereenvoudiging van het toeslagenstelsel is afgelopen periode kritisch gekeken naar de toekomst van toeslagen. Naar aanleiding hiervan is per juli 2020 de Wet hardheidsaanpassing Awir aangenomen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Hoewel er nog een interdepartementale werkgroep wordt opgezet om knelpunten bij de toeslagen zelf te inventariseren, is dit door BZK voor de huurtoeslag al gedaan. Hiervoor is gesproken met de uitvoering (Belastingdienst) en stakeholders (koepelorganisaties).

Uit deze inventarisatie kwam naar voren dat men de huurtoeslag over het algemeen nuttig en belangrijk vond. Hoewel er verbeterpunten werden gegeven, bleek er geen sprake van grote schrijnende situaties als gevolg van de werking van de huurtoeslag.

Hoewel de geïnventariseerde knelpunten nog niet allemaal met de Kamer zijn gedeeld (omdat deze mee zullen gaan in de bredere inventarisatie), wordt al wel gekeken hoe hardheden kunnen worden weggenomen en de huurtoeslag vereenvoudigd kan worden en wat hiervan de gevolgen zouden zijn, zowel budgettair als de financiële gevolgen voor huishoudens. Enkele maatregelen lopen al mee in het Belastingplan 2022.

	1-persoonshh.	2-persoonshh.		3-persoonshh.	
	Onder/boven AOW-ift	Onder AOW-leeftijd	Boven AOW-ift of gehandicapt	Onder AOW-leeftijd	Boven AOW-ift of gehandicapt
Maximale Huurgrens € 752,33	0%	0%		0%	
Aftoppingsgrens Hoog € 678,66	40%	0%	40%	0%	40%
Aftoppingsgrens Laag € 633,25	65%		65%		65%
Kwaliteitskortingsgrens € 442,46	100%		100%		100%
Basishuur € 233,99	100%		100%		100%
€ 0,00	0%		0%		0%

* De basishuur bedraagt minstens € 233,99 (oudere hh) of € 237,62 (jongere hh) en stijgt naarmate het inkomen toeneemt.

* De maximale huurgrens voor huishoudens jonger dan 23 jaar is gelijk aan de kwaliteitskortingsgrens.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. **Wonen en Bouwen**

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

2.4 Woningcorporaties

Maatschappelijke opgave

BZK stelt zich tot doel het woningtekort in te lopen, de leefbaarheid in wijken te verbeteren, de gebouwde omgeving te verduurzamen en aandachtsgroepen passend te huisvesten. Met een aandeel van 29% van de woningvoorraad en bewoners uit de laagste inkomenscategorieën, spelen corporaties een cruciale rol in deze ambities. Tegelijkertijd wordt ook van corporaties aandacht voor betaalbare huurprijzen gevraagd.

Corporaties moeten tot 2035 circa € 115 miljard investeren in nieuwbouw, verduurzaming, onderhoud, herstructurering en leefbaarheid. Daarmee realiseren zij gemiddeld 25.000 woningen per jaar om het tekort aan sociale huurwoningen in te lopen en nieuwe vraag op te vangen. In 2030 zijn 450.000 bestaande woningen van corporaties aardgasvrij, conform doelstelling Klimaatakkoord.

Voor deze opgaven komen corporaties bij voortzetting van het huidig beleid circa € 24 miljard tekort, met name in de gebieden met grote steden. Daarbij is al rekening gehouden met alle inkomsten, uitgaven en vermogensontwikkeling in die periode. De eerste kabinetjaren kan nog volop gebouwd worden, mede dankzij afspraken met Aedes en VNG, maar zonder additionele middelen zullen te weinig nieuwe projecten geïnitieerd worden om de doelstellingen te blijven halen. De eerste regionale tekorten ontstaan in 2024 en vanaf 2028 is er sprake van een landelijk knelpunt.

De regio Haaglanden/Midden-Holland/Rotterdam kent het grootste tekort in absolute zin en daar ontstaat het tekort ook het eerst (2024). In deze regio is nu al te zien dat corporaties minder plannen (kunnen) maken dan nodig

zou zijn. Dit heeft te maken met een combinatie van een zeer grote opgave en verschillende corporaties die niet ruim in hun middelen zitten.

In het bijzonder speelt in deze regio de casus Vestia. Ook na afronding van de sanering uiterlijk volgend jaar zou Vestia nog steeds weinig financiële armslag hebben. Er wordt daarom gewerkt aan de uitvoering van de structurele oplossing van Vestia, die bestaat uit de splitsing van Vestia in drie corporaties en een leningruil binnen de corporatiesector. Met deze oplossing wordt het risico van Vestia binnen het stelsel verkleint en krijgt zij meer financiële ruimte voor bv. onderhoud en huurmatiging.

Er loopt momenteel een infractieprocedure tegen Nederland voor wat betreft de corporaties. De EC is, anders dan Nederland, van mening dat corporaties Europees moeten aanbesteden. De procedure bevindt zich in de laatste fase voordat de EC moet beslissen de zaak bij het Europese Hof aanhangig te maken.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is stelselverantwoordelijke en bepaalt daarmee de kaders waarbinnen corporaties opereren. Dat gaat zowel over hun taken (Woningwet) als over de middelen om die op te pakken. Daarnaast komt het vraagstuk op of meer sturing op de prestaties van corporaties gewenst is, mede in het licht van het bredere vraagstuk van Rijksregie op de woningmarkt. Omdat de Woningwet niet van toepassing is op Caribisch Nederland, vallen de woningstichtingen daar niet onder de verantwoordelijkheid van BZK.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Rondom de fiscale behandeling van corporaties, in het bijzonder de verhuurderheffing, werken we nauw samen met FIN. Voor de maatschappelijke opgaven en prestaties van corporaties wordt veel gesproken met Aedes en VNG en in mindere mate de Woonbond.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Met corporaties en gemeenten zijn afspraken gemaakt over de bouw van 150.000 betaalbare woningen in de komende jaren. Deze kunnen met hulp van de heffingsvermindering nieuwbouw worden gebouwd. Voor de realisatie is een gezamenlijke taskforce opgericht die praktische knelpunten moet oplossen. Daarnaast zijn corporaties onderdeel van het Klimaatakkoord. Voor de balans tussen opgaven en middelen zijn beleidsopties en hun effecten in kaart gebracht en met de TK gedeeld.

Huidige vraagstukken

Om het woningtekort in te kunnen lopen en de duurzaamheidsdoelstellingen te halen, moet de disbalans tussen opgaven en middelen worden opgelost. Dit vergt o.a. een halvering van de verhuurderheffing en het instellen van een herverdelingsmechanisme tussen corporaties (projectsteun). Hieraan gekoppeld is het vraagstuk hoe vanuit het Rijk beter gestuurd kan worden op de prestaties van corporaties, mede in het licht van het bredere regievraagstuk op de woningmarkt. Tot slot gelden de bredere woningmarktvraagstukken (locaties, bouwcapaciteit, bouwkosten, etc.) ook voor corporaties.

Huidige financiële kader

Corporaties hebben te maken met sterk stijgende fiscale lasten, met name door de sterke ontwikkeling van de WOZ-waarde de afgelopen jaren. Dit beperkt de investeringscapaciteit van corporaties. Via tariefsverlagingen en heffingsverminderingen heeft het kabinet Rutte III de negatieve gevolgen van de oplopende lasten gemitigeerd en investeringen in verduurzaming en nieuwbouw proberen te stimuleren. Er is echter sprake van een structurele disbalans tussen de opgaven en middelen van corporaties. Bij voortzetting van het huidig beleid zullen gedurende deze kabinetsperiode de eerste regionale tekorten zullen ontstaan en rond 2028 sprake is van een landelijk financieel knelpunt. Deze financiële vooruitzichten zullen al eerder tot een afbouw van investeringen in nieuwbouw en verduurzaming leiden; dit patroon is al waar te nemen in de regio Haaglanden/Rotterdam.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

2.5 Beleggers en middenhuur

Maatschappelijke opgave

Er is politiek veel discussie over de rol van beleggers op de woningmarkt. Men is het eens over dat beleggers een belangrijke partij zijn om het aantal nieuwgebouwde (midden)huurwoningen te vergroten. Er bestaat competitie tussen beleggers die bestaande woningen opkopen en starters die de woningmarkt willen betreden. Er is veel aandacht voor de prijs waartegen beleggers hun woningen verhuren en daarbij rijst de vraag of er extra maatregelen moeten worden genomen.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is verantwoordelijk voor het zorgen voor voldoende beschikbaarheid van betaalbare huurwoningen. BZK geeft hieraan sturing via wetgeving en financieel (voornamelijk gericht op nieuwbouw).

Huidige vraagstukken

Er is sprake van een tekort aan middenhuurwoningen: dat wordt geschat op circa 75.000-woningen tot 2035. De afgelopen kabinetsperiode zijn verschillende maatregelen genomen en aangekondigd om excessief gedrag van beleggers aan te pakken en de positie van starters en middeninkomens (zie tabel) te verbeteren.

Desondanks pleit een groot deel van de Tweede kamer voor een verdergaande maatregel, namelijk het reguleren van het middenhuursegment. Op dit moment wordt er in het kader van de motie van Van Eijs uitgewerkt welke vormen van regulering mogelijk zijn en wat de effecten hiervan zijn. Daarnaast zijn veel partijen voorstander van het aanpassen van box 3 naar het belastingen op basis van werkelijk rendement. Verhuurders in box 3 betalen nu erg weinig

belasting over de huurinkomsten en het vermogen dat in de woning zit. Een eventuele aanpassing op basis van werkelijk rendement zal dit aanzienlijk kunnen veranderen.

Bij het nemen van nieuwe maatregelen is het belangrijk om goed te kijken naar wat het effect hiervan is op het aanbod aan huurwoningen, we hebben immers alle partijen nodig om het tekort aan middenhuurwoningen weg te werken.

Zeker ook omdat er de komende tijd een deel van de reeds aangekondigde maatregelen nog in werking treedt. Voorkomen moet worden dat een stapeling van regelgeving ertoe leidt dat de nieuwbouw van huurwoningen stil komt te liggen en bestaande huurwoningen worden verkocht.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimte-verdeling en woonruimtevoorraad-beheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Maatregel	Beoogd effect	Inwerking-treding
Differentiatie overdrachtsbelasting Personen die een huis kopen dat ze niet zelf gaan bewonen betalen naar 8% overdrachtsbelasting, terwijl personen onder de 35 jaar 0% gaan betalen.	Verbeteren positie starters ten opzichte van beleggers.	1 januari 2021
Cap op de WOZ Het aantal punten voor de WOZ-waarde van een woning in het woningwaarderingstelsel wordt gemaximeerd tot 33% van het totale puntental.	Voorkomen dat gereguleerde woningen door snel stijgende huizenprijzen sneller in het vrije huursegment terecht komen, terwijl ze daar langs andere maatstaven niet thuishoren.	Nog niet bekend: aanpassing besluit ligt in de Tweede Kamer
Maximering huurprijsstijgingen De jaarlijkse huurverhoging in de vrije sector wordt gemaximeerd op inflatie+1%.	Huurders van woonruimte met een geliberaliseerde huurprijs beschermen tegen hoge huurstijgingen.	1 mei 2021 (voor 3 jaar)
Opkoopbescherming Geeft gemeenten de mogelijkheid om ervoor te kunnen zorgen dat in aangewezen wijken goedkope en middeldure koopwoningen niet zomaar kunnen worden opgekocht voor de verhuur.	Lokaal beschikbaar houden van goedkope en middeldure koopwoningen in het koopsegment, waardoor de positie van onder andere mensen met een middeninkomen en starters.	1 januari 2022 (verwachting)
Verhuurdervingunning Invoering van een verhuurdervingunning die kan worden geweigerd of ingetrokken bij het vertoon van malafide gedrag.	Zorgen dat gemeente een uniform instrument hebben om malafide verhuurders kunnen aanpakken.	Nog niet bekend: wetsvoorstel is in consultatie
Convenant transparantie aanvangshuurprijzen Een convenant met verhuurorganisaties waarin wordt vastgelegd dat een aantal variabelen altijd bij de advertentie vermeld moeten worden.	Potentiële huurders duidelijkheid geven over wat ze krijgen voor de te betalen huur, zodat zij goed geïnformeerd kunnen afwegen of ze de woning daadwerkelijk willen (en ook kunnen) huren.	Najaar 2021 (verwachting)

2.6 Aandachtsgroepen

Maatschappelijke opgave

Onder het woonbeleid voor aandachtsgroepen valt de huisvesting van studenten, ouderen, arbeidsmigranten, uitstromers uit intramurale settings zoals beschermd wonen, ggz, maatschappelijke opvang (dak- en thuisloze jongeren in het bijzonder), statushouders en woonwagengewoners. Het betreft mensen met een bijzondere woonbehoefte met vaak ook *minder kansen op de woningmarkt* om andere redenen dan (alleen) een laag inkomen en vermogen. Zij hebben bijvoorbeeld behoefte aan een bepaald type huisvesting (een specifiek soort woning of woonvorm), of er zijn extra zaken nodig, zoals begeleiding en zorg en het draagvlak in de buurt. De opgave is om te voorkomen dat mensen inadequaat zijn gehuisvest (op een plek die een slechte kwaliteit heeft, waar zij overlast veroorzaken of ervaren, of die niet passend is bij hun levensfase), te lang in een intramurale instelling moeten verblijven of dak- of thuisloos worden.

Feiten en cijfers

- Ruim 500.000 arbeidsmigranten met de verwachting dat het aantal door vergrijzing en krapte op de arbeidsmarkt de komende jaren zal toenemen.
- Ongeveer 36.000 dak- en thuisloze mensen volgens de cijfers van het CBS.
- Ouderen, van wie het aantal 75-plussers, nu 1,4 miljoen, de komende decennia zal verdubbelen en waarvan een aanzienlijk percentage een specifieke woonzorgbehoefte heeft. Dit wordt verder uitgewerkt met VWS.
- Een lastig in aantal te schatten sociaal urgenten en dreigend daklozen.
- Een eveneens lastig in te schatten groep medisch urgenten en rolstoelafhankelijken, waarvan ook rond de 100.000 zorgbehoefte 75-plussers deel uitmaken.

- Een jaarlijkse variabele instroom van op dit moment ongeveer 11.000 statushouders.
- Ruim 700.000 (deels internationale) studenten in het hoger onderwijs waarvan ongeveer de helft uitwonend en ruim 500.000 studenten in het MBO waarvan circa 20% uitwonend is.
- Een gedifferentieerde groep van duizenden mensen die uitstromen uit een intramurale situatie.
- Naar schatting 60.000-70.000 mensen bij wie woonwagengewoning onderdeel is van de culturele identiteit: woonwagengewoners.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

De **directies wonen en woningbouw** zijn verantwoordelijk voor het zorgen voor passende huisvesting voor aandachtsgroepen. Dat betekent passende en betaalbare nieuwbouwwoningen (directie woningbouw), passende en betaalbare bestaande woningen (directie wonen), kwaliteitsslag bestaande woningen (herstructurering, directie woningbouw), relevante instrumenten zoals de huurtoeslag, sturing op corporaties en ook aandacht voor de woonomgeving (samenwerking diverse directies). De directie BFR werkt aan het programma leefbaarheid en veiligheid in kwetsbare gebieden.

Beleid van andere departementen heeft invloed op het huisvestingsvraagstuk. Het beleid dat BZK opstelt rondom de huisvesting van aandachtsgroepen wordt voornamelijk **uitgevoerd door derde partijen**: gemeenten, woningcorporaties, private partijen. Bij deze partijen komt veelal niet alleen de BZK inzet, maar ook die van andere departementen voor aandachtsgroepen samen: de fysieke en sociale kant. Ook het **Rijksvastgoedbedrijf** levert een bijdrage aan de huisvesting van aandachtsgroepen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De laatste jaren is de inzet op aandachtsgroepen verbeterd: Meer aandacht voor de **samenhang** tussen de verschillende groepen (oa Commissie Ter Haar) en de interactie met de woningmarkt als geheel. Meer **geld** en **urgentie** gekomen op de woningbouw en daarmee ook op woningbouw voor aandachtsgroepen. Huisvesting van deze groepen is ook onderdeel in het programma **Leefbaarheid** en Veiligheid (het manifest van 15 burgemeesters) en de werkgroep Halsema over de gevolgen van **Corona**. Daarnaast zijn er verschillende **experteams** actief voor ondersteuning (flex, wonen en zorg en flexpool bouw).

Wat loopt er momenteel?

Er zijn voor de verschillende aandachtsgroepen **actieplannen/aanjaagteams** opgezet:

- Langer Thuis (VWS en BZK) gericht op ouderen
- Taskforce Wonen en Zorg (VWS, BZK, VNG, met Aedes en Actiz) met Ondersteuningsteam
- Brede aanpak dak- en thuisloosheid, Meerjarenagenda beschermd wonen en maatschappelijke opvang, Actieprogramma Dak- en thuisloze Jongeren (VWS, SZW, BZK)
- Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten (SZW, BZK)
- Actieplan Studentenhuisvesting (BZK, OCW)
- Beleidskader Woonwagendstandplaatsen
- Inzet van het RVB. o.a via beschikbaar stellen grond/locaties.

Huidige vraagstukken

Op dit moment is de aanpak op aandachtsgroepen versplintert waarbij in de losse overleggen vaak naar BZK gekeken wordt om in te zetten op voldoende huisvesting, het ontbreekt aan een centrale plek waar de opgave voor huisvesting voor verschillende groepen samenkomt. Doel is om te komen tot een meer integrale aanpak waarbij de opgave van verschillende groepen regionaal goed in beeld is en er wederzijdse afspraken worden gemaakt met gemeenten over het realiseren hiervan. Het Rijk kan hieraan bijdragen door onder meer ondersteuning en financiële middelen.

Huidige financiële kader

Er is in 2020 en 2021 50 mln. beschikbaar gesteld voor de huisvesting van deze groepen en nog eens 10 mln. voor de komende 4 jaar.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

Maatschappelijke opgave

Gemeenten kunnen met Huisvestingswet 2014 sturen op woonruimteverdeling (“wie krijgt voorrang op welke woning”) en op woonruimtevoorraadbeheer (bijvoorbeeld splitsen, verkameren, samenvoegen). Daarmee is deze wet een van de krachtigste instrumenten die een gemeente heeft om te sturen op de woningmarkt.

De Huisvestingswet 2014 is geëvalueerd en zal naar aanleiding hiervan op een aantal elementen gewijzigd worden. De voorbereiding van deze wetswijziging is inmiddels ambtelijk afgerond, waardoor u er direct politiek mee aan de slag kunt.

Feiten en cijfers

In 2020 hadden 179 gemeenten een Huisvestingsverordening. 137 maken gebruik van woonruimteverdeling. 77 gemeenten stellen regels over woonruimtevoorraadbeheer. 166 gemeenten gebruiken de mogelijkheid om urgentie te verlenen.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is verantwoordelijk voor het woonbeleid en het instrumentarium dat gemeenten in dat kader toekomt. Andere belangrijke partijen zijn gemeenten, Provincie (tweedelijns toezicht), veelal corporaties wier bezit wordt aangewezen en verhuurders.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

In 2014 is de Huisvestingswet gewijzigd. In 2020 is het evaluatierapport opgeleverd. Naar aanleiding daarvan is/ wordt gekeken naar o.a.:

- sociale koopwoningen toe te kunnen wijzen aan de doelgroep;

- de onderlinge samenhang van de regels op het gebied van schaarste en leefbaarheid in het woondomein;
- de ruimte voor gemeenten om voorrang te geven aan eigen inwoners; en
- de wisselwerking tussen gemeenten en provincies op het gebied van het huisvestingsbeleid en de woningprogrammering.

In januari 2021 is de wet toeristische verhuur in de Huisvestingswet opgenomen en 1 januari 2022 wordt de opkoopbescherming opgenomen in de Huisvestingswet.

Wat loopt er momenteel?

Op dit moment is naar aanleiding van de Evaluatie een wetswijziging in voorbereiding.

De hoofdpunten van wijziging zijn: het vergroten van voorrang voor lokale en regionale bevolking, sociale koop wordt toegevoegd aan woonruimteverdeling, Leefbaarheid wordt toegevoegd als grondslag voor woonruimtevoorraadbeheer en de rol van de provincie wijzigt.

Huidige vraagstukken

Er is een grote overlap vwb woonruimtevoorraadbeheer met de Omgevingswet.

Op dit moment is een enkele categorie verplicht om aan te wijzen indien gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheid urgentie te verlenen (mantelzorg en mensen uit blijf van mn lijf huizen). Vergunninghouders hoorden daar eerst ook toe, maar zijn geschrapt. Mogelijk zal de komende tijd het vraagstuk spelen of nieuwe doelgroepen moeten worden toegevoegd.

Huidige financiële kader

Hiervoor zijn geen specifieke middelen beschikbaar. Het gaat om bestaande taken en bevoegdheden. Gemeenten beslissen zelf tot invoering.

2.8 Goed verhuurderschap

Maatschappelijke opgave

Gemeenten lopen in de praktijk aan tegen excessen op de woningmarkt. Het gaat o.a. om slechte huisvesting, hoge huurprijzen, discriminatie (apart opgenomen als aandachtsgebied), intimidatie van huurders, huurbemiddelaars die dubbele bemiddelingskosten vragen, etc. De huidige marktomstandigheden dragen bij aan de verslechtering van de machtsverhouding tussen verhuurder en huurder. Huurders zijn steeds hierbij meer afhankelijk van (het goede gedrag van) de verhuurder. In dit kader loopt het wetstraject 'goed verhuurderschap' dat via algemene regels een landelijke norm voor goed verhuurderschap introduceert en het daarnaast mogelijk maakt dat gemeenten malafide verhuurderschap beter kunnen aanpakken.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is verantwoordelijk voor het woonbeleid en het instrumentarium dat gemeenten in dat kader toekomt. Bovendien is BZK verantwoordelijk voor de huurwetgeving.

Belangrijke andere partijen zijn gemeenten en Provincie (tweedelijns toezicht).

Verhuurbemiddelaars en verhuurders zijn uiteraard verantwoordelijk voor het eigen gedrag.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Van 2018-2021 is met een breed scala aan partijen samengewerkt binnen de 'aanpak goed verhuurderschap'. Er zijn verschillende pilots gestart om te onderzoeken hoe een lokale vergunning vormgegeven kon worden. Er zijn afspraken gemaakt met brancheverenigingen (verhuurders en makelaar/bemiddelaars) dat zij hun steentje bij zouden dragen. Daaruit bleek dat een noodzaak bestaat tot aanvullend gemeentelijk instrumentarium om goed verhuurderschap te bevorderen en malafide verhuurderschap aan te pakken. De verhuurdervergunning is hierin een belangrijk instrument. Er liggen meerdere moties om een grondslag voor een verhuurdervergunning te introduceren.

Wat loopt er momenteel?

Er is een wetsvoorstel in voorbereiding. In dat voorstel wordt de mogelijkheid geïntroduceerd voor gemeenten om landelijke geüniformeerde regels in te stellen over goed verhuurderschap (o.a. het hebben van een transparante en objectieve werkwijze bij selectie van huurder ter voorkoming van discriminatie, de verplichting bepaalde informatie te verschaffen aan de huurder etc) en daarnaast de mogelijkheid om gebiedsgericht of voor de verhuur aan arbeidsmigranten een vergunningstelsel in te richten. Aan die vergunning kunnen een aantal voorschriften worden verbonden. Dit betreft specifieke voorschriften voor huisvesting van arbeidsmigranten (zoals 1 ruimte per persoon, hygiënevoorzieningen e.d.) en bijvoorbeeld dat de verhuurder geen hogere huur mag vragen dat hetgeen op basis van het woningwaarderingstelsel is toegestaan (voor een woning die onder de gereguleerde sector valt).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Huidige vraagstukken

Er zal een keuze moeten worden gemaakt of de regels lokaal in te stellen zijn of landelijk moeten gelden. Deze wet zet op punten eerste stap richting bestuursrechtelijk afdwingen van de hoogte van huren bij vergunningplichtige eigenaren/verhuurders. De wet zet tevens een stap in bestuursrechtelijk reguleren van verhuurders en verhuurmakelaars.

De kans is aanwezig dat men ook voor de niet gereguleerde sector bestuursrechtelijke handhaving wil van de hoogte van de huren en dat dit niet in de vergunning moet worden geregeld, maar generiek.

Huidige financiële kader

Op dit moment is het voorstel dat gemeenten slechts bevoegdheden krijgen waarvan zij zelf mogen beslissen het in te zetten. Mocht er het besluit komen dat dit landelijke regels zouden zijn die verplicht moeten gelden dan wordt daarmee een nieuwe taak gecreëerd voor gemeenten en zal gekeken moeten worden naar de kosten voor gemeenten.

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

Maatschappelijke opgave

Uit onderzoek blijkt dat er sprake is van ongelijke behandeling bij de selectie van huurders voor huurwoningen. Discriminatie is een breed probleem dat zich in meerdere domeinen voordoet.

Feiten en cijfers

In maart 2018 bleek uit onderzoek van de Groene Amsterdammer dat 90% van de makelaars bereid was mee te werken met een discriminerend verzoek. In 2019 deed TrosRadar opnieuw bleek dat er bereidheid bleek tot discrimineren. Uit onderzoek van BZK met praktijktesten en mysterycalls op het platform Pararius, blijkt dat er sprake is van ongelijke behandeling van bepaalde woningzoekenden (Marokkaans- en Pools klinkende achternaam). Daarnaast blijkt uit mysterycalls onder verhuurbemiddelaars/makelaars dat slechts 14% aangeeft niet mee te werken aan een discriminerend verzoek.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

De rol van BZK is te zorgen voor een woningmarkt waarbij gelijke kansen zijn op een huurwoning en waarbij geen ongeoorloofd onderscheid wordt gemaakt (ihkv. Ras, gender, geloof, seksuele gerichtheid etc). Het tegengaan van discriminatie in den brede ligt bij CZW (vanuit grondrechten).

In principe zijn verhuurders, verhuurmakelaars primair verantwoordelijk niet te discrimineren bij het aanbieden en verhuren van woningen. Gemeenten moeten anti-discriminatievoorzieningen hebben, en in het woonbeleid krijgen ze meer instrumenten om een transparante en objectieve werkwijze voor te schrijven met de wet goed verhuurderschap die onlangs in consultatie is gegaan.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Om een beeld te krijgen in hoeverre discriminatie op de woningmarkt zich voordoet zijn onderzoeken gedaan: inventariserend (Radboud 2019), mysterycalls en praktijktesten (2020/2021 Art.1/Radar). Hierbij is vooral gekeken naar de huurwoningmarkt. Ook zijn 2 pilots (Gemeente Rotterdam – 500.000, Gemeente Utrecht 250.000) ondersteund. Verschillende gemeenten zijn bij elkaar gebracht in de aanpak goed verhuurderschap, waar discriminatie als onderwerp in werd meegenomen.

Wat loopt er momenteel?

BZK is bezig met de ontwikkeling van voorlichtingsmateriaal en de voorbereiding van wet- en regelgeving waarmee gemeenten de mogelijkheid krijgen om verhuurders en verhuurmakelaars te verplichten een werkwijze te formuleren. Ook de verhuurdervergunning kan hierin een rol spelen. Op verzoek van de Tweede Kamer wordt gekeken naar een mogelijke meldplicht voor makelaars bij discriminerende verzoeken door verhuurders. Daarnaast wordt het onderzoek met mysterycalls en praktijktesten herhaald.

Huidige vraagstukken

Keuze om instrumentarium bij gemeenten te leggen of landelijk voor te schrijven en daarmee echt een nieuwe taak te introduceren. Er is op dit moment geen landelijke autoriteit met sanctionerende bevoegdheden naast het strafrecht. De bewijsvoering in juridische zin is vaak erg moeilijk, waardoor het in de huidige situatie zelden tot een sanctie komt (strafrechtelijk, maar ook royement vd makelaar door bijvoorbeeld de NVM).

Huidige financiële kader

Op dit moment zijn geen middelen beschikbaar. Het is een keuze van de gemeenten of zij het instrumentarium willen toepassen. Als gekozen wordt voor een landelijke verplichting, met handhaving door gemeenten zal hier opnieuw naar gekeken moeten worden.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. **Wonen en Bouwen**

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

2.10 Koopmarkt

Maatschappelijke opgave

De koopwoningmarkten van zowel Europees als Caribisch Nederland staan onder spanning. De prijzen van koopwoningen zijn de afgelopen tijd enorm toegenomen, waardoor de koopwoningmarkt niet meer voor iedereen toegankelijk is. Vooral starters en andere aandachtsgroepen komen hierdoor in de knel. Mensen zonder koopwoning hebben minder goede kansen op de aankoop van een woning, dan mensen met koopwoning (o.a. door ontbreken waardevermindering huidige woning en betalen hoge huur). De prijsstijgingen in de koopmarkt worden voornamelijk veroorzaakt door het woningtekort en de lage rente.

Feiten en cijfers

Prijsstijging: In het tweede kwartaal van 2021 waren bestaande koopwoningen in Nederland gemiddeld 13% duurder dan een jaar eerder. Dat is de grootste stijging in een kwartaal in 20 jaar. (bron: CBS)

Rentestand: Sinds 2013 daalt de hypotheekrente al. Waar de gemiddelde hypotheekrente (voor >10 jaar rentevast) in 2013 nog rond de 5% lag, ligt deze nu onder de 2%. (bron: Staat vd Woningmarkt 2021)

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK/dir. Wonen creëert eerlijkere en betere kansen voor specifieke groepen zoals koopstarters, middeninkomens en ouderen. We ontwikkelen beleid om de toegang te verbeteren en passend en betaalbaar aanbod te realiseren. We zetten daarbij in op een betere balans tussen de huur- en koopmarkt en verminderen van de ongelijkheid in kansen tussen zittende bewoners en nieuwe toetreders. Daarnaast zien we toe op de verduurzaming van de

eigen woning, een betrouwbaar en efficiënt koopproces en het verbeteren van de (financiële) stabiliteit van de woningmarkt.

Gemeenten hebben (i.s.m. ontwikkelaars en private partijen) lokale verantwoordelijkheid om voldoende koopwoningen te bouwen. De Nederlandse Bank en het ministerie van Financiën zien toe op de werking van financiële markten. Het ministerie van Financiën is verantwoordelijk voor de fiscale behandeling van de eigen woning en is samen met BZK verantwoordelijk voor het vaststellen van de leennormen. Daarnaast zijn veel partijen belast met een uitvoerende taak, zoals NHG (Nationale Hypotheek Garantie). Ook hebben belangenverenigingen zoals NVM en Vereniging Eigen Huis een grote rol in de sector.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De overdrachtsbelasting is m.i.v. 2021 gedifferentieerd. Starters die de koopwoningmarkt betreden betalen (i.p.v. 2%) eenmalig geen overdrachtsbelasting (tot een aankoopprijs van €400.000) en beleggers betalen 8%.

In 2020 is besloten de hypotheekrenteaftrek sneller af te bouwen. Deze versnelde aftrek zorgt voor minder vraagstimulering.

Gemeenten krijgen sinds dit jaar meer ruimte om betaalbare koopwoningen te bouwen voor starters en middeninkomens. Het kabinet heeft hiervoor de maximaal toegestane verkoopprijs van sociale koopwoningen verhoogt naar €325.000. Voor Bonaire is een vijfjarige pilot gestart m.b.t. hypotheekgarantie.

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Huidige vraagstukken

- Afbouw vraagstimulering. Het kopen van een woning wordt fiscaal aantrekkelijk gemaakt door o.a. de hypotheekrenteaftrek en de schenkingsvrijstelling. Een verdere afbouw van de hypotheekrenteaftrek zal het kopen van een huis mogelijk minder aantrekkelijk maken.
- Voor starters moet het makkelijker worden om een woning te kopen. Maatregelen hiervoor zijn lastig, aangezien veel maatregelen een prijsopdrijvend effect hebben.
- Het koopproces moet transparanter worden.

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

Maatschappelijke opgave

De woningmarkten van Bonaire, St. Eustatius en Saba (Caribisch Nederland) staan onder druk door onvoldoende beschikbaarheid en betaalbaarheid van zowel huur- als koopwoningen. Hierdoor is het voor mensen steeds moeilijker geworden om een betaalbare en geschikte woning te vinden. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zet in op het verlagen van de kosten van wonen door huurprijzen te reguleren en te verlagen, koopwoningen beter betaalbaar te maken en het aanbod sociale huurwoningen te vergroten. Omdat er voor Caribisch Nederland andere wet- en regelgeving geldt, kan deze inzet veelal niet worden gerealiseerd door gebruik te maken van voor Europees Nederland beschikbare maatregelen en middelen.

Feiten en cijfers

Voor Caribisch Nederland gelden andere grootheden dan Europees Nederland. Maar dat maakt de urgentie van het woningtekort niet kleiner. De wachtlijsten op de drie eilanden voor een sociale huurwoning van een woningcorporatie zijn groot. In totaal zoeken ongeveer 1050 huishoudens een woning, wat neerkomt op 10% van de bevolking. Het huidige tekort is circa 450 woningen, rekening houdend met wachtlijsten, de huidige bouw en renovatieprogramma's (in totaal 646 woningen). De komende jaren is naar verwachting nog eens 300 woningen extra nodig, door toenemende vraag naar sociale huurwoningen door verslechterende economische situatie op CN.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Ook in Caribisch Nederland is BZK systeemverantwoordelijk en voert BZK regie. De mogelijkheden daartoe zijn beperkt door o.a. het ontbreken van wet- en regelgeving en door een andere verhouding tussen Rijk en lagere overheden (de openbare lichamen Bonaire, St. Eustatius en Saba).

Binnen BZK is het DG Koninkrijksrelaties verantwoordelijk voor de coördinatie van het gehele Rijksbeleid voor Caribisch Nederland. Het ministerie van SZW is eerstverantwoordelijk voor het sociaal bestaansminimum.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Als bijdrage in de woonlasten verstrekt BZK sinds 2019 jaarlijks een subsidie aan verhuurders in de sociale huursector. Deze verhuurderssubsidie geeft verhuurders de mogelijkheid om een lagere huur te vragen aan sociale minima. Voor de drie openbare lichamen ging het in 2020 in totaal om een bedrag van \$ 1,3 mln. Voor Bonaire ging het om \$ 1,02 mln.; voor St. Eustatius om \$ 216.000; en voor Saba om \$ 95.000.

Via de Wet Maatregelen Huurwoningmarkt CN kunnen huurprijzen beter gereguleerd worden, door de instelling van een huurcommissie die helpt bij geschillen over de huurprijs, de introductie van een woningwaarderingstelsel (transparante huren in zowel de sociale als de particuliere sector) en door een verbeterde huurcompensatie voor huurders in de sociale huursector. De introductie van woningwaarderingstelsels en de instelling van huurcommissies moeten uitgewerkt worden in eilandsverordeningen. In Bonaire zijn de verordeningen uitgewerkt en is de wet sinds 1 april 2021 van kracht. De wet zal ook gaan gelden op St. Eustatius en Saba, zodra daar lokale regelingen zijn aangenomen.

Om koopwoningen beter betaalbaar te maken, is op 12 februari 2021 de pilot hypotheekgarantie Bonaire (HGB) gestart, gebaseerd op de Nationale Hypotheek Garantie (NHG) binnen Europees Nederland. Daarmee is het voor kopers op Bonaire nu mogelijk om een eigen woning (volledig) te financieren met een hypotheek met hypotheekgarantie. Met name starters, jonge gezinnen en mensen met een middeninkomen zullen naar verwachting baat kunnen hebben bij dit product. Zo verbeterd de betaalbaarheid en hebben zij een vangnet als ze door persoonlijke omstandigheden in financiële moeilijkheden komen. Bovendien kunnen zij daardoor eerder doorstromen van een sociale huurwoning naar een koopwoning. Vooralsnog wordt de HGB als pilot voor vijf jaar aangeboden voor maximaal 350 woningen.

Om het aanbod sociale huurwoningen te vergroten zijn bouw –en renovatieprogramma's gestart op de drie eilanden. Op Bonaire gaat het om de bouw van 500 sociale huurwoningen in de periode 2020-2027. Voor de realisatie van de benodigde infrastructuur heeft BZK € 2,5 miljoen gefaseerd aan het OLB ter beschikking gesteld. Op St. Eustatius gaat het om de voorgenomen bouw van 48 sociale huurwoningen in de periode 2020-2031 en om renovatie van 78 sociale huurwoningen in de periode 2020-2028. Er is een pilot afgerond en de verdere uitvoering zal zo spoedig mogelijk ter hand worden genomen. Op Saba wordt gewerkt aan 18 nieuwe sociale huurwoningen en twee te herbouwen woningen. Door COVID-19 is de bouw hiervan vertraagd. BZK heeft een bijzondere uitkering van \$ 100.000 aan Saba verstrekt om die vertraging enigszins in te lopen. Bonaire en St. Eustatius hebben elk een bijzondere uitkering van \$ 75.000 ontvangen om mogelijke knelpunten bij de bouw (al dan niet veroorzaakt door COVID-19) weg te werken.

Wat loopt er momenteel?

Door BZK wordt samen met het openbaar lichaam Bonaire verkend of de verhuurderssubsidie uitgebreid kan worden naar particuliere verhuurders die verhuren aan sociale minima. Die verhuurders krijgen daarmee de mogelijkheid om een lagere huur te vragen, conform de verhuurders in de sociale huursector. Omdat een verhuurdersubsidie in de particuliere sector een nieuw instrument is, zal deze maatregel op Bonaire in een pilot worden getest. Omdat inkomensgegevens van de beoogde doelgroep ontbreken is de uitvoering naar verwachting complex).

Door BZK wordt samen met de openbare lichamen St. Eustatius en Saba gewerkt aan eilandsverordeningen die voorwaardelijk zijn voor de van kracht wording van de Wet Maatregelen Huurwoningmarkt CN op die eilanden. Het gaat om verordeningen m.b.t. verhuurderssubsidie, een woningwaarderingstelsel en de instelling van een huurcommissie.

Huidige vraagstukken

Het belangrijkste vraagstuk voor de komende jaren is snelle en betaalbare uitbreiding van het aanbod van huur- en koopwoningen.

Uitdagingen hierbij zijn:

- de politieke verhoudingen tussen Rijk en de drie eilanden,
- de beperkingen door kleinschaligheid van de eilanden (beschikbaarheid van aannemers, bouwmaterialen en bouwlocaties),
- de beperkingen door de geofysische gesteldheid van de eilanden (m.n. St. Eustatius en Saba zijn steil en hard),
- de kosten van bouwen (worden bepaald door schaarste aan aannemers, bouwmaterialen en door de geofysische gesteldheid van de eilanden)
- de beperkte mogelijkheid tot het aangaan van leningen door de eilanden en lokale woningstichtingen en beperkt beschikbare middelen vanuit het Rijk,
- de beperkte mogelijkheden voor Europees Nederlandse woningcorporaties om te investeren in Caribisch Nederland,
- het ontbreken van toepasselijke wet- en regelgeving en een financiële infrastructuur,
- en beperkte ambtelijke capaciteit bij zowel de drie openbare lichamen als het Rijk.

Huidige financiële kader

Voor het verlagen van de huren in Caribisch Nederland is geld beschikbaar op de begroting van BZK, artikel 3. Woningmarkt.

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

Maatschappelijke opgave

De uitstoot van broeikasgassen in de gebouwde omgeving moet van nu +/- 23 Mton via een tussendoel van +/- 15 Mton in 2030 (huidige 49% doelstelling) teruggebracht worden tot vrijwel 0 Mton in 2050. De huidige doelstelling voor 2030 wordt naar laatste inzichten naar verwachting niet gehaald.⁴ Bovendien wordt de doelstelling voor de gebouwde omgeving in het Europese voorstel 'Fit for 55%' verhoogd.

Het tempo van de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad moet daarom de komende jaren fors omhoog. Hiervoor zijn extra middelen en inzet nodig.

Om de 49% reductie doelstelling in 2030 te halen en een CO₂-arme gebouwde omgeving in 2050 te realiseren, zetten we in op twee, interacterende sporen:

- Een wijkgerichte aanpak die noodzakelijk is als grootschalig infrastructuur moet worden aangepakt (bijvoorbeeld bij de aanleg van een warmtenet) of grootschalige renovaties in een wijk moeten plaats vinden (met name van belang om de 2050 doelstelling te halen);
- Een individueel spoor waarbij wordt ingezet op (individuele) verduurzaming door middel van isolatie en hybride warmtepompen op een voor bewoners passend moment. Hierbij wordt onder meer via een woningtypeaanpak

4. Deze doelstelling volgt uit de afspraken in het Klimaatakkoord en bestaat uit het basispad op basis van bestaand beleid (5,6 Mton) en de afspraak in het Klimaatakkoord voor additionele inzet. (3,4 Mton) gerekend vanaf de uitstoot in 2019 (23,3 Mton). Prognose van de KEV is dat op basis van het huidige vastgestelde en voorgenomen beleid 18,6 Mton gerealiseerd gaat worden in 2030. Er resteert een gat van 3,3 Mton. In het 55% traject is onderzocht hoe een eventuele extra opgave over de sectoren verdeeld kan worden.

(contingenten) ingezet op collectivisering van het individuele spoor met het oog op opschaling en kostenreducties. Kern van het beleid is de energievraag beperken (isolatie en efficiënte installaties) en in de resterende vraag voorzien met duurzame bronnen. Haalbaarheid en betaalbaarheid staan hierbij voorop.

Er is ambitieus klimaatbeleid in de EU nodig. Er wordt ingezet op geleidelijke uitfasering van fossiele energiebronnen in de gebouwde omgeving. EU middelen zoals het RRF worden aangewend om bewoners en gebouweigenaren financieel te ondersteunen bij het nemen van maatregelen.

Feiten en cijfers

De uitstoot van de gebouwde omgeving in 1990 bedroeg ca. 30 Mton. De uitstoot in 2019 was ca. 23 Mton en moet (minimaal) uitkomen op 15,3 Mton in 2030. De benodigde CO₂-reductie is dus ca. 8 Mton. De opgehoogde ESR-doelstellingen van de EU geven een indicatieve additionele opgave van 15 Mton die verdeeld moet worden over de sectoren landbouw, kleine industrie (non-ETS), mobiliteit en gebouwde omgeving. Laura van Geest (rapport Bestemming Parijs) kwam tot een additionele opgave voor de gebouwde omgeving van 1 tot 4 Mton.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK zet zich in als verantwoordelijk departement over de gebouwde omgeving om de energietransitie aan te jagen en op te schalen via twee sporen: het wijkgerichte spoor en het individuele spoor. BZK zorgt voor de randvoorwaarden via een mix van beprijzen (schuif in de energiebelasting), normeren (wetgeving) en subsidiëren/financieren (warmtefonds, subsidieregelingen) en is stelselverantwoordelijk voor de uitvoering. Vanuit het Fitfor55-pakket zullen diverse (wets)voorstellen komen

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

gericht op verduurzaming gebouwde omgeving en gebruik duurzame energie. BZK zet in op vroegtijdige beïnvloeding voor verschijnen en tijdens het onderhandelingstraject.

Gemeenten voeren de regie over de wijkgerichte aanpak, dat houdt onder andere in dat ze per wijk (in de transitievisie warmte) aangeven wat de strategie voor verduurzaming voor de wijk is. We werken nauw samen met (de partijen uit) het uitvoeringsoverleg gebouwde omgeving. Hierin nemen de partijen, waaronder medeoverheden, bouwpartijen en woningcorporaties, deel die betrokken zijn bij de totstandkoming en uitvoering van het Klimaatakkoord. Daarbij werken we nauw samen met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, directies Klimaat, Elektriciteit en Warmte en Ondergrond, met betrekking tot algemene klimaatvraagstukken, respectievelijk duurzame warmtealternatieven voor aardgas en andere departementen met betrekking tot het maatschappelijk vastgoed (VWS, OCW, Defensie).

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De aanpak is onder een vorig kabinet vormgegeven door middel van het Klimaatakkoord gebouwde omgeving (KAGO). Er zijn ca. 150 afspraken gemaakt met de verschillende partijen waarmee de uitstoot teruggebracht zou moeten worden tot 15,3 Mton in 2030. Inmiddels is een fors aantal van deze afspraken tot uitvoering gebracht.

Wat loopt er momenteel?

Er wordt uitvoering gegeven aan de 150 afspraken in het Klimaatakkoord en daarbovenop zijn via Urgenda en de recente augustusbesluitvorming extra middelen beschikbaar gekomen.

Momenteel lopen onder andere de volgende trajecten:

- In de **wijkgerichte aanpak** worden buurten en wijken onder regie van de gemeente (stapsgewijs) verduurzaamd en/of aardgasvrij gemaakt. Een gemeente beschrijft in de **transitievisie warmte** hoe zij de wijkgerichte aanpak gaat oppakken en in welke wijk ze wanneer aan de slag gaat. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat alle gemeenten voor het eind van 2021 een transitievisie warmte opstellen waarin staat welke wijken voor 2030 aan de beurt zijn. Deze plannen worden vervolgens geconcretiseerd via het uitvoeringsplan en daaropvolgend het omgevingsplan.
- **Programma Aardgasvrije Wijken**; In de proeftuinen van het Programma Aardgasvrije Wijken wordt geleerd hoe de wijkgerichte aanpak vorm kan krijgen en kan worden opgeschaald. Er zijn twee rondes geweest en inmiddels doen 50 proeftuinen mee. Een uitvraag voor de derde ronde loopt. Nagedacht wordt over de opschaling van PAW naar een ondersteuningsstructuur voor de wijkgerichte aanpak.
- **Nationaal Isolatie Programma**; Het Nationaal Isolatie Programma richt zich op individuele verduurzaming, deels via een contigenten aanpak. Isoleren (tot aan de Standaard) levert direct CO₂-reductie op, is nodig door de beperkte beschikbaarheid van duurzame bronnen en maakt de overstap op een duurzaam warmtealternatief beter mogelijk. Dit combineren we met een inzet op hybride warmtepompen. In situaties waar zich de komende 10-15 jaar geen volledig aardgasvrije alternatieven beschikbaar zijn kunnen hybride warmtepompen bijdragen aan de reductie van de CO₂-uitstoot.

1. Ruimte en Leefomgeving

2. **Wonen en Bouwen**

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

- **Wetstraject Instrumenten aardgasvrije wijken;** gemeenten krijgen de mogelijkheid de levering van aardgas te beëindigen mits er voldoende waarborgen voor bewoners zijn. Daarmee worden dubbele infrastructuur en hoge kosten voor de samenleving voorkomen. Gemeenten krijgen daarbij voldoende middelen om hun regierol uit te kunnen voeren.
- **Wetstraject Collectieve Warmte (EZK);** wetsvoorstel dat de verduurzaming, de marktordening en de tariefregulering van warmtenetten reguleert.
- De ontwikkeling naar een **Topsector voor de Bouw** en samenwerking met de bouw in het ‘Bouwberaad’, waarin onder andere digitalisering, stikstofreductie, opschaling, circulariteit en innovatie centraal staan. Voor innovatie zijn er verschillende innovatieregelingen onder regie van de TKI Urban Energy.
- **Utiliteitsbouw en maatschappelijk vastgoed;** voor het maatschappelijk vastgoed wordt met de middelen uit de augustusbesluitvorming een programma opgezet om een impuls tegen aan de verduurzaming van het maatschappelijk vastgoed. De uitvoering van de sectorale routekaarten maatschappelijk vastgoed wordt ondersteund en gestimuleerd, onder andere via subsidies (isolatie en zonnepanelen) en ontzorging. Daarnaast wordt gewerkt aan een eindnorm (2050) voor de bestaande utiliteitsbouw en geldt de energielabel C verplichting voor kantoren in 2023

Huidige vraagstukken

Aan het einde van de vorige kabinetsperiode bleek dat er fors meer middelen en instrumenten nodig zijn om de CO₂-uitstoot te reduceren en de doelstelling van 2030 te halen. Uit van Ecorys blijkt dat met de middelen (onder het vorige kabinet) en afspraken uit het Klimaatakkoord de onrendabele top⁵ tussen de 310 en 470 miljoen per jaar bedraagt.

De gebouwde omgeving is een relatief kostbare sector. Om meer dan 7 miljoen woningen en andere gebouwen nagenoeg CO₂-neutraal te maken tot 2050 zijn voldoende middelen en instrumenten daarom juist nu essentieel. Ter illustratie: om de doelen in 2050 te halen moeten er gemiddeld per dag ca. 700 woningen worden verduurzaamd. De utiliteitsbouw komt daar nog bij. Andere (kostenefficiëntere) sectoren voorrang geven leidt tot een grotere en kostbaardere opgave na 2030.

Dit vraagstuk moet in samenhang gezien worden met de plannen van de Europese Unie, het fit for 55%-pakket. Daarin is nu een verhoging van 12% (ca. 15 Mton additionele CO₂-reductie) voorzien voor Nederland van de ESR-doelstelling waarin de Gebouwde Omgeving ook valt⁶.

5. Het deel van de investering die niet door lagere lasten of anderszins terugverdiend kan worden.

6. Het oude ESR-doel voor Nederland was 36%. Het verschil met het nieuwe ESR doel van 48% is 15 Mton in 2030. Het ESR kent echter een budgetbenadering, wat betekent dat elk jaar moet worden voldaan aan een uitstootplafond, en niet alleen in 2030. Emissiereductie is daarom niet alleen in 2030 belangrijk, maar ook in alle jaren daarvoor. Zware industrie en elektriciteit vallen niet onder ESR.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Tevens is de EU voornemens om een nieuw emissiehandelsstelsel (ETS) voor gebouwen en wegtransport in te voeren. Tot ten minste 2030 zullen deze sectoren ook onder het ESR blijven vallen. Beprijzen, via ETS, speelt een belangrijke rol in de beleidsmix echter zal ETS een relatief beperkt effect hebben in Nederland omdat er nationaal (via de energiebelasting) al sprake is van hoge beprijzing.

Het reduceren van de warmtevraag van gebouwen (isoleren) tot de standaard (met een Nationaal Isolatieprogramma dan wel contingentenaanpak) wordt belangrijker. Dit levert direct CO₂-reductie op, is nodig door de beperkte beschikbaarheid van duurzame bronnen en maakt de overstap op een duurzaam warmtealternatief beter mogelijk. In situaties waar zich de komende 10-15 jaar geen volledig aardgasvrij alternatieven beschikbaar zijn dragen hybride warmtepompen ook bij aan reductie van de CO₂-uitstoot.

Daarnaast moet er aandacht blijven voor de overstap op een duurzaam alternatief voor aardgas. Hier zijn grofweg drie mogelijkheden: all electric, een warmtenet, of duurzaam gas (bij voorkeur i.c.m. een hybride warmtepomp).

Om de doelen te halen zijn niet alleen additionele middelen essentieel maar is normering richting de toekomst nodig bijvoorbeeld isolatie tot de standaard bij verhuismomenten of hybride warmtepomp bij de vervanging van de (kapotte) cv-ketel. Er is echter weinig politiek draagvlak voor enige vorm van dwang.

Uit onderzoek in opdracht van de ROB blijkt dat de uitvoeringslasten voor medeoverheden voor de uitvoering van het Klimaatakkoord oplopen tot €953 per jaar in 2030. In de gebouwde omgeving komt dit voornamelijk tot uiting in de beperkte middelen bij de gemeenten voor hun regierol in de wijkgerichte aanpak.

Huidige financiële kader

In totaal is via verschillende subsidieregelingen en beleidsinstrumenten meer dan 4 miljard beschikbaar tot 2030, exclusief budget vanuit de SDE++. Het gaat hier ook om regelingen die slechts beperkt voor de gebouwde omgeving beschikbaar zijn zoals de ISDE (investeringssubsidie Duurzame Energie) en de SDE++ (Stimulering duurzame energieproductie en klimaattransitie) en ook (revolverende) financieringsinstrumenten zoals het Nationaal Warmtefonds.

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

Maatschappelijke opgave

De maatschappelijk opgave is het constant actueel houden van het beleid en regelgeving. De kernwaarden van de bouwregelgeving: veiligheid, gezondheid, bruikbaarheid en duurzaamheid staan vast. Maar wat daarbinnen aandacht vereist is constant in ontwikkeling. De komende jaren zal er fors meer worden ingezet op verduurzaming van de (bestaande) gebouwen. Onder duurzaamheid wordt niet enkel energiezuinig (ver)bouwen verstaan, maar ook klimaatadaptief-, circulair- en natuur-inclusief bouwen. Naast nationale ontwikkelingen zoals het Klimaatakkoord is ook de implementatie van Europese regelgeving van steeds grotere invloed. Voorts staan de brand- en constructieve veiligheid van gebouwen continu in de aandacht (instorten parkeergarage Eindhoven, dak AZ stadion, Grenfell Tower brand Londen).

Met de Wet kwaliteitsborging voor het bouwen (Wkb) die tegelijkertijd met de Omgevingswet in werking zal treden, wordt gestuurd op betere naleving van de nieuw- en verbouwingen en wordt een nieuw stelsel geïntroduceerd met een grotere rol voor de bouwende partijen (via onafhankelijke kwaliteitsborger) zelf.

Feiten en cijfers

Nederland telt ruim 7 miljoen woningen en 1 miljoen andere gebouwen en bouwwerken. Er moeten de komende jaren veel nieuwe woningen gebouwd worden, waardoor de bouwvoorraad verder toeneemt. Daarnaast worden bestaande gebouwen met enige regelmaat verbouwd.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

De bouwregelgeving geeft de minimumeisen waar een bouwwerk altijd moet voldoen. De verantwoordelijkheid van BZK bestaat uit het stellen van uitvoerbare, handhaafbare en betaalbare regels en bijbehorend beleid.

De naleving van de bouwregelgeving is als eerste de verantwoordelijkheid van de gebouweigenaren. De gemeenten zijn het bevoegd gezag voor toezicht en handhaving op de regelgeving, en hebben dus zicht op de concrete praktijk. Met de Wkb wordt de verantwoordelijkheid van bouwende partijen uitdrukkelijker gemaakt door controle op de naleving van nieuw- en verbouweisen bij een onafhankelijke kwaliteitsborger neer te leggen. De kwaliteitsborger kijkt naar de daadwerkelijk gebouwde situatie, in plaats van enkel te toetsen op papier. Dit stelsel wordt stapsgewijs ingevoerd, gestart wordt bij relatief eenvoudige bouwwerken (grondgebonden woningbouw en lage utiliteitsbouw). De gemeenten blijven uiteindelijk het bevoegd gezag.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De bouwregelgeving en het beleid worden regelmatig herzien. Zo zijn begin 2021 nieuwe energieprestatie-eisen voor nieuwbouw ingevoerd en gelden er sinds 1 juli 2021 strengere eisen voor brandveiligheid bij verbouw.

Wat loopt er momenteel?

De Omgevingswet met daaronder het Besluit bouwwerken leefomgeving (opvolger van het Bouwbesluit) en de Wkb zullen naar verwachting 1 juli 2022 in werking treden. Daarnaast wordt gewerkt aan diverse inhoudelijke wijzigingen van wet- en regelgeving over o.a. brandveiligheid parkeergarages, toegankelijke

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwiteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

buitenruimtes bij woningen, isolatie-eisen voor tijdelijke woningen. Het pakket aan voorstellen uit Europa rond verduurzaming (Fit for 55) zal naar verwachting de komende jaren ook in verdere aanpassing van wet- en regelgeving resulteren. Ook wordt er intensief beleid gevoerd op het meer circulair en duurzamer maken van de bouw.

Huidige vraagstukken

Het belangrijkste vraagstuk voor de komende jaren is het verduurzamen van de gebouwde omgeving – in brede zin – en de bouwmaterialen en het bouwproces zelf. Risico hierbij is dat beleidswensen en doelstelling gestapeld worden, wat resulteert in ingewikkelde regelgeving en steeds hogere wordende kosten voor initiatiefnemers. Daarnaast is de uitvoerbaarheid een aandachtspunt: er is een tekort aan arbeidskrachten (zoals energie adviseurs voor het vast stellen van energie labels).

In de bestaande bouw is de uitdaging verbeteringen te realiseren, niet alleen op het gebied van duurzaamheid, maar ook brandveiligheid voor kwetsbare bewoners, de gevolgen van de energietransitie voor (brand)veiligheid en gezondheid (ventilatie, verwijderen loden leidingen). Risico daarbij is dat de kosten hiervan hoog liggen, en deze komen liggen bij gebouweigenaren die hiervoor niet de middelen hebben. Inzicht in het niveau van de bestaande bouw is beperkt, dus het stellen van meer of strengere regels in de bestaande bouw vraagt ook om budget voor toezicht en handhaving bij gemeenten.

Huidige financiële kader

Het budget voor het onderwerp bouwkwiteit bij BZK zelf is relatief beperkt. Het budget wordt voor het overgrote deel ingezet voor onderzoek naar het juiste niveau van eisen, subsidies voor het stelsel van de WKB, geld voor normontwikkeling (via NEN) en incidentele subsidies. De kosten voor vergunningverlening, toezicht en handhaving liggen bij gemeenten en worden gefinancierd via het gemeentefonds en legesinkomsten.

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

Maatschappelijke opgave

Via verschillende sporen zet het Rijk in op transformatie:

- De financieringsfaciliteit Binnenstedelijk Transformatie, kortweg Transformatiefaciliteit: Het transformeren van voormalige bedrijfslocaties naar woonlocaties kan veel nieuwe woningen opleveren. Toch komen kansrijke projecten niet van de grond, wanneer banken in de planvormingsfase de ontwikkelkosten van zulke projecten niet voorfinancieren. Bij de Transformatiefaciliteit kunnen projectontwikkelaars in de planvormingsfase wél aankloppen voor de financiering van bijvoorbeeld het verwerven, saneren en bouwrijp maken van de grond. Hierdoor kan er sneller gestart worden met de (her)ontwikkeling van de locaties en gaan meer projecten door omdat ze nu wel voldoende financiering hebben.
- Het betreft hier een revolterende faciliteit waarmee het Rijk projectontwikkelaars financieel op weg helpt met een lening. Er is in totaal € 58 miljoen beschikbaar gesteld waarvan € 38 mln. volledig is toegewezen. Voor resterend budget zijn projectaanvragen in behandeling. De verwachting is dat het resterend budget in een hoog tempo omgezet gaat worden in leningen.
- Programma stedelijke transformatie: De komende decennia groeit de woningvraag fors. Dit zorgt voor grote druk vooral in steden. Om toekomstige bewoners prettig in de stad te laten wonen in een gezonde, duurzame leefomgeving is in bestaande stedelijke gebieden een versnelde transformatie nodig. De transformatie van stedelijke gebieden is een uitdagende opdracht, omdat de verstedelijking zich parallel voltrekt aan andere urgente opgaven (o.a. energieneutrale, bereikbare en veilige steden). In het programma Stedelijke Transformatie

bundelen overheden, marktpartijen en kennisinstututen hun krachten. Samen versterken zij de economische vitaliteit en de leefbaarheid van steden volgens de volgende lijnen:

1. Gemeenschappelijke problemen doorgronden en oplossen
 2. Concrete transformatieprojecten helpen versneld tot uitvoering te komen
 3. Opedane kennis verankeren in onderwijs en opleidingen
- Het ministerie van EZK werkt momenteel aan de Regeling Aanpak herstructurering winkelgebieden in binnensteden en kernen. In het kader hiervan wordt de transformatiebrigade vormgegeven.
 - Met een Nationaal Transformatieplan (Motie Smeulders/Van Eijs - 35517, nr. 65) kan in samenwerking met het ministerie van EZK nog meer kansen worden benut, oplossingen worden aandragen voor knelpunten en afspraken gemaakt met medeoverheden, maatschappelijke organisaties en marktpartijen ten behoeve van de transformatieopgave. Dit plan moet een bijdrage leveren aan de vitaliteit van gebieden waar de functies wonen, werken en voorzieningen in samenhang worden gerealiseerd. In Q4 is dit gereed en zal met de TK worden gedeeld.
 - Het RVB zet zich in voor de huisvesting van aandachtsgroepen waaronder dak en thuislozen, arbeidsmigranten o.a. door de inzet van Rijksvastgoed en gronden. Daarbij wordt begonnen met statushouders die nu nog in huisvesting van het COA zitten. Deze inzet wordt afgehecht door middel van een politieke en bestuurlijke opdracht

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK zet zich in om het woningtekort te verminderen en het aantal betaalbare kwalitatief goede woningen en woningen voor aandachtsgroepen te vergroten via drie pijlers: 14 groot-schalige woningbouwlocaties, de woningbouwimpuls en randvoorwaarden woningbouw. Transformatie van vastgoed (kantoren en winkels) naar woningen draagt hieraan bij. Tevens kan vastgoed worden ingezet voor maatschappelijke doeleinden.

BZK werkt nauw samen met andere departementen zoals EZK, SZW, J&V, VWS en met provincies en gemeenten, woningcorporaties, en marktpartijen.

Wat loopt er momenteel?

- Nationaal transformatieplan (Motie Smeulders), transformatiebrigade (Motie van Eijs) en versterken van de samenwerking met EZK op o.a. het gebied van transformatie.
- Uitwerking van een tweetal moties mbt een Nationale Transformatie plan en huisvesting spoedzoekers.
- Samen met EZK wordt gewerkt aan een transformatie brigade. De transformatiebrigade is onderdeel van een bredere aanpak voor de winkelgebieden namelijk:
 1. een bijdrage van het Rijk aan de realisatiekosten.
 2. Transformatie brigade en
 3. een actieve communicatieaanpak richting gemeenten en andere geïnteresseerde partijen met als doel een vliegwieleffect op gang te brengen.

De verwachting is dat de regeling Aanpak herstructurering winkelgebieden in binnensteden en kernen kort na de zomer opengesteld zal worden.

2.15 Landelijke grondfaciliteit

Maatschappelijke opgave

De druk op het gebruik van gronden ten behoeve van onder andere wonen, (extensivering van) landbouw, natuurontwikkeling, klimaatadaptatie en de energietransitie loopt op. Er moeten bijvoorbeeld de komende tien jaar één miljoen woningen en 150.000 hectare natuur bijkomen. Gelet op de schaal en de integraliteit van de opgaven is dit voor afzonderlijke gemeenten en provincies lastig te realiseren. Daarnaast wordt bestuurlijk-beleidsmatig de rijksregie vergroot en geborgd dat beleid en uitvoering elkaar versterken. Vooral zal ook het vergroten van multifunctioneel grondgebruik een doel moeten zijn. Het voeren van actief grondbeleid kan meerwaarde hebben voor het realiseren van de opgaven uit de NOVI. Concreet gaat het dan om de introductie van een LGF. Voor de urgente opgaven uit de NOVI is (veel) grond nodig die vervolgens van functie moet veranderen. Een interdepartementale ambtelijke verkenning constateerde ook dat met actief grondbeleid in zijn algemeenheid en zeker door de Rijksoverheid prudent omgegaan moet worden, dat eventuele maatregelen op dit vlak deel uit moeten maken van een breder pakket en dat verdere uitwerking nodig is, vooral om de risico's te kwantificeren. Die verdere uitwerking zal in nauw overleg met de medeoverheden tot stand moeten komen. De medeoverheden zijn eveneens actoren in de ruimtelijke ordening met een eigen grondbeleid. De LGF is bedoeld om de medeoverheden te ondersteunen bij het realiseren van de NOVI-opgaven.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwkwaliteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

Defensie maakte geen deel uit van de interdepartementale verkenning naar actief grondbeleid maar is wel een potentieel belangrijke 'toeleverancier' van overtollig vastgoed. Defensie wil, indien een volgend kabinet daartoe de middelen beschikbaar stelt, een forse herstructurering en per saldo inkrimping van zijn vastgoedportefeuille doorvoeren. Dat zal een aanzienlijke impact kunnen hebben op (de werkgelegenheid in) bepaalde regio's. Defensie wil daarom graag dat er een samenhangende aanpak komt voor dit vastgoed, met oog voor de diverse maatschappelijke opgaven die in de regio's spelen, mede op basis van nationale doelen.

Feiten en cijfers

Parallel aan de interdepartementale verkenning is het Rijksvastgoedbedrijf gestart met het versterken van de samenwerking met (om te beginnen) Staatsbosbeheer. Het RVB heeft hiervoor aan de Rebel Group opdracht gegeven een zogenaamde position paper op te stellen en te verkennen wat de samenwerking met Sbb maar ook de inzet van de Defensieportefeuille op zou kunnen leveren. Hieruit komt naar voren dat met beschikbare gronden van het Rijksvastgoedbedrijf, Defensie en Staatsbosbeheer van 6.300 ha het mogelijk is (met toepassing van gangbare kentallen voor dichtheden) tot ca. 138.500 woningen te realiseren. Daarnaast kan op de resterende gronden voor ca. 820.000 huishoudens energie worden opgewekt en/of zijn deze inzetbaar voor natuur waar dan via bebossing voor ca. 22.000 ton aan CO₂ kan worden opgevangen. In het kader van de versterkte samenwerking met Sbb onderzoekt het RVB samen met Sbb of zij een start kunnen maken met een nationale groundbank. In het kader van de versterkte samenwerking met Sbb onderzoekt het RVB samen met Sbb of zij een start kunnen maken met een nationale groundbank.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is interdepartementaal systeemverantwoordelijk voor ruimtelijke ordening en de bijbehorende nationale visie op de fysieke leefomgeving (de NOVI) en de organisatie van de uitvoering.

Het rijksvastgoed komt van pas om oplossingsrichtingen te vinden. Het Rijk heeft met circa 90.000 ha. grond en 12 mln. m² vloeroppervlakte een stevige positie op de vastgoedmarkt.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Een eenheid bestaande uit medewerkers van het Rijksvastgoedbedrijf en Staatsbosbeheer is zoals aangekondigd in een brief aan de Tweede Kamer van 9 juli jl. aan de slag gegaan met de realisatie van de NOVI-opgaven. Om dat te realiseren krijgt deze eenheid een concreet instrumentarium, budget en beleidsmatig kader vanuit de directie BRW om te gaan acteren en tempo te maken.

Wat loopt er momenteel?

Zowel LNV als BZK hebben momenteel (afzonderlijk van elkaar) een traject lopen waarin zij met behulp van extern advies zich beraden op versterking van de uitvoering van de ruimtelijke opgaven die zij hebben of nog verwachten te krijgen.

Huidige vraagstukken

LNV heeft het Rijksvastgoedbedrijf ingeschakeld om voor rekening en risico van LNV-uitvoering te gaan geven aan het zgn. Grondfonds dat gebruik zal gaan maken van het Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) als vehikel (de gronden komen dus op de balans van BBL terecht). BBL mag voor de financiering van de aankoop van de gronden een beroep doen op de leenfaciliteit van Financiën, tot een maximum van 100 miljoen euro. Dit kan gezien worden als

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

2.1 Aanpak Woningtekort

2.2 Betaalbaarheid en beschikbaarheid in gereguleerde huursector (sociale huurwoningen)

2.3 Huurtoeslag

2.4 Woningcorporaties

2.5 Beleggers en middenhuur

2.6 Aandachtsgroepen

2.7 Sturing door gemeenten op woonruimteverdeling en woonruimtevoorraadbeheer, Evaluatie Huisvestingswet

2.8 Goed verhuurderschap

2.9 Discriminatie op de woningmarkt

2.10 Koopmarkt

2.11 Wonen in Caribisch Nederland

2.12 Verduurzaming gebouwde omgeving

2.13 Bouwregelgeving en bouwqualiteit

2.14 Transformatie/maatschappelijk effect rijks vastgoed

2.15 Landelijke grondfaciliteit

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

>>

een eerste pilot om de meerwaarde van actief grondbeleid door het Rijk in de praktijk aan te tonen. Vraag is wie gaat bepalen voor welke doeleinden de verworven gronden ingezet mogen gaan worden. Wil een LGF-meerwaarde hebben en aansluiten bij de geconstateerde knelpunten, dan zal bij de verdere uitwerking een brede invalshoek gekozen moeten worden. Die breedte betreft zowel de domeinen waarop het LGF kan worden ingezet als de functies die het kan vervullen.

Door het bundelen van gronden, zowel bestaande alsnog te verwerven, in een landelijke grondbank wordt het mogelijk om deze in te zetten op het moment dat ontwikkelingen daar om vragen. Welke ontwikkelingen dat zijn (dus voor welke gebieden/ doelen de gronden ingezet moeten worden) zal vastgelegd moeten worden in een door de betrokken departementen op te stellen beleids-/handelingskader.

Huidige financiële kader

De kosten die de LGF moet maken, niet alleen voor de verwerving van de gronden maar ook voor de eigen bedrijfsvoering en voor eventuele plankosten, zal het terug moeten verdienen uit de verkoopopbrengsten. De kost gaat voor de baat uit dus er zal een beroep op de leenfaciliteit gedaan moeten kunnen worden. Activeren van de grond en benutten van de leenfaciliteit geeft **slagkracht** (geen gedoe om per project/beleidsdoel geld bij de departementen op te moeten halen), **transparantie** (de diverse kosten die gemaakt worden zijn inzichtelijk) en de juiste **prikkels** (de gemaakte kosten moeten terugverdiend worden). Dit betekent ook dat verevening tussen winstgevende en verlieslatende ontwikkelingen mogelijk moet zijn (dus de LGF moet financieel gezien gestuurd worden op portefeuilleniveau en niet op projectniveau).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust
en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Module 3

Democratie

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust
en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Een vitale en weerbare democratie beweegt mee met de samenleving en speelt in op ontwikkelingen. BZK staat aan de lat voor de organisatie van vrije en eerlijke verkiezingen en zet zich in om de democratische instituties weerbaar te houden tegen ontwikkelingen zoals ongewenste beïnvloeding of desinformatie. Onze democratie kent stevige volksvertegenwoordigende organen, zowel Europees, nationaal als decentraal, die samen met andere checks en balances zorgen voor een gezonde machtsbalans. Dit vergt voortdurend onderhoud en aandacht.

3.1 Verkiezingen

Maatschappelijke opgave

Verkiezingen zijn het kernproces van de democratische rechtsstaat. In Nederland is er veel vertrouwen in vrije en eerlijke verkiezingen. Tegelijk zijn er kritische geluiden. Het is van groot belang dat het vertrouwen in het verkiezingsproces hoog blijft. Er mag geen enkele twijfel ontstaan over hoe goed en betrouwbaar het verkiezingsproces is ingericht. Nu niet en in de toekomst niet.

De Kiesraad heeft in een advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van maart jl. geschreven dat daarvoor investeringen in het verkiezingsproces nodig zijn. De Kiesraad vindt in elk geval de volgende aanpassingen nodig: verbetering van het hele proces van kandidaatstelling tot de vaststelling van de uitslag, grotere transparantie, en meer mogelijkheden om eventuele fouten in het telproces te onderzoeken en te herstellen.

De gemeenten hebben erop gewezen dat de afgelopen Tweede Kamerverkiezing meer dan ooit duidelijk heeft gemaakt dat de uitvoering door gemeenten cruciaal is voor het organiseren van veilige en betrouwbare verkiezingen. Die uitvoering staat onder druk. De termijnen in het verkiezingsproces zijn krap, stembiljetten onhanteerbaar en door de noodzakelijke waarborgen in het verkiezingsproces is er veel druk op de uitvoering van het verkiezingsproces.

Toenmalig minister Ollongren heeft in de Kamerbrief over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing opgemerkt dat zij de noodzaak onderschrijft om te investeren in vernieuwing en onderhoud van de robuustheid, toegankelijkheid en uitvoerbaarheid van het verkiezingsproces. Het is van belang dat iedereen die mag stemmen en die dat wil ook

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

zoveel mogelijk zelf kan stemmen. Ook is het belangrijk dat iedereen die dat wil, kan controleren hoe de verkiezingsuitslag tot stand komt en of het verkiezingsproces wordt uitgevoerd zoals de wet het voorschrijft.

De verkiezingsagenda 2030 geeft hier invulling aan.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Uitvoering van een groot deel van de verkiezingsagenda vergt wetgeving. Dat is de verantwoordelijkheid van BZK. In hoofdlijnen gaat het om de volgende wetgeving:

Onderwerp	Omschrijving	Stand van zaken
Experimenten nieuw stembiljet	Er moet een handzamer formaat stembiljet komen, dat beter is te hanteren voor kiezers en beter te tellen voor stembureauleden. Een nieuw stembiljet is randvoorwaardelijk om ook de stap te kunnen zetten naar elektronisch tellen.	Wetsvoorstel dat experimenten mogelijk maakt met nieuw stembiljet is in behandeling bij Eerste Kamer. Geplande inwerkingtreding: vóór herindelingsverkiezingen van 2022.
Wetsvoorstel nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen	Wetsvoorstel maakt correctie van fouten bij het tellen van de stemmen mogelijk en zorgt voor meer controleerbaarheid en transparantie in het proces van uitslagvaststelling.	In behandeling bij Tweede Kamer. Geplande inwerkingtreding: voorafgaand aan PS/WS 2023.
Rolverzwarend Kiesraad ter bevordering kwaliteit verkiezingsproces	Kiesraad krijgt een meer centrale, instruerende, beoordelende en ondersteunende rol in het verkiezingsproces, met bijpassende taken en bevoegdheden.	Wetsvoorstel dat Kiesraad verantwoordelijk maakt voor digitale hulpmiddelen in het verkiezingsproces is in consultatie. Geplande inwerkingtreding: 2023. Wetsvoorstel dat voor het overige zorgt voor rolverzwaring van de Kiesraad is in voorbereiding. Geplande inwerkingtreding: 2024.
Experimenten hulp in het stemhokje	Kiezers kunnen nu alleen hulp in het stemhokje krijgen als zij door een fysieke beperking niet zelf kunnen stemmen. Mensen met een verstandelijke beperking kunnen geen hulp krijgen. Dit wordt aangepast: elke kiezer die daarom vraagt moet hulp kunnen krijgen (van een stembureaulid).	Wetsvoorstel dat experimenten mogelijk maakt met hulp in het stemhokje is in consultatie. Geplande inwerkingtreding: 2023.
Wijziging kiesstelsel 'Met 1 stem meer keus'	In reactie op een van de adviezen van de Staatscommissie-Remkes heeft het kabinet besloten om het kiesstelsel zo te wijzigen dat een kiezer kan stemmen op een partij óf een kandidaat, en waarbij eventuele voorkeurstemmen meer gewicht krijgen.	Op het wetsvoorstel is geadviseerd door de Raad van State. Het nieuwe kabinet moet een besluit nemen over het vervolg.
Verbetering stemproces kiezers buitenland	Er is succesvol geëxperimenteerd met een ander stembiljet voor de kiezers in het buitenland en met een elektronisch (vervangend) briefstembewijs voor de kiezers in het buitenland. Deze wijzigingen moeten definitief in de Kieswet worden vastgelegd.	Wetsvoorstel dat ziet op definitieve verankering van deze experimenten in de Kieswet is in behandeling bij de Eerste Kamer. Geplande inwerkingtreding: 2022.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Onderwerp	Omschrijving	Stand van zaken
Kiescollege kiezers buitenland	Bij de TK is een grondwetswijziging aanhangig om kiezers in het buitenland kiesrecht te geven voor een kiescollege dat mede de Eerste Kamer kiest. Dit vergt uitwerking in de Kieswet.	Een uitvoeringswetsvoorstel is in voorbereiding. Geplande inwerkingtreding: eind 2022.
Vervroegd stemmen	Bij de TK-verkiezing in 2021 konden kwetsbare kiezers op de 2 dagen vóór de reguliere dag van stemming vervroegd stemmen in het stemlokaal. Uit de evaluatie blijkt dat 20% van de kiezers gebruik zou willen maken van de mogelijkheid van vervroegd stemmen. Voor een structurele invoering van vervroegd stemmen is een wijziging van de Kieswet nodig.	Vorbereiding van een wetsvoorstel wordt in de komende periode gestart, afhankelijk van (financiële) besluitvorming door het nieuwe kabinet.
Briefstemmen op aanvraag	Bij de TK-verkiezing in 2021 konden kiezers van 70+ per brief stemmen. Er is een discussienota in voorbereiding over de vraag of briefstemmen structureel ingevoerd zou moeten worden. Na toezending van die discussienota aan de TK, moet daarover politieke besluitvorming plaatsvinden. Als de conclusie is dat briefstemmen structureel moet worden ingevoerd, is een aanpassing van de Kieswet nodig.	Discussienota is op 11 oktober 2021 naar de beide Kamers verzonden.
Verlaging aantal volmachten	Bij structurele invoering van vervroegd stemmen (en mogelijk ook briefstemmen) zou de volmachtregeling kunnen worden beperkt. Op de volmachtregeling is (vooral internationaal) kritiek, vanwege de risico's voor het stemgeheim. Voor wijziging van de volmachtregeling is aanpassing van de wet nodig.	Verlaging maximumaantal volmachten kan tegelijk met wetsvoorstel dat vervroegd stemmen in het stemlokaal definitief maakt (zie hierboven).
Verbetering kandidaatstelling	De kwaliteit van de kandidaatstellingsprocedure moet omhoog (o.a. digitalisering van processen en aanscherping van de procedure om verzuimen te herstellen). Dit vergt wetgeving.	Kiesraad wordt uitgenodigd om met voorstellen te komen. Daarna moet wetgeving worden voorbereid. Geplande inwerkingtreding: 2025.

NB: in bovenstaand overzicht op hoofdlijnen staan alleen de voornemens die wetgeving vergen (zie hierna ook financieel kader). De verkiezingsagenda bevat ook diverse voornemens waarvoor geen wetswijziging nodig is (zoals het bevorderen van de toegankelijkheid van de verkiezing voor kiezers met een beperking en het uniformeren van de publicatie van processen-verbaal door gemeenten).

BZK werkt nauw samen met de VNG, de NVVB en de Kiesraad. De verkiezingsagenda is dan ook een gezamenlijk product van BZK en de genoemde instanties.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Er is een groot aantal wetsvoorstellen in diverse stadia van voorbereiding (zie tabel hierboven).

Huidige financiële kader

De maatregelen uit de verkiezingsagenda brengen kosten mee, waarvoor veelal structurele financiële dekking noodzakelijk is. Gemeenten hebben ook aangegeven dat financiering randvoorwaardelijk is voor uitvoering van de agenda. Dekking is op dit moment echter nog **niet** aanwezig om nieuwe voorstellen in procedure te brengen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

Maatschappelijke opgave

Het functioneren van het openbaar bestuur en het handelen van individuele politieke ambtsdragers staat vanwege maatschappelijke ontwikkelingen steeds meer in het middelpunt van de belangstelling. De kwaliteit van de uitvoering van het politieke ambt en het vertrouwen van burgers in de overheid worden mede bepaald door de integriteit van individuele bestuurders en van het bestuur als geheel. Dat geldt zowel op landelijk als op decentraal niveau. Het vertrouwen van burgers in de overheid is hét fundament onder onze democratische rechtsstaat en is dus essentieel. Daarmee draagt het bevorderen van de integriteit van het openbaar bestuur, ook bij aan de legitimiteit van het overheidshandelen. Een integer en stabiel bestuur is effectiever en efficiënter in staat om de taken uit te voeren en transparant diensten te leveren waar inwoners recht op hebben. Elke vermeende integriteitsschending doet afbreuk aan de betrouwbaarheid van de overheid. Het werken aan een brede bewustwording van integriteitsdilemma's en aan een zorgvuldige werkwijze na een vermoeden van een integriteitsschending is daarom in het belang van ons allemaal.

Steeds meer (vermeende) integriteitsschendingen komen aan het licht, mede dankzij kritisch onderzoek door (lokale) media. Deze berichtgeving zorgt voor maatschappelijke onrust, afnemend vertrouwen in het bestuur en een verhoogd risico op vergelijkbaar gedrag bij burgers (slecht voorbeeldgedrag). Politieke ambtsdragers staan meer dan ooit in de spotlights en liggen onder een vergrootglas wat betreft hun handelingen en gedragingen. Dat betekent ook dat 'hoor en wederhoor' van groot belang zijn. Een beschuldiging van niet integer handelen is immers snel geuit en kan voor betrokkene vergaande consequenties hebben. Die consequenties zijn alleen te rechtvaardigen

als er daadwerkelijk een integriteitsschending heeft plaatsgevonden. In voorkomende gevallen moet er daarom voldoende gelegenheid zijn voor (het afwachten van) objectief onderzoek. Ook de bestuurscultuur krijgt steeds meer aandacht, waarbij transparantie en een constructieve houding uitgangspunt zijn.

Feiten en cijfers

Het aantal integriteitsschendingen (met publieke ophef) volgens de Politieke Integriteitsindex:

in 2020: 44, in 2019: 42, in 2018: 52.

Het aantal vermeende integriteitsincidenten waarbij het Steunpunt Integriteitsonderzoek Politieke Ambtsdragers (SIPA) adviseert, ligt jaarlijks rond de 60 à 70 casus.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is stelselverantwoordelijke voor het integriteitsbeleid van alle politieke ambtsdragers en zet zich in tegen oneigenlijke druk op, en intimidatie van, bestuurders en volksvertegenwoordigers.

We werken nauw samen met bestuurlijke koepels, beroeps- en belangenverenigingen van politieke ambtsdragers, politieke partijen en andere partners binnen het Netwerk Weerbaar Bestuur.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

In maart 2018 is een agenda bestuurlijke integriteit aan de Tweede Kamer gepresenteerd, waarvan de uitvoering nog loopt, in ieder geval tot en met de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen. In dat verband zijn diverse onderzoeken uitgevoerd en gesprekken gevoerd met alle betrokkenen in het decentraal bestuur, naar aanleiding waarvan wetgeving is voorbereid en gerichte ondersteuning is ontwikkeld.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Het Netwerk Weerbaar Bestuur heeft zich sinds de oprichting in 2018 gezamenlijk ingespannen voor producten en diensten rond integriteit en weerbaarheid. Zowel in de kandidaatstellingsfase, tijdens het ambt en bij een vermeende integriteitsschending. Zo is er voor de zomer in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen 2022 gezamenlijk extra aandacht besteed aan alle instrumenten die politieke partijen kunnen inzetten bij de werving en selectie van kandidaat-raadsleden en -wethouders.

Integriteitsbevordering en corruptiebestrijding staat in de EU en internationaal meer en meer in de politieke belangstelling.

Ten aanzien van kandidaat-bewindspersonen is voorjaar 2021 een zogenaamde self-assessment ingevoerd met als doel bewustwording van eventuele integriteitsrisico's voorafgaand aan de benoeming tot bewindspersoon. Dit self-assessment komt mede voort uit aanbevelingen die de GRECO (Raad van Europa) aan Nederland heeft gedaan over het bevorderen van integriteitsbeleid voor bewindspersonen. De Tweede Kamer is in de zomer van 2021 geïnformeerd over de voorgenomen uitvoering van de overige GRECO-aanbevelingen. In het najaar van 2021 ontvangt de Tweede Kamer een brief aangescherpt integriteitsbeleid voor gewezen bewindspersonen. De concrete uitwerking van de overige GRECO-aanbevelingen is aan het volgende kabinet.

Wat loopt er momenteel?

- Het wetsvoorstel bevorderen integriteit en functioneren decentraal bestuur is bij de Tweede Kamer aanhangig, een tweede wetsvoorstel is in ambtelijke voorbereiding. Daarnaast zijn er handreikingen en checklists ontwikkeld die politieke partijen resp. decentrale overheden ondersteunen bij het beoordelen resp. screenen van kandidaten.

- Samen met VNG, IPO en UvW is de Handreiking integriteit incl. modelgedragscode herzien. Ook is er een modelbeleidskader verboden handelingen opgesteld. Najaar 2021 zal op al deze bestaande producten een integratieslag plaatsvinden, zodat de informatie goed toegankelijk is voor bestuurders.
- BZK organiseert een aantal digitale bijeenkomsten (roadtour) waarin gemeenten (met het oog op de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen) worden geïnformeerd over de actuele ontwikkelingen op het gebied van integriteit, met inbegrip van de aanhangige wetswijziging.
- De follow up van de aanbevelingen van de GRECO over integriteitsbeleid bewindspersonen: 1) een introductie van het self-assessment risicoanalyse integriteit bewindspersonen. Dit is inmiddels gerealiseerd (zie hierboven). 2) In de Kamerbrief inzake het integriteitsbeleid gewezen personen wordt een aantal wijzigingen in wet- en regelgeving aangekondigd; die moeten ter hand worden genomen. 3) het nieuwe kabinet zal op basis van de GRECO-aanbevelingen integriteitsregels voor tijdens het ambt van bewindspersonen ontwikkelen, zoals een gedragscode, trainingen, een heldere ondersteuningsstructuur en de omgang met lobbyisten voor bewindspersonen hierin worden vervat.

Huidige vraagstukken

Streven is dat het bij de Tweede Kamer aanhangige wetsvoorstel uiterlijk 1 april 2022 in werking treedt, zodat dit van toepassing is op de benoeming van wethouders na de gemeenteraadsverkiezingen. Dit is ook toegezegd aan de Kamer. In dit wetsvoorstel worden alle wethouders die na de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 worden benoemd, verplicht een VOG over te leggen en een risicoanalyse integriteit te ondergaan; de burgemeester heeft hierop toe te zien. Het gaat hier om een preventieve screening van een

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

kandidaat-wethouder op mogelijke risico's en kwetsbaarheden, met inbegrip van eventuele beheersmaatregelen. BZK heeft in 2021 bijgedragen aan de ontwikkeling van een weerbaarheidsscan- en check (pilot gemeente Eindhoven / Saxion hogeschool) die bij de invulling daarvan door gemeenten kan worden gebruikt.

Bezien wordt of de bestaande integriteitsagenda uitbreiding en aanscherping behoeft, bijvoorbeeld n.a.v. de bestuurlijke problemen in de provincie Limburg dit voorjaar. Zo is de vraag gerezen of en zo ja hoe de rol van de CvdK (als rijksorgaan) en de rol van de burgemeester verder versterkt kan worden.

We werken eraan om steeds doelgroep-specifiek overzicht te blijven bieden van alle relevante wetgeving en producten rondom bestuurlijke integriteit, zodat men door de bomen het bos kan blijven zien.

Huidige financiële kader

- Structurele subsidie aan het Steunpunt Integriteitsonderzoek Politieke Ambtsdragers (SIPA): € 250.000
- Kennis- en productontwikkeling (onderzoek, pilot en handreikingen): € 120.000
- Kennisverspreiding en communicatie (essays en bijeenkomsten): € 75.000
- Integriteit bewindspersonen: €30.000
- De kosten voor screening van decentrale Kroonbenoemde politieke ambtsdragers worden nog in kaart gebracht, hiervoor zal structureel dekking moeten worden gezocht. Eerste schatting is dat het om zo'n € 0,3 mln per jaar gaat.

3.3 Democratie en burgerschap

Maatschappelijke opgave

Voor het vertrouwen in de overheid is het van belang dat de zichtbaarheid van de burger in besluitvorming en beleid wordt versterkt, waarbij nieuwe vormen van participatie worden ontwikkeld en ingebed in het democratisch bestuur. Mensen een stem geven is daarbij het uitgangspunt waarbij bijzondere aandacht uitgaat naar de ongehoorde stemmen in de samenleving van bijv. jongeren, de nazaten van de slavernij of mensen die het gevoel hebben dat de overheid er niet voor hen is en de overheid de rug toekeren.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Het bewaken en ontwikkelen van beleids- en (Grond) wettelijke kaders voor een vitale en weerbare democratie, mede in samenhang met de kaders van de rechtsstaat. Ook is BZK verantwoordelijk voor de uitvoering van de Wet gebruik Friese taal, voor de bescherming van de talen Nedersaksisch, Limburgs, Jiddisch, Romanes en het Fries en voor de invulling van de bevordering van het gebruik van de Nederlandse Gebarentaal.

BZK werkt samen met veel verschillende partijen binnen en buiten de overheid, waaronder JenV (in verband met rechtsstaat en bestrijding ondermijning) en de andere departementen. Andere stakeholders zijn onder meer de medeoverheden en Europese instellingen, wetenschappers, Kiesraad, SER, ProDemos, politieke partijen en politieke jongerenorganisaties en het maatschappelijk middenveld.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De afgelopen kabinetsperiode is veel geïnvesteerd in het versterken van de lokale democratie en de participatie van de ongehoorde groepen waarbij bijzondere aandacht uitging naar de positie van jongeren. Ook is regelgeving voorbereid om de transparantie van politieke partijen te vergroten en hun positie te versterken. Dit moet uiteindelijk tot de inwerkingtreding leiden van een Wet Politieke Partijen waarin ook regels over (digitale) politieke campagnes en bindende regels voor de transparantie van de financiering van decentrale partijen worden opgenomen. Om de democratische instituties weerbaar te houden tegen ontwikkelingen zoals ongewenste beïnvloeding of desinformatie coördineert BZK het rijksbrede beleid van preventie, informatiepositie verstevigen en eventueel reageren. Mede ter voorbereiding op de komende gemeenteraadsverkiezingen wordt hierin ook nauw samengewerkt met de medeoverheden.

Wat loopt er momenteel?

- Het wetsvoorstel versterking participatie op decentraal niveau dat beoogt decentrale overheden te stimuleren om bij (participatie)verordening heldere kaders voor burgers en volksvertegenwoordigers te scheppen. Demissionair minister Ollongren heeft de beslissing over de indiening bij de Tweede Kamer aan het volgende kabinet gelaten.
- op 1 juli 2021 werd het rapport van bevindingen van het Adviescollege Dialooggroep Slavernijverleden overhandigd aan uw ambtsvoorganger. BZK coördineert de beleidsreactie van het nieuwe kabinet op dit rapport en betreft daarbij de uitvoering van moties over een onderzoek slavernijverleden

Huidige vraagstukken

Met de beleidsagenda vitale en weerbare democratie kan BZK zich positioneren als het departement dat mensen een stem geeft en zich sterk maakt voor het weerbaar houden van de kritische infrastructuur van de democratie in Nederland en de landen om ons heen. Met de verschillende gerichte maatregelen kan in deze nieuweregeerperiode de democratische betrokkenheid van burgers verder worden versterkt, met bijzondere aandacht voor de stem van ongehoorde groepen. BZK kan zich daarbij als prominent ministerie voor (jongeren)participatie positioneren dat verder beleid zal ontwikkelen om de randvoorwaarden voor participatie te waarborgen. Een ander accent daarin, is aandacht voor democratische vaardigheden van burgers onderling: bijv. het besef dat democratie meer is dan de wens van de meerderheid, het belang van een open dialoog en van het je kunnen verplaatsen in andermans positie. Digitalisering is daarbij een belangrijk onderdeel: (digitale) dreigingen voor democratieën moeten tegengaan worden, maar positieve kanten zoals participatie kunnen verder verkend. Met innovatieve oplossingen kan BZK de komende jaren(internationaal) bijdragen aan de vitaliteit van democratie.

Een risico van participatie is dat het meer ruimte biedt aan groepen die al bovenmatig actief zijn. maar tegelijkertijd zijn er ook mensen die niet aansluiten of zelfs dreigen af te haken op de democratie.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige financiële kader

Budgettaire consequenties (€ mln.) ⁷	2022	2023	2024	2025	2026	Struct.
1a. Vervroegd stemmen (incl. verminderen volmachten)	0,2	15	14	11,5	11	11
1b. Briefstemmen op aanvraag ⁸	-	-	1	12	9	11,5
2. Kwaliteitsversterking verkiezingsproces	5,5	9,5	9	8	8	8
3. Opschaling experimenten nieuwe stembiljetten	1,5	0,5	2,5	16	9	8
4. Toegankelijkheid verkiezingen	1	5	5	5	5	4,5
5. Elektronisch tellen ⁹	0,2	1	1	8	1	13
TOTAAL	8,5*	31	32,5	60,5	43	56

* Voor maatregelen in 2022 is bij augustus 2021 6,5 mln. incidenteel ter beschikking gesteld.

7. De opgestelde ramingen zijn voor delen gebaseerd op aannames over de uitwerking van de maatregel in de uitvoering. Bij uitvoering kan blijken dat de genoemde ramingen hoger of lager uitvallen.

8. Zie voor discussienota Briefstemmen: Kamerstukken 35165, nr. 41.

9. Elektronisch tellen van stembiljetten betekent ook een incidentele investering voor de aanschaf van telmachines. De kosten hiervan zijn geraamd op 100-200 mln.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

3.4 Maatschappelijke onrust en ongenoegen

Maatschappelijke opgave

De opgave bestaat eruit maatschappelijk ongenoegen en onrust in goede banen te leiden binnen een vitale democratie. De mogelijkheid om maatschappelijk ongenoegen te kunnen uiten is essentieel in een democratie en voor een goed functionerende democratische rechtsstaat. De laatste tijd wordt echter een tendens waargenomen waarbij uitingen van ongenoegen vaker gepaard gaan met het inperken van vrijheden van andere burgers of het ondermijnen van instituties.¹⁰ Hierbij veroorzaakt met name de combinatie van een radicale onderstroom, anti-overheidssentimenten en gebruik van sociale media in toenemende mate risico's. Zo heeft de snelheid waarmee protesten opkomen en zich verplaatsen grote gevolgen voor de beheersbaarheid van deze protesten. Bestuurders uiten hierover hun zorgen en hebben behoefte aan handelingsperspectief. Daarom werkt BZK samen met haar partners aan een brede aanpak van maatschappelijke onrust en ongenoegen waarmee we gemeenten en andere overheidsorganisaties bijstaan met advies en andere vormen van ondersteuning.

Feiten en cijfers

- **SCP/COB 2021|2:** in april 2021 vond 54% van de Nederlanders dat het de verkeerde kant opgaat met Nederland. Dit is wel een daling ten opzichte van oktober 2020 toen dit nog 66% was;
- **Staat van het bestuur 2020:** ongeveer 20% van de Nederlanders heeft weinig vertrouwen in de democratie en de bijbehorende instituties;
- **DTN 54:** protest of gepolariseerd debat leidt (of kan leiden) tot verharding, zowel in het digitale domein als in de fysieke wereld.

¹⁰. *Fenomeenanalyse 'De verschillende gezichten van de coronaprotesten'*, Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK coördineert het Ondersteuningsnetwerk maatschappelijke onrust en ongenoegen (Omo). Het Omo biedt desgevraagd aan bestuurders, ambtenaren en andere (rijks) partners advies of ondersteuning bij (dreigende) maatschappelijke onrust of ongenoegen. Bijvoorbeeld in de aanloop naar een besluit waarop heftige reacties kunnen volgen.

In het Omo zijn specialisten van diverse ministeries en uitvoeringsorganisaties betrokken. Namelijk van het ministerie van J&V (inclusief NCTV); ministerie van SZW (inclusief ESS), VNG, OM, Nationale Politie, Bureau Regioburgemeesters en het Nederlands genootschap van Burgemeesters.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Het Omo bestaat sinds juni 2020 en wordt gecoördineerd door BZK. Elke maand komen een of meerdere casussen bij het Omo, die veelal leiden tot concrete adviezen.

Daarnaast zijn handreikingen opgesteld, wordt een webpagina onderhouden en wordt kennis ontwikkeld en uitgewisseld.

Wat loopt er momenteel?

BZK coördineert de ontwikkeling van een brede aanpak maatschappelijke onrust. Met een meerjarige, interbestuurlijke en programmatische aanpak ontwikkelen we handvatten voor bestuurders voor het omgaan met excessen die voortvloeien uit onrust in de samenleving. De aanpak bestaat uit maatregelen op vier fronten: bewustwording, monitoring en vroegsignalering, preventie, en toezicht en handhaving.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

3.1 Verkiezingen

3.2 Integriteit van het openbaar bestuur

3.3 Democratie en burgerschap

**3.4 Maatschappelijke onrust
en ongenoegen**

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

Er spelen op dit moment verschillende nationale en internationale thema's waar maatschappelijke onrust over is ontstaan of zou kunnen ontstaan. Vaak uiteten deze (inter)nationale thema's zich lokaal. Bijvoorbeeld de instroom van vluchtelingen, de coronacrisis, de klimaatcrisis, de stikstofcrisis en wooncrisis. Met een gedegen, brede aanpak van maatschappelijke onrust en ongenoegen kan de weerbaarheid van de samenleving worden versterkt. Het risico dat ontstaat als maatschappelijk ongenoegen wordt genegeerd en versterkt is dat het onbeheersbare vormen zal aannemen en dat groepen in een parallelle samenleving gaan leven. Bovendien kunnen polarisatie en mis- en desinformatie maatschappelijke onrust versterken.

Huidige financiële kader

Het Ondersteuningsnetwerk maatschappelijke onrust heeft in 2021 een budget van €139.000 voor kennis- en productontwikkeling, advies en ondersteuning.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

4.2 Grens- en krimpregio's

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Module 4

Bestuur

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

4.2 Grens- en krimpregio's

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

BZK werkt op verschillende manieren aan het onderhouden van het bestuur. Er is een inzet op het bestuurlijk systeem als geheel dat onder druk is komen te staan en waar te weinig uitvoerings- en slagkracht is om de opgaven aan te kunnen. Ook is er een scheefgroei ontstaan tussen enerzijds de taken en verantwoordelijkheden die bij gemeenten en andere decentrale overheden zijn belegd en anderzijds de middelen die hen daarvoor ter beschikking staan. Naast de landelijke inzet, wordt ook gewerkt aan bestuurlijke opgaven die niet overal spelen. Dit ziet op grens- en krimpregio's waarbij de opgave is te komen tot verbetering van de sociaal-maatschappelijke leefbaarheid, versterking van de ruimtelijk- economische structuur in gebieden en de aanpak van transitieopgaven. En op de aanpak van leefbaarheid en veiligheid in zestien stedelijke vernieuwingsgebieden. Tot slot wordt ingezet op de weerbaarheid van het bestuur omdat bestuurders veilig hun werk moeten kunnen en geen last moeten hebben van ondermijnende activiteiten.

Belangrijke begrippen

Stedelijke vernieuwingsgebieden

Het merendeel van de wijken en buurten, die volgens de Leefbaarometer 2018 tot de slechtste categorie wat betreft leefbaarheid- en veiligheidsproblematiek worden gerekend.

Leefbaarometer

Instrument dat een inschatting geeft van de door bewoners ervaren leefbaarheid op basis van feitelijke kenmerken van gebieden – zoals criminaliteit en overlast, voorzieningen, fysieke kenmerken van de woonomgeving en bevolkingssamenstelling (in de herziene versie van de Leefbaarometer zijn geen indicatoren op het gebied van migratie-achtergrond van bewoners meer opgenomen)

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

Maatschappelijke opgave

In de afgelopen jaren hebben overheden gezamenlijk een rol vervuld bij de realisatie van opgaven op het terrein van klimaat en energie, wonen, regionale economie, landelijk gebied/stikstof en sociaal domein. Om deze en eventueel nieuwe grote opgaven ook de komende jaren aan te kunnen pakken is versterking van de realisatiekracht van het openbaar bestuur nodig. De opgaven en het noodzakelijke bestuurlijk en financieel instrumentarium moeten met elkaar in balans zijn, zodat decentrale overheden hun taken goed uit kunnen voeren en daarbij waar nodig passende keuzes kunnen maken. Deze opgaven gelden ook voor Caribisch Nederland.

Daarnaast heeft de regio een legitimizeitsvraagstuk. Decentrale overheden werken steeds vaker (noodgedwongen) samen vanwege te kleine schaal en gebrek aan uitvoeringskracht, terwijl volksvertegenwoordigers op alle niveaus te weinig zicht en sturingsmogelijkheden hebben op wat in samenwerkingsverbanden gebeurt.

Feiten en cijfers

Gemeenten en provincies ontvangen geld van de Rijksoverheid via het gemeentefonds (ruim 30 miljard) respectievelijk provinciefonds (ruim 2 miljard). Daarnaast hebben gemeenten inkomsten uit lokale heffingen, waaronder de OZB (ruim 4 miljard) en provincies uit de opcenten motorrijtuigenbelasting (ruim 1,5 miljard). Tot slot kunnen gemeenten en provincies nog inkomsten uit overige bronnen hebben, zoals grondexploitaties en deelnemingen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

4.2 Grens- en krimpregio's

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Gemeenten en provincies hebben de beleidsvrijheid zelf invulling te geven waar ze dit geld aan besteden. Zij leggen daarover verantwoording af aan de gemeenteraad respectievelijk provinciale staten.

Onderzoek¹¹ laat zien dat de financiële positie van gemeenten zorgelijk is. Gemeenten hebben te maken met oplopende kosten in het sociaal domein (jeugdzorg/ WMO) en tekorten. Ze kunnen hierdoor minder investeren, hebben hun OZB-tarief verhoogd en hebben ingeteerd op hun reserves. Daarnaast worden investeringen in nieuw beleid (oa klimaat/ energie) vooruitgeschoven. Er is onvoldoende balans tussen de opgaven en het bestuurlijk en financieel instrumentarium.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is belast met de coördinatie/ impact van het rijksbeleid dat gemeenten en provincies raakt.

BZK is voorts samen met de staatssecretaris van Financiën fondsbeheerder en daarmee verantwoordelijk voor de financiële verhoudingen met medeoverheden.

BZK is daarnaast verantwoordelijk voor de bestuurlijke inrichting en interbestuurlijke verhoudingen en beheert de Wet gemeenschappelijke regelingen, Gemeentewet, Provinciewet. BZK is verantwoordelijk voor bovenstaande zaken aangaande coördinatie en financiële verhoudingen voor Caribisch Nederland.

Andere departementen hebben via medebewindswetgeving invloed op het takenpakket en de financiële positie van gemeenten.

11. CEBEON 'Gemeenten in de knel', voorjaar 2021.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Met medeoverheden zijn verkenningen uitgevoerd naar de opgaven klimaat en energie, wonen, regionale economie, landelijk gebied/stikstof en sociaal domein (jeugd/ WMO). In samenwerking met de decentrale koepels heeft BZK aanbevelingen voor verbeteringen op het gebied van bestuur en financiën gedefinieerd, die met het parlement zijn gedeeld. Voor Jeugd zijn bestuurlijke afspraken gemaakt voor een hervormingsagenda. Daarnaast heeft het kabinet extra middelen beschikbaar gesteld voor de jeugdzorg in 2021 en 2022.

Wat loopt er momenteel?

- **Financieel:** Bij formatie kan worden besloten over extra middelen voor jeugdzorg en het terugdraaien van de opschalingskorting. Daarnaast wordt de nieuwe verdeling van het gemeentefonds per 1 januari 2023 ingevoerd. Tevens kan bij formatie worden besloten over de nieuwe normeringssystematiek (de manier waarop de fondsen meebewegen met de uitgaven van het Rijk) en wordt gewerkt aan aanpassing van het uitkeringsstelsel.
- **Bestuurlijk:** er lopen wijzigingen van de Wet gemeenschappelijke regelingen en de Gemeentewet om de volksvertegenwoordiging beter te ondersteunen (bijvoorbeeld in hun controlerende rol richtingen gemeenschappelijke regelingen), om participatiemogelijkheden van inwoners te verbeteren en om de integriteit van het bestuur beter te beschermen. Er lopen inzetten om volksvertegenwoordigers te ondersteunen bij de mogelijkheden die zij hebben. Daarnaast heeft de Kamer bij motie om wetenschappelijk onderzoek naar de regio gevraagd en naar het voeren van een fundamentele discussie over de bestuurlijke inrichting die voor de zomer van 2022 tot concrete voorstellen moet leiden.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

4.2 Grens- en krimpregio's

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

Vraagstuk voor de komende tijd is op welke manier de samenwerking van de rijksoverheid met decentrale overheden kan worden versterkt, inclusief welke bestuurlijke en financiële randvoorwaarden hiervoor nodig zijn. Voor het aanpakken van de grote maatschappelijke opgaven is het nodig het binnenlands bestuur te versterken. Samenwerken als één overheid en vergroten van uitvoeringskracht zijn kernbegrippen.

4.2 Grens- en krimpregio's

Maatschappelijke opgave

De opgaven zijn verbetering van de sociaal-maatschappelijke leefbaarheid, versterking van de ruimtelijk- economische structuur in gebieden en de aanpak van transitieopgaven. Het gaat daarbij om diverse concrete (grensoverschrijdende) opgaven, zoals het in stand houden van het voorzieningenniveau, de kwaliteit van woningen en woonomgeving, de krapte op de arbeidsmarkt, gezondheid, energietransitie, stikstof, waterbeheer, bereikbaarheid etcetera. Door de grensligging en de daarmee samenhangende vergrijzing en selectieve migratie zijn deze gebieden minder ontwikkeld en zijn er vaak achterstanden op sociaal-economische gebied en gezondheid. De kenmerken van deze gebieden en de specifieke opgaven en kansen waar zij mee te maken hebben vragen om een integrale gebiedsgerichte aanpak en samenwerking met buurlanden voor het optimaal benutten van het ontwikkelpotentieel van deze gebieden.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Het opvangen van de gevolgen van bevolkingsdaling is een opgave die raakt aan meerdere beleidsvelden waarvoor meerdere bewindslieden verantwoordelijkheid dragen. BZK is verantwoordelijk voor de het integrale krimpbeleid van de overheid, de gebiedsspecifieke aanpak op het gebied van bevolkingsdaling en de samenwerking met medeoverheden hierop.

De publieke en private partijen in deze regio's en hun partners over de grens staan aan de lat voor de ontwikkeling van de brede welvaart in deze gebieden. Daarnaast dragen andere departementen vanuit hun specifieke beleidsvelden bij aan het beleid voor grens- en krimpregio's, bijvoorbeeld EZK, OCW, SZW, I&W en LNV.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

4.2 Grens- en krimpregio's

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Ook de samenwerking en governance met België en Duitsland zijn cruciaal voor de grensoverschrijdende samenwerking, waarbij BZ en de posten in de buurlanden ook een belangrijke rol spelen.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

In het Kabinet Rutte III kregen grensoverschrijdende samenwerking en de aanpak van de gevolgen van bevolkingsdaling gestalte in twee aparte programma's.

Per 1 januari 2021 liep het tweede Actieplan Bevolkingsdaling af. In mei 2021 is een evaluatie van het tweede Actieplan aan de Tweede Kamer aangeboden, met aandachtspunten voor regionaal beleid voor een volgend kabinet. De inzet van het Kabinet Rutte III voor deze gebieden heeft onder andere vorm gekregen met interbestuurlijke samenwerking via onder andere Regio Deals, sectorale beleidstrajecten (zoals bijvoorbeeld het programma Leerlingendaling vanuit het ministerie van OCW), expertisetrajecten op het terrein van woningmarkt en klimaat- en energietransitie, en inzet van het Volkshuisvestingsfonds.

Het kabinet-Rutte III heeft de grensoverschrijdende samenwerking geïntensiveerd langs vier sporen:

1. het stimuleren en ondersteunen van initiatieven (middels regio deals, subsidieregeling jongeren evenementen)
2. het aanpakken van knelpunten en verbeteren van randvoorwaarden (grenseffecten als verplichte kwaliteitseis toegevoegd aan het IAK, grensinfopunten langjarig gerealiseerd, aanpak grensknelpunten via oa bestuurlijke werkgroep Donner-Berx);
3. het optimaliseren en inhoudelijk prioriteren van governance (vernieuwing samenwerkingsafspraken en overlegstructuur, opstellen en uitvoeren grenslandagenda's);
4. het benutten van de mogelijkheden van de EU en de Benelux (oa Interreg).

Wat loopt er momenteel?

In een groot deel van deze gebieden lopen Regio Deals (Noord Oost Frysland, Oost-Groningen, Zuidoost Drenthe, Achterhoek, Twente, Noord Limburg, Parkstad Limburg, Zeeuws-Vlaanderen). Ook hebben veel grens- en krimpregio's een bijdrage gekregen uit het Volkshuisvestingsfonds. In NOVI-gebieden wordt ook gewerkt aan de opgaven in deze regio's, met name relevant zijn hier North Sea Port District, Zuid-Limburg en Groningen.

Over een vervolg op het Actieplan bevolkingsdaling dient het nieuwe Kabinet nog een besluit te nemen. Voor wat betreft grensoverschrijdende samenwerking is een continue samenwerkingsstructuur met de grensregio's en buurlanden (Duitsland, België, maar ook de EU is betrokken) overeengekomen waarin gewerkt wordt aan de gemaakte afspraken op verschillende inhoudelijke terreinen en aan het slechten van grensbarrières. Ook heeft de werkgroep Donner-Berx twee adviesrapporten opgeleverd en wordt een vervolgopdracht afgerond.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

4.2 Grens- en krimpregio's

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Het kabinet dient nog te besluiten over de uitvoering van diverse aanbevelingen met betrekking tot de versterking van governance ten behoeve van de aanpak van grensknelpunten.

Huidige financiële kader

Naast een tijdelijk, aflopende Decentralisatie Uitkering Bevolkingsdaling zijn er geen middelen beschikbaar voor grens- of krimpregio's. Wel hebben deze gebieden middelen gekregen via bijvoorbeeld Regio Deals of het Volkshuisvestingsfonds.

In de afgelopen kabinetsperiode is in totaal 2 miljoen euro voor GROS binnen de BZK begroting vrijgemaakt. Hiermee zijn onder andere de regioverbinders bekostigd, het stimuleringsprogramma Onbegrensd, de leidraad grenseffecten, en een aantal studies (waaronder die van de werkgroep Donner-Berx). Structureel zijn er voor GROS geen middelen op de begroting van BZK.

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

Maatschappelijke opgave

In de meeste wijken en buurten in ons land gaat het goed met de leefbaarheid en veiligheid. In een aantal wijken en buurten gaat het echter juist de verkeerde kant op. In deze kwetsbare wijken groeien kinderen op die hier minder kansen en perspectief hebben dan kinderen in andere wijken. Vaker dan gemiddeld is hier sprake van werkloosheid, armoede, schulden, een ongezonde leefstijl, ondermaatse kwaliteit van huizen, ontbreken van sociale samenhang, wantrouwen tegen de overheid en een voedingsbodempoor voor overlast, criminaliteit, ondermijning en het ontstaan van parallelle samenlevingen. Deze ontwikkeling wordt nu versneld en uitvergroot door de ingrijpende negatieve sociale-, economische- en gezondheidseffecten van corona. De huidige hierop gerichte (tijdelijke corona-gerelateerde herstel)maatregelen zijn niet voldoende. Er zijn doorbraken nodig om in deze wijken en buurten verder afglijden te stoppen en weer kansen en perspectief te creëren met en voor bewoners. Een meerjarige, integrale rijksbijdrage - in combinatie met de inzet van private en publieke partners - is hierbij onmisbaar.

Feiten en cijfers

Uit de Leefbaarometer 2018¹² blijkt dat de wijken en buurten waar leefbaarheid en veiligheid het meest onder druk staan zich -niet uitsluitend maar wel overwegend- bevinden in 16 grotere stedelijke vernieuwingsgebieden¹³ in 15 steden. Hier wonen bijna een miljoen mensen.

12. www.leefbaarometer.nl.

13. Amsterdam Nieuw West en Zuid-Oost, Rotterdam Zuid, Utrecht Overvecht, Den Haag Zuidwest, Zaandam Oost, Lelystad Oost, Leeuwarden Centrum Oost, Groningen Noord, Arnhem Oost, Tilburg Noord West, Breda Noord, Eindhoven Woensel zuid, Heerlen Noord, Schiedam Nieuwland-Oost, Nieuwegein Centrale-As.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

4.2 Grens- en krimpregio's

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK ondersteunt gemeenten bij de gebiedsgerichte integrale aanpak van leefbaarheid en veiligheid in kwetsbare gebieden, door:

- Adequate wet- en regelgeving, bijvoorbeeld vernieuwing van de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek (Wbmgp);
- Doelmatigheid en meetbare prestaties, bijvoorbeeld door ondersteuning gemeenten bij probleemanalyse gebieden, opzetten gebiedsgerichte aanpakken, monitoring en evaluatie, integrale financiële arrangementen;
- Resultaatgerichte coalities, bijvoorbeeld door interbestuurlijke samenwerkingstafels, publiek-private bondgenootschappen, kennis- en leernetwerken; Participatie in de uitvoering, bijvoorbeeld door inzet kennisinstututen, doorbraakaanpak, BZK als partner in lokale aanpak.

Gemeenten en de ministeries van J&V, OCW, SZW en VWS zijn (mede)verantwoordelijk. Daarnaast wordt nauw samengewerkt met Platform31, het Verwey-Jonker Instituut, het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid en de VNG.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Tot 2012 heeft het Rijk met verschillende beleidsprogramma's bijgedragen aan stedelijke vernieuwing en de verbetering van wijken. De afgelopen anderhalf jaar is vanuit het interbestuurlijke programma Leefbaarheid en Veiligheid een verkenning uitgevoerd naar nut, noodzaak en mogelijkheden van (opnieuw) een meerjarige rijksinzet. Deze verkenning heeft kennis en inzichten uit wetenschap en praktijk (van eerdere aanpakken in Nederland en het buitenland) opgeleverd, die de basis kunnen vormen voor een bestuurlijk vernieuwende aanpak vanuit het nieuwe kabinet.

Deze kennis is voor gemeenten beschikbaar op de WijkWijzer (www.wijkwijzer.org). De uitgangspunten, succesfactoren en processtappen zijn samengebracht in de handreiking 'Handelingsperspectieven voor een langjarige gebiedsgerichte aanpak van leefbaarheid en veiligheid'

Wat loopt er momenteel?

Er heeft een inventarisatie plaatsgevonden naar barrières in wet- en regelgeving die doorbraken in de aanpak van leefbaarheid en veiligheid in kwetsbare gebieden in de weg staan. Samen met gemeenten en departementen worden kansrijke voorstellen verder uitgewerkt, die uiteindelijk kunnen leiden tot aanpassing van wet- en regelgeving, zoals de Wbmgp.

Daarnaast wordt de Leefbaarometer herijkt. Ook werken in de 16 stedelijke vernieuwingsgebieden - onder leiding van de desbetreffende burgemeester - inmiddels allianties van betrokken bewoners, scholen, bedrijven, politie, corporaties, maatschappelijke instellingen, gemeenten en -namens de rijksoverheid- het ministerie van BZK aan een integrale gebiedsaanpak van vraagstukken op het gebied van onderwijs en jeugd, werk(loosheid), armoede en samenleven, veiligheid, wonen en gezondheid.

De succesvolle aanpak van het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid fungeert daarbij als inspirerend voorbeeld.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

4.2 Grens- en krimpregio's

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

Gemeenten met problemen op het gebied van leefbaarheid en veiligheid willen vanuit een nationaal programma ondersteund worden bij het vormgeven van hun lokale gebiedsgerichte aanpak (met kennis, kunde en middelen). De 16 stedelijke vernieuwingsgebieden vragen (op basis van hun ex-ante impactanalyse) om rijksinzet. Andere gemeenten zullen vergelijkbare analyse en inzet gaan vragen. BZK zal een keuze moeten maken in de mate van rijksinzet in individuele gemeenten, waarbij het risico bestaat dat daarvoor onvoldoende middelen beschikbaar zijn. De kans voor BZK is om de gemeenten (en lokale bestuurders) de ondersteuning te bieden bij de aanpak van complexe lokale problematiek en daarmee de rol en positionering van BZK als 'moederdepartement' te versterken.

Huidige financiële kader

Naast de reguliere sectorale bijdragen van betreffende ministeries, de tijdelijke coronamaatregelen en de financiële inzet van gemeenten en hun partners is - voor een meerjarige, integrale bijdrage van de rijksoverheid aan gemeenten – voor de periode 2022 t/m 2025 additioneel tenminste € 500 mln per jaar = € 2 mrd voor de gehele periode nodig.

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

Maatschappelijke opgave

Het is in een democratie cruciaal dat bestuurders en volksvertegenwoordigers hun functie veilig en zonder druk kunnen uitoefenen. Ondermijnende invloeden en andere vormen van oneigenlijke druk richting politieke ambtsdragers en ambtenaren moeten zoveel mogelijk worden tegengegaan. Zo krijgen criminelen geen voet aan de grond in gemeenten en provincies. Een overheidsorganisatie is zo sterk als de zwakste schakel, daarom moeten ondermijningspogingen breed worden gesignaleerd en steun worden geboden na intimidatie of agressie. Dit draagt bij aan de aantrekkelijkheid van het ambt en gaat ongewenste beïnvloeding van de democratische besluitvorming tegen.

De afgelopen jaren is de ervaring met agressie en geweld bij decentrale politieke ambtsdragers toegenomen. Van 23% in 2014 naar 35% in 2020 die het afgelopen jaar hiermee te maken hadden. Vooral verbale agressie, intimidatie en online haat is toegenomen. Daarentegen is het percentage meldingen en aangiftes juist gedaald.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK zet zich als hoeder van het lokaal bestuur in tegen oneigenlijke druk op, en intimidatie van, decentrale bestuurders, volksvertegenwoordigers en ambtenaren.

We werken hierin nauw samen met bestuurlijke koepels, beroeps- en belangenverenigingen van politieke ambtsdragers, politieke partijen en andere partners binnen het Netwerk Weerbaar Bestuur.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

4.1 Openbaar bestuur: versterking van de uitvoering en verbinding met de regio

4.2 Grens- en krimpregio's

4.3 Leefbaarheid en veiligheid

4.4 Weerbaar bestuur en tegengaan ondermijnende invloeden

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

BZK werkt samen met het Netwerk Weerbaar Bestuur op het gebied van preventie en preparatie door middel van het beschikbaar stellen van woningscans bij decentrale bestuurders. Zij kunnen sinds 1 januari 2021 aanspraak maken op preventieve beveiligingsmaatregelen aan hun woning.

Om het melden van intimidatie en agressie geen individuele afweging te laten zijn, wordt het vaststellen van een collectieve norm in een agressieprotocol binnen een raad of college aangejaagd. Deze collectieve norm is opgesteld met de landelijke vertegenwoordigers van de decentrale politici.

Na een incident staat het Ondersteuningsteam Weerbaar Bestuur klaar voor advies en ondersteuning zodat het slachtoffer er niet alleen voor staat.

BZK stimuleert en faciliteert gemeenten en provincies bij het inrichten van een weerbare organisatie door middel van een financiële impuls en leerkringen binnen de impuls weerbaar bestuur en de pilot Integrale Beveiligingsaanpak. Deze impuls en pilot lopen eind 2021 af waarna de opgedane kennis aan alle gemeenten beschikbaar wordt gesteld.

Huidige vraagstukken

Huidige vraagstukken betreffen o.a. de kosten die het beschermen en weerbaar maken van politieke ambtsdragers en ambtenaren met zich mee brengen. Datzelfde geldt voor bestuurlijke maatregelen, via bijvoorbeeld Bibob-onderzoeken en juridische procedures. Met name bij kleinere gemeenten kunnen deze kosten naar verhouding fors oplopen. Het gevolg kan zijn dat er geen of onvoldoende maatregelen genomen worden en het risico van ondermijning op de loer ligt.

Een ander risico is dat politieke ambtsdragers en ambtenaren onvoldoende (preventief) beschermd worden bij het uitoefenen van hun publieke functie. In dat verband heeft de Kamer uitgesproken dat het onwenselijk is als beveiligingsmaatregelen onderdeel worden van het politieke debat.

Wil de komende jaren op de brede weerbaarheid en veiligheid van kleinere en middelgrote gemeentelijke organisaties structureel gerekend kunnen worden, dan moet hiervoor een oplossing gevonden worden. De kosten voor (preventieve) beveiligingsmaatregelen en hoge juridische kosten drukken bij deze gemeenten namelijk onevenredig zwaar op de begroting.

Er liggen kansen om de meldings- en aangiftebereidheid verder te verhogen i.s.m. het ministerie van JenV. Dit kan een olievlekwerking hebben richting andere sectoren met een publieke taak om zo gezamenlijk een vuist te maken tegen agressieve en intimiderende uitingen.

Huidige financiële kader

Het financiële kader is dat er tot 2021 jaarlijks € 600.000 beschikbaar was voor kennis- en productontwikkeling vanuit het Netwerk Weerbaar Bestuur. Binnen de Prinsjesdaggelden voor de aanpak van ondermijning is geld beschikbaar gesteld vanaf 2022 voor bestuurlijke weerbaarheid. De precieze aanpak kan de komende tijd door BZK samen met JenV en de andere netwerkpartners verder ingevuld worden.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda
digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden,
data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering
regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid
openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Module 5

Digitaal

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

BZK staat voor een waardengedreven digitale samenleving en werkt aan een betrouwbare, veilige en toegankelijke digitale overheid die data en technologie verantwoord inzet bij maatschappelijke opgaven.

Deze module geeft een weergave van de belangrijkste BZK-dossiers en maatregelen die zijn getroffen op het gebied van digitalisering:

- De **I-strategie 2021-2025** geeft invulling aan de digitale keuzes die nodig zijn voor de Rijksoverheid.
- Wij werken vanuit één overheidsgedachte aan de digitale transitie en onze ambities staan in de **agenda digitale overheid: NL DIGIbeter**.
- Wij werken aan de **generieke digitale infrastructuur (GDI)**. De GDI bestaat uit standaarden, afspraken en voorzieningen voor publieke dienstverlening, die gezamenlijk gebruikt worden door overheden, publieke organisaties en private partijen.
- Wij borgen de **publieke waarden** bij data en algoritmen.
- Wij zetten ons in voor **digitale inclusie**: het vergroten van de toegankelijkheid, begrijpelijkheid en gebruiksvriendelijkheid van de overheidsdienstverlening en het vergroten van digitaal bewustzijn en vaardigheden van burgers.
- Wij zijn voor het beleid en de uitvoering inzake **digitale identiteit en toegang**. Daarbij gaat het onder meer om de doorontwikkeling van onze identiteitsmiddelen en –infrastructuur, van DigiD en eHerkenning, de BRP, het eID stelsel en digitaal machtigen.
- Wij hebben een kaderstellende, ondersteunende en waar nodig aanjagende rol naar alle overheidslagen om de **digitale weerbaarheid** te verhogen.
- Wij zijn beleidsverantwoordelijk voor **wetgeving** om de rechten van burgers en bedrijven te borgen bij digitalisering van overheidsdienstverlening.

Belangrijke begrippen	
Artificial Intelligence	Artificial intelligence (AI) verwijst naar systemen die intelligent gedrag vertonen door hun omgeving te analyseren en op basis daarvan – met een zekere autonomie – acties uit te voeren om hun doel te bereiken (Europese Commissie, 2018).
Informatiebeveiliging/ Informatieveiligheid	Het treffen van maatregelen om de beschikbaarheid, exclusiviteit en integriteit van alle vormen van informatie binnen een organisatie of een maatschappij te waarborgen en de eventuele gevolgen van incidenten te beperken tot een acceptabel, vooraf bepaald niveau.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

Maatschappelijke opgave

Onder leiding van BZK is de nieuwe I-strategie tot stand gekomen. Deze strategie sluit aan op de Nederlandse Digitaliseringsstrategie - de kabinetsbrede, gebundelde ambities en doelstellingen voor een succesvolle digitale transitie in Nederland - en de Agenda Digitale Overheid (NL DIGIbeter), die zich richt op de opgaven voor de hele overheid. De nieuwe I-strategie geeft langs 10 thema's invulling aan de keuzes die nodig zijn voor de Rijksoverheid. De focus ligt op de gezamenlijke opgaven, de rijksbrede voorzieningen die daarvoor nodig zijn en de onderlinge afhankelijkheden. In de I-strategie zijn vier rode draden te onderschrijven.

Vier politiek-bestuurlijke rode draden:

1. Versterken uitvoering
 - burger centraal in (digitale) dienstverlening aan de voorkant, inclusie
 - investeren aan de achterkant (onder de motorkap), wegwerken legacy, ruimte voor vernieuwing
2. De mogelijkheden van data verantwoord benutten
 - data als vertrekpunt voor beter beleid, processen en innovatievere besluitvorming
 - sneller inspelen op maatschappelijke verandering
 - aandacht voor impact op grondrechten en publieke waarden bij inzet datatechnologie, niemand buitensluiten
3. Mens als sterkste schakel
 - veranderkundige opgave: digitaal transformeren vraagt ook om investeren in onze mensen, organisaties en cultuur

- ambtelijk vakmanschap, I-vakmanschap, digitaal leiderschap
- hybride werken stelt hogere eisen aan digitale weerbaarheid

4. Open en transparant

- transparantie en inzicht als randvoorwaarden voor vertrouwen van parlement en maatschappij
- actieve openbaarmaking, versterken informatiehuishouding

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK heeft een coördinerende rol t.a.v. een goed functionerende Rijksdienst.

Op 18 december 2020 is het Besluit CIO-stelsel Rijksdienst 2021 in werking getreden. In dit besluit zijn de rollen, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van functionarissen binnen het CIO-stelsel – inclusief de nieuw gecreëerde functie van Chief Information Security Officer Rijk (CISO Rijk) – in goede samenhang geformaliseerd.

De CIO's van de departementen vormen het CIO-beraad, met de CIO Rijk (BZK) als voorzitter.

De uitvoering van de I-strategie gebeurt onder regie van de CIO Rijk. De CIO's van de departementen zijn ambassadeur van één of meerdere thema's uit de I-strategie.

Wat loopt er momenteel?

De verschillende onderdelen van de I-strategie (verdeeld over hoofdstukken) worden voor het einde van het jaar uitgewerkt in een routekaart: een meerjaren planning met doelstellingen en resultaten inclusief financiering. Indien het nieuwe Regeerakkoord daarvoor aanleiding geeft, kunnen accenten worden verlegd en volgt een tussentijdse update. In een jaarlijkse update is voorzien.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

Maatschappelijke opgave

De maatschappelijke opgave is een goed functionerende publieke sector. Een gezamenlijke agenda van de rijksoverheid, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Interprovinciaal Overleg en de Unie van Waterschappen, welke tot stand komt onder coördinatie van BZK, draagt daaraan bij. Met de agenda tot nu, 'NL DIGibeter', is ingezet op innovatie (voorbeeldprojecten), het beschermen van grondrechten en publieke waarden, een toegankelijke en begrijpelijke overheid, het persoonlijker maken van de dienstverlening, en het verkennen en oppakken wat nodig is voor een goed functionerende publieke sector in de toekomst.

NL DIGibeter heeft overheidsbrede samenwerking op digitalisering tot stand gebracht. De aanpak en initiatieven worden jaarlijks herijkt en uitgebreid zoals met de interbestuurlijke Datastrategie Nederland. Deze datastrategie geeft richting aan de overheidsbrede ontwikkelingen op data en vormt de volgende, ambitieuze stap om de potentie van data op verantwoorde wijze te benutten. Een nieuwe agenda digitale overheid biedt de gelegenheid om de wijze waarop partijen zich organiseren en sturen te vernieuwen.

Het is bovendien van belang om (meer) synergie tussen digitale agenda's van rijksoverheid, medeoverheden, coalities en Europa te realiseren. Op nationaal niveau zijn er drie digitale agenda's: de cybersecurity agenda (J&V), de agenda digitale overheid (BZK) en de Nederlandse digitaliseringsstrategie (EZK). Ook zijn er thematische agenda's van coalities van overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen (Nederlandse AI Coalitie en Dutch Blockchain Coalition).

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK heeft een coördinerende rol op het domein van digitale overheid. Dit is vastgesteld in het instellingsbesluit sturing Digitale overheid. Het Overheidsbreed Beleidsoverleg Digitale Overheid is het interbestuurlijk overleg voor Digitale overheid.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

- Opstellen van de interbestuurlijke agenda digitale overheid.
- Met experimenteren en leren, klein starten en successen opschalen, een proces creëren van snelle verbetering van de digitale overheid. Samenwerking over grenzen van overheidsorganisaties. Stimuleren van onderzoek en kennisopbouw en coalities smeden, zoals GovTech, Dutch Blockchain Coalition, NL AI Coalitie, Digicampus, smart cities.
- Vanuit het Innovatiebudget zijn de afgelopen 3 jaar ca. 50 projecten gefinancierd.

Wat loopt er momenteel?

Momenteel loopt de beleidsdoorlichting begrotingsartikel 6.6 en evaluatie van Investeringspost.

Huidige vraagstukken

- Doorontwikkeling van de agenda digitale overheid. In samenhang met andere agenda's op digitalisering.
- De wijze waarop partijen zich organiseren en sturen en verantwoordelijkheden moet een vorm krijgen die past bij wat moet worden bereikt.
- Structuur, strategie en cultuur is een samenstel. Een verminderde aandacht voor één van de 3 staat succes in de weg.

Huidige financiële kader

- Investeringspost via de Interdepartementale Commissie Middelen t.w.v. 57 mln per jaar.
- Innovatiebudget 3 jaar (2019-2021)

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

Maatschappelijke opgave

De maatschappelijke opgave is een toegankelijke, veilige en gemakkelijke digitale dienstverlening. Burgers en bedrijven moeten gaan ervaren dat verschillende overheden en uitvoeringsorganisaties als één overheid optreden. De digitale infrastructuur moet dat mogelijk maken.

De GDI bestaat uit afspraken, standaarden en voorzieningen zoals eID/DigiD, MijnOverheid en DigiD Machtigen die door uitvoeringsorganisaties, mede-overheden en private partijen met een publieke taak worden gebruikt in hun dienstverlening aan burgers en bedrijven.

Om deze basis ook naar de toekomst toe veilig, betrouwbaar en bij de tijd te houden is doorontwikkeling vereist tot op een niveau dat past bij de dienstverlening die burgers en bedrijven van de overheid mogen verwachten.

Het gebruik van de GDI-voorzieningen neemt jaarlijks toe. Het gebruik van GDI-voorzieningen is niet verplicht. Sommige departementen en uitvoeringsorganisaties maken weinig gebruik van de GDI. Dit leidt tot minder efficiënt gebruik dan mogelijk is.

Beheer en exploitatie van de GDI bedraagt ca. €200mln/jaar. Onderhoud en vernieuwing worden gefinancierd vanuit de BZK-begroting en uit de Investeringspost (ca. 57mln/jaar). De kosten van de GDI nemen de komende jaren flink toe. Dit komt door een groei in het gebruik, nieuwe vormen van digitale dienstverlening, nieuwe eisen voor privacy en beveiliging, Europese verplichtingen t.a.v. digitale toegang en gegevensuitwisseling (eIDAS, Single Digital Gateway) en omgang met data.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is verantwoordelijk voor een toegankelijke digitale dienstverlening door de overheid en daarmee voor de ontwikkeling van de GDI.

De GDI wordt gezamenlijk gefinancierd en gebruikt door gemeenten, departementen en uitvoeringsorganisaties. Deze partijen zijn vertegenwoordigd in de governance structuur. De politieke lijn loopt via de Ministeriële Commissie Uitvoering.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De governance en de financiering van de GDI zijn in 2020 geëvalueerd. Dat heeft geleid tot een kabinetsstandpunt over een meer centrale financiering en de introductie van een Meerjarenprogramma Infrastructuur Digitale Overheid (MIDO). Doel is een strategische en meerjarige sturing van de GDI te realiseren, naar analogie van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport bij de fysieke infrastructuur.

Wat loopt er momenteel?

- BZK werkt aan het MIDO;
 - een kaderdocument met een beschrijving van de spelregels en de overlegstructuur voor prioritering en besluitvorming, en
 - een meerjarenvisie op de (door)ontwikkeling van de GDI.
- Beoogde start van het werken in de MIDO structuur is 1-1-2022.
- T.a.v. de financiering koersen we op een meer centrale financiering door BZK m.i.v. begrotingsjaar 2023. Dat leidt tot een objectiveerbare GDI-meerjarenbegroting. Het centrale budget moet deels door overboeking van budget vanuit de departementen komen.
- De GDI is een van de onderwerpen die geregeld worden in het wetsvoorstel digitale overheid.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

De scope van de GDI is een blijvend discussiepunt: wanneer trek je als overheden samen op richting burgers en bedrijven en welke afspraken, standaarden en voorzieningen kan en wil je met elkaar overeenkomen?

De huidige financieringssysteem van doorbelasting remt het gebruik van de GDI op onderdelen af (bij meer gebruik moet er meer betaald worden) en het leidt bovendien telkens tot financiële discussie, die de aandacht afleidt van de noodzakelijke vernieuwing en het gewenste niveau van dienstverlening.

Voor vernieuwing van de GDI is mede door Europese ontwikkelingen de komende jaren substantieel geld nodig. Met een centrale financiering door BZK zijn ook de financiële risico's in eerste instantie voor BZK.

Er rust een verantwoordelijkheid op BZK om de opdrachtgevende rol voor de GDI-voorzieningen waar te maken en kwaliteit te leveren voor een aanvaardbare prijs.

Huidige financiële kader

- Beheer en exploitatie (B&E) GDI bedraagt ca. €200mln/jaar. Dit wordt opgehaald bij gebruikers op basis van een verdeelsleutel en op basis van gebruik.
- De Beheer & Exploitatiekosten stijgen gemiddeld jaarlijks met 15%, als gevolg van toenemende (Europese) eisen, lifecyclemanagement en groei in gebruik van de voorzieningen. Deze middelen zijn niet voorzien in de huidige begrotingen van gebruikers.
- Voor vernieuwing van de GDI is de komende jaren substantieel geld nodig. De Investeringspost (57mln/jaar) heeft een looptijd t/m 2022 en wordt 2021 geëvalueerd.
- Deze benodigde middelen zijn opgevoerd in de kwantitatieve onderbouwing van het traject Werk aan Uitvoering (pijler Versnelling Digitale Agenda).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

Maatschappelijke opgave

Nieuwe technologieën, data en algoritmen bieden belangrijke kansen om taken beter uit te voeren en maatschappelijke opgaven aan te pakken. Centraal staat het begrip ‘verantwoorde innovatie’, d.w.z. dat fundamentele rechten, publieke waarden, democratie en rechtstaat worden gerespecteerd. BZK voert met het programma ‘nieuwe technologieën en publieke waarden’ actief beleid om verantwoord innoveren in de digitale samenleving te stimuleren.

Het programma bevat onderzoek naar technologische trends, innovatiekansen en risico’s. Er worden impact assessments, systeemprincipes en ethische richtlijnen ontwikkeld om schendingen van rechten en waarden te voorkomen. Verantwoord innoveren wordt ook gestimuleerd middels beleid. Belangrijk onderdeel is ook voorlichting aan burgers om beter op te komen voor hun rechten.

Gebruik van data biedt grote kansen om maatschappelijke opgaven te realiseren, de dienstverlening aan burgers te verbeteren en processen efficiënter te maken. Data vormt ook de grondstof voor de ontwikkeling van andere ontwikkelingen zoals artificiële intelligentie en blockchain. Daarom is de Interbestuurlijke Datastrategie ontwikkeld: het vormt de volgende, ambitieuze stap om verantwoord datagebruik door de overheid te stimuleren. Langs de lijn van concrete maatschappelijke opgaven worden systeemfuncties ontwikkeld waarmee ook toekomstige data projecten beter moeten verlopen. Bijvoorbeeld door middel van een adviesfunctie verantwoord datagebruik en het beter vindbaar en bruikbaar maken van data.

Daarnaast wordt in diverse labs (zoals Civic AI Lab) en coalities (zoal Nederlandse AI Coalitie) samengewerkt.

BZK neemt deel in diverse Europese werkgroepen en stuurgroepen. Nederland is op dit onderwerpen een belangrijke partner in Europa, zowel de overheid als de wetenschap.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is verantwoordelijk voor het respecteren van publieke waarden en grondrechten in bedrijfsleven en overheid bij het ontwikkelen en toepassen van opkomende technologieën, in het bijzonder Artificial Intelligence (AI).

EZK is verantwoordelijkheid voor de economische kant van data en AI. Toezicht vindt plaats door de Autoriteit Commerciële Markten (ACM) en de Autoriteit Telecom (AT). EZK heeft voor AI de algemene coördinatie via het Strategisch Actieplan Artificial Intelligence.

Andere departementen benutten de kansen van opkomende technologieën voor hun opgaven.

De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) houdt toezicht op naleving van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).

J&V is verantwoordelijk voor toezicht op (zelflerende) algoritmen.

De Europese Commissie heeft een voorstel voor een AI-verordening gepubliceerd.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Het programma krijgt vorm via de lijnen onderzoek, beleidsinstrumenten, experimenteren & opschalen en internationaal. Elk jaar vindt op basis van veranderende technologische, politieke en maatschappelijke trends een herijking van het programma plaats.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

- **Onderzoek.** In de onderzoekslijnen verkennen we wat nieuwe technologische ontwikkelingen zijn, wat de kansen en risico's daarvan zijn voor mensenrechten, wat de handelingsperspectieven zijn om op een verantwoorde manier te innoveren en om publieke waarden en mensenrechten te borgen. Ook onderzoeken we hoe het staat met toepassing van AI in de publieke sector en waar de potentie ligt om AI in te zetten.
- **Instrumenten.** Op basis van de onderzoeken formuleren we concrete instrumenten om publieke waarden en mensenrechten te borgen en om verantwoorde innovatie te stimuleren. Voorbeelden van concrete instrumenten zijn technische systeemprincipes non-discriminatie en de toolbox ethisch verantwoord innoveren.
- **Experimenteren & Opschalen.** In experimenten verkennen we hoe technologieën op een verantwoorde wijze kunnen worden ontwikkeld en ingezet, zoals in de ELSA (ethical, legal, societal aspects) labs. Ook stimuleren we overheden om gebruik te maken van de mogelijkheden die het innovatieve MKB biedt om maatschappelijke vragen op te lossen en digitale dienstverlening te verbeteren met AI. Om dit succesvol te kunnen doen is het van belang om data te ontsluiten, innovatiegericht te inkopen en open source te stimuleren.
- **Datastrategie.** Er is een interbestuurlijke Datastrategie van en voor de overheid opgesteld. Er is breed draagvlak voor.
- **Internationaal.** NL-standpunten t.a.v. mensgerichte innovatie en het borgen van publieke waarden en mensenrechten brengen we in internationale gremia zoals de Raad van Europa, Europese Unie en UN in. Ook delen we hier best practices en de instrumenten die we ontwikkeld hebben. Verder doen we een beroep op de mogelijkheden om met andere Europese landen te experimenteren op het gebied van smart cities. Ook wordt gebruik gemaakt van de mogelijkheden om (Europese) data spaces te ontwikkelen.

Wat loopt er momenteel?

- Opstellen kabinetsvisie over een verantwoorde inzet van digitale decentrale technologieën voor waardenoverdracht.
- Diverse onderzoeken; bij Trimbos, Rathenau, WRR, Tenderned.
- Ontwikkelen, ontsluiten en beschikbaar stellen van instrumenten publieke waarden en grondrechten, instrumenten voor ontwikkelen en opschalen samen met de markt (aanbesteden, open source). Ontwikkelen database met use cases.
- Stimuleren van experimenteren en opschalen van use cases met data, Blockchain en AI via directe betrokkenheid, vanuit beleidsmaatregelen parlementair onderzoek kinderopvang (POK) en via instrumenten om het MKB uit te dagen.
- Bewustwording via onder meer Nationale cursus nieuwe technologieën activiteiten voortvloeiend uit onderzoek digibewustzijn, dialoog en burgerschap, ontwikkeling laagdrempelig voorlichtingsmateriaal, zoals Tech Twijfels en Donald Duck, debatten, reacties op toonaangevende rapporten, deelname aan nationale en internationale conferenties zoals NL Digitaal, AI Watch.
- Verder invullen van de randvoorwaarden voor de uitvoering van de Datastrategie.
- Internationaal samenwerken via deelname aan onder meer EU, VN en OESO-activiteiten en informele samenwerkingsverbanden met Singapore en de Coalition of the Willing, een samenwerking met acht Europese landen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige financiële kader

- Ruim 6 miljoen euro per jaar vanuit de BZK-begroting voor onderzoek, beleid, instrumenten, experimenteren en opschalen en dataplatforms.
- Ruim 12 miljoen euro vanuit verschillende departementen, ook BZK, voor de NWO-call op het gebied van human centric AI, bestemd voor 5 tot 10 ELSA (ethical legal, societal aspects) labs AI in de komende jaren.
- De Nederlandse AI Coalitie heeft 285 miljoen euro uit het groeifonds ontvangen in de eerste tranche voor het AINED-programma, onder meer voor ELSA labs en innovatieve ketenprojecten.
- 3 miljoen euro voor het overheidsbrede databeleid.
- 4 miljoen per jaar bestemd voor enkele specifieke trajecten op het gebied van AI en Blockchain (armoede, schulden lab, persoonlijke regelingen assistent en legal engineering) vanuit budget voor maatregelen in het kader van het Parlementair Onderzoek Kinderopvang.

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

Maatschappelijke opgave

De overheid moet ervoor zorgen dat iedereen kan meedoen in de digitale samenleving.

Digitale inclusie kent de volgende kern elementen:

- **Toegankelijkheid:** Sinds september 2020 zijn overheidsorganisaties wettelijk verplicht om de toegankelijkheid van hun websites te verbeteren en een verklaring te publiceren. Sinds juni 2021 geldt deze wettelijke verplichting ook voor mobiele applicaties (apps).
- **Begrijpelijkheid:** In Nederland zijn ongeveer 2,5 mln. mensen laaggeletterd. Voor mensen is 'begrijpelijkheid' het meest belangrijke onderdeel van dienstverlening. Door duidelijk taalgebruik begrijpen mensen brieven beter.
- **Digitale bewustzijn, vaardigheden en zelfredzaamheid:** Zo'n 21% van de Nederlanders heeft geen digitale basisvaardigheden. Als we daar nog andere noodzakelijke digitale vaardigheden bij betrekken (zoals bureaucratische vaardigheden) zijn er zo'n 3,5-4 miljoen Nederlanders onvoldoende digitaal vaardig. Om mensen zelfredzamer te maken is er het actieprogramma Tel mee met Taal (BZK, OCW, VWS en SZW).

Daarnaast is een belangrijke opgave de **vermindering regeldruk burgers (digitale) samenleving**. Afgelopen kabinetsperiode is gekozen voor kwalitatieve verbetering van regeldruk i.p.v. een kwantitatieve benadering.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK zorgt met diverse programma's dat de overheid digitale diensten beter laat aansluiten op de gebruiker. BZK zorgt met campagnes en in publiek private samenwerking dat mensen beter de kansen en risico's van digitalisering leren in te schatten, zodat zij zich sociaal en economisch verder kunnen ontwikkelen.

BZK doet dit in samenwerking met gemeenten, departementen, uitvoeringsorganisaties en private partijen zoals, de Alliantie Digitaal Samenleven.

Diverse EU-regelgeving is recent verschenen en hierover worden momenteel onderhandelingen gevoerd waarbij BZK betrokken is. De verwachting is dat de EU nog met aanvullende voorstellen zal komen.

Wat loopt er momenteel?

Toegankelijkheid

Informatiepunten Digitale Overheid (246x) helpen in bibliotheken mensen op weg die over onvoldoende digitale vaardigheden beschikken. Daarnaast wordt in het wetsontwerp Wet digitale overheid het (interbestuurlijk) toezicht ingericht op naleving van de wettelijke toegankelijkheidsverplichting.

Begrijpelijkheid (Direct Duidelijk):

De Direct Duidelijk Brigade is een klein team van experts dat een kennisnetwerk beheert (2000 leden), instrumenten ontwikkelt en bewustwordingsactiviteiten organiseert (taaltrainingen, taaladvies voor ambtenaren).

Betere online dienstverlening (Gebruiker Centraal):

Gebruiker Centraal is een community van en voor professionals die werken aan de online dienstverlening van de overheid. Via evenementen en instrumenten deelt Gebruiker Centraal de kennis over onderwerpen van betere digitale dienstverlening die zowel binnen als buiten de overheid beschikbaar is.

Digitale vaardigheden en zelfredzaamheid:

Alliantie Digitaal Samenleven is een publiek-private samenwerking van BZK, de Numbers5 foundation van Laurentien van Oranje en VodafoneZiggo. Partners zijn o.a.: Stichting Digisterker, Google, Rabobank, Zorgverzekeraars Nederland, Microsoft en hogescholen en universiteiten.

Digitaal bewustzijn:

Een aantal universiteiten doet in samenwerking met gemeenten, private en maatschappelijke partijen onderzoek hoe het hulpaanbod van digitale vaardigheden beter kan aansluiten op de doelgroep.

Vermindering regeldruk burgers (digitale) samenleving:

De Awb-toolkit bevat handvatten om beter om te gaan met de beschikbare discretionaire ruimte/de afwijkingsbevoegdheid voor het leveren van maatwerk.

Verder kunnen mentoren en docenten maatschappijleer met het Lespakket Voorvechter de zelfredzaamheid van leerlingen vergroten.

In samenwerking met jongerenorganisaties (Coalitie Y) en planbureaus wordt daarnaast de ontwikkeling van een generatietoets verkend, om jongeren meer zeggenschap en inspraak te geven bij de ontwikkeling van beleid en wetgeving.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

- Digitale Inclusie is een onderwerp waar politiek en publieke en private partijen graag laten zien het belangrijk te vinden. Het meten van verschillende begrippen van digitale inclusie is echter lastig; Wanneer ben je totaal digitaal inclusief? Wanneer is iemand digitaal vaardig? Over hoeveel mensen hebben we het in totaal en is de doelgroep voor 100% te bereiken? Ook is een vraag of met de Informatiepunten Digitale Overheid iedereen die vragen heeft wordt bereikt.
- We willen dejuridiseren en contacten tussen overheid en burger laagdrempeliger maken, maar hoe doe je dat? En wat omvat de zorgplicht van de overheid als het gaat om regeldruk?
- Websites en apps van de overheid kunnen worden verbeterd.
- Digitalisering en het vergroten van vaardigheden kan een extra boost krijgen door het in te bedden in de integrale aanpak op kansengelijkheid, zoals internettoegang bij huishoudens of ICT-middelen voor thuisonderwijs.
- EU-fondsen bieden financiële mogelijkheden voor de beleidsagenda van BZK.
- Na een succesvolle campagne en concrete initiatieven verslapt de aandacht voor Direct Duidelijk, maar we zijn er nog niet.
- Overheidsinstanties voeren traag verbeteringen in digitale toegankelijkheid door.

5.6 Digitale identiteit en toegang

Maatschappelijke opgave

Om deel te kunnen nemen aan het maatschappelijk verkeer moet iedereen zich kunnen identificeren. Voor veel maatschappelijke processen is het vertrouwen dat je zaken doet met de juiste organisatie of persoon cruciaal. Naast een fysiek identiteitsmiddel hebben burgers en bedrijven digitale inlogmiddelen, zoals DigiD en eHerkenning. Doorontwikkeling van deze digitale inlogmiddelen en voorzieningen hiervoor (Basisregistratie Personen (BRP), reisdocumentenstelsel, DigiD-Machtigen) is nodig om te blijven voldoen aan eisen m.b.t. veiligheid, privacy, dienstverlening, administratieve lasten en EU-eisen. De overheid ontwikkelt de digitale bron identiteit (DBI), een gezaghebbende bron van betrouwbare persoonsidentificerende gegevens, voor gebruik in de publieke en private sector. Om de afhankelijkheid van publieke inlogmiddelen (thans één) te verkleinen wordt één of meerdere private alternatieven met een hoge dekkingsgraad, en waarmee veilig en betrouwbaar kan worden ingelogd, toegelaten in het publieke domein. Voor bedrijven wordt volstaan met privaat ontwikkelde inlogmiddelen voor toegang tot de overheidsdienstverlening.

Bij een inlogmiddel hoort een afsprakenstelsel waarin veiligheid wordt geregeld, standaarden afgesproken, verantwoordelijkheden zijn geregeld.

Op EU niveau raakt digitale inlogmiddelen aan eID en de eIDAS verordening die lidstaten onder meer verplicht om elkaars inlogmiddelen te accepteren in de grensoverschrijdende digitale dienstverlening. DigiD en eHerkenning zijn hiervoor genotificeerd.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Feiten en cijfers

- Aantal DigiD: 18,3 miljoen accounts in 2020.
- eHerkenning: 609.387 middelen voor 493 organisaties.
- DigiD Machtigen: 18 miljoen keer gebruikt.

Aantal registraties in de BasisRegistratie Personen: 26 miljoen persoons- en adresgegevens (inwoners van NL en anderen met een relatie met de Nederlandse overheid) en per jaar worden 400 miljoen berichten verstrekt aan honderden organisaties binnen en buiten de overheid. Aantal berichten vanuit de BRP: per jaar worden 400 mln berichten verstrekt aan honderden organisaties binnen en buiten de overheid.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

In de Paspoortwet is vastgelegd dat voor een publiek elektronisch identificatiemiddel en voorzieningen voor de aanvraag en uitgifte, de minister van BZK verantwoordelijk is.

In het Besluit DigiD is geregeld dat de minister van BZK verantwoordelijk is voor DigiD, DigiD machtigen. Verder wordt de minister met de in ontwikkeling zijnde wet Digitale Overheid (WDO) verantwoordelijk voor het inrichten en toezicht op eID.

De wetgeving m.b.t. eID is Europees.

BZK is verantwoordelijk voor de wet BRP, voor de centrale voorzieningen voor de BRP en voor de registratie van gegevens van niet-ingezetenen (o.a. geëmigreerden, grensarbeiders, tijdelijke arbeidsmigranten).

Daarnaast is het ministerie van JenV verantwoordelijk voor security vraagstukken. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het bijhouden van gegevens over hun inwoners in de BRP en andere ministeries i.v.m. sectorwetgeving met een relatie tot de BRP; SZW (arbeidsmigranten), VWS (daklozen), J&V (burgerlijke stand). BZ is verantwoordelijk

voor het aanvragen en uitgeven van reisdocumenten aan Nederlanders in het buitenland. Het Agentschap Telecom voert tenslotte toezicht op eID uit.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

- In 2021 is een visie op Digitale Identiteit naar de Tweede Kamer gestuurd.
- De Europese Commissie heeft in juni 2021 een revisie van de eIDAS verordening aangekondigd, BZK coördineert het komen tot een rijksbreed standpunt. Dit moet in 2023 leiden tot een European Digital Identity Framework.
- Samen met gemeenten en uitvoeringsorganisaties is een ontwikkelplan opgesteld voor de doorontwikkeling en uitbreiding van de BRP.
- Voorbereiding van een wetvoorstel om het Centraal Meldpunt Identiteitsfraude (CMI) een wettelijke taak te geven zodat persoonsgegevens geregistreerd mogen worden en gegevens in de BRP geraadpleegd mogen worden.
- Voor bedrijven is het stelsel van e-herkenning ontwikkeld. Het aantal overheidsorganisaties dat via e-herkenning wordt bereikt groeit gestaag. Ook het aantal bedrijven dat gebruik maakt van eHerkenning neemt toe.
- Nederland heeft sinds 3 augustus een nieuw model identiteitskaart en sinds 30 augustus een nieuw model paspoort. De verschillende invoerdata hadden te maken met het minimaliseren van de vernietigingskosten. Voortaan staat o.a. het BSN op de achterkant van de houderpagina.
- Reis- of identiteitsdocumenten kunnen veiligheidselementen bevatten die nodig zijn om een digitaal identiteitsmiddel op 'betrouwbaarheidsniveau hoog' in te kunnen zetten. De eNIK (elektronische Nederlandse Identiteitskaart) beschikt over die voorziening. De eNIK wordt sinds 4 januari dit jaar uitgegeven.
- Met het programma Verbeteren Reisdocumentenstelsel (VRS) wordt gewerkt aan oplossen van actuele knelpunten in het reisdocumentenstelsel om de goede

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

betrouwbaarheid van de Nederlandse reisdocumenten en de identiteitsverificatie te behouden. Dat gebeurt zodanig dat het fundament wordt gelegd om toekomstige stappen in de fraudepreventie, -detectie en -bestrijding te zetten alsmede nieuwe dienstverleningsconcepten naar de burger te introduceren. Het programma loopt tot en met 2025 en is aangemerkt als groot ICT project.

- Wetgeving centrale opslag biometrie reisdocumenten wordt ontwikkeld en moet zorgen voor centrale voorziening tot opslag van handtekening, gezichtsopname en (tijdelijk) vingerafdruk.

Huidige vraagstukken

- De basis identiteit infrastructuur wordt generiek en sectoronafhankelijk ingericht.
- De overheid zelf ontwikkelt zo min mogelijk identiteitsmiddelen en biedt met een flexibele infrastructuur, gestandaardiseerde koppelvlakken en toelatingseisen sectoren in het publieke en private domein de mogelijkheid om zelf functionaliteit te ontwikkelen.
- Het betrouwbaarheidsniveau van zowel bestaande (DigiD) als nieuwe publieke eID-middelen wordt verhoogd naar minimaal niveau *substantieel* of *hoog*, conform de aan de eIDAS-verordening ontleende eisen. Het streven voor de toekomst is om alle personen met een BSN de beschikking te geven over een publiek middel met hoog betrouwbaarheidsniveau.
- Het GIDS-traject (Generatie Innovatieve Document Services) beoogt dat het Nederlandse identiteitsstelsel wordt voorbereid op de toekomst, waaronder toenemende digitalisering en flexibilisering. Onderliggend doel is om fraude bij aanvraag en uitgifte van id-middelen tegen te gaan. Contactloos identificeren en reizen is een belangrijke ontwikkeling en is een aandachtspunt in GIDS.

- Er wordt gewerkt aan nieuwe vormen van identificatie zoals biometrie en –in internationaal verband- self sovereign identity (SSI). SSI wordt verkend als een visie om de burger zelf de regie te geven over met welke attributen hij zich wil identificeren.
- Digitale identiteitsmiddelen infrastructuur heeft te maken met nieuwe uitdagingen op het gebied van cyberdreigingen en online identiteitsfraude.
- Maatschappelijke ontwikkelingen die hun weerslag vinden in de BRP, zoals geslacht/gender.

Huidige financiële kader

- DigiD: ca. 35 mln beheer en exploitatie kosten in 2021.
- DigiD machtigen: ca. 18 mln beheer en exploitatie kosten in 2021 plus ca. 7 mln doorontwikkelingskosten. Voorts 3 mln doorontwikkelingskosten in 2021 voor het programma Vertegenwoordigen.
- BRP: Beheerkosten worden doorbelast aan gebruikers (ca. 40 mln euro per jaar), er wordt gewerkt aan een nieuwe financieringssysteem onder andere t.b.v. stimuleren bevragen bij de bron in plaats van werken met kopie-gegevens. Voor de doorontwikkeling is extra financiering nodig, er lopen claims onder andere in relatie tot POK. Voor de Landelijke aanpak adreskwaliteit is jaarlijks 11 miljoen beschikbaar tot en met 2023.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

Maatschappelijke opgave

De afhankelijkheid van digitale processen is groot en is door de COVID-19-pandemie nog verder toegenomen. Incidenten zoals de problematiek rondom de software van het bedrijf Citrix in januari 2020 en de ransomware bij de gemeenten Hof van Twente, Lochem en de universiteit van Maastricht laten zien dat de afhankelijkheid van onze digitale dienstverleningsprocessen en systemen ons ook kwetsbaar maakt. Technologie en de bijbehorende bedreigingen lijken zich sneller te ontwikkelen dan dat organisaties adequate beheersmaatregelen kunnen inrichten.

Een veilige informatiesamenleving vereist dat de maatschappij erop kan vertrouwen dat de dienstverlening van de overheid op een veilige manier verloopt met oog voor de rechten en waarborgen van burgers. We zijn als samenleving afhankelijk van digitale middelen en zien tegelijkertijd een permanente digitale dreiging die de komende jaren zal blijven groeien. Stilzitten is om die reden geen optie; als overheid moeten we onszelf scherp houden en onze inzet blijven aanscherpen op basis van voortschrijdend inzicht.

Feiten en cijfers

Uit een analyse van de politie blijkt dat in de jaren 2018, 2019 en 2020 (tot half december) er respectievelijk 180, 188 en 186 meldingen en aangiften van ransomware-aanvallen bij de politie zijn gedaan. In zijn algemeenheid is bekend dat bij cybercrimedelicten de aangifte- of meldingsbereidheid laag is. Dit geldt ook voor aangiften van ransomware.

Gevalen van ransomware bij (semi)overheidsinstellingen:

- Gemeente Lochem (2019): “Lochem door oog van de naald gekropen”
- Gemeente Hof van Twente (2020): “Door zwak wachtwoord besmet met ransomware: gemeente was kwetsbaar voor een aanval, maar beschikte niet over de juiste signalen”
- Universiteit Maastricht (2019): “Belangrijkste lessen: meer awareness, betere technische maatregelen en dubbele back-ups”
- NWO (2021): “Raakte via e-mail besmet met ransomware - gehackte bestanden gepubliceerd op darkweb”

In het verantwoordingsonderzoek van 2020 onderzocht de Algemene Rekenkamer (AR) de informatiebeveiliging bij 18 ministeries en andere organisaties die onderdeel zijn van het Rijk. De AR concludeerde dat een groot aantal daarvan de informatiebeveiliging niet op orde had. Bij 11 van de 18 onderzochte organisaties is de informatiebeveiliging als onvolkomenheid aangemerkt. Wel constateert de AR dat de onderzochte organisaties de afgelopen jaren vooruitgang boeken op het gebied van informatiebeveiliging. De organisaties waarbij informatiebeveiliging vorig jaar als onvolkomenheid werd aangemerkt, hebben in 2020 bijna allemaal ontwikkeling getoond in het oplossen van de onvolkomenheid.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is beleidsmatig verantwoordelijk voor de informatieveiligheid van de sector “overheid” en stelt hiertoe kaders en afspraken. Daarbij geldt het principe dat alle overheidsorganisaties zelf verantwoordelijkheid blijven voor een adequate beveiliging van processen en systemen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

In het kabinet is de minister van JenV verantwoordelijk voor het cybersecuritybeleid voor de BV Nederland. Zoals BZK verantwoordelijk is voor digitale weerbaarheid van de sector “overheid” draagt EZK die sectorverantwoordelijkheid voor het bedrijfsleven. Dat geldt eveneens voor de andere departementen, zo is bijvoorbeeld OCW verantwoordelijk voor de digitale weerbaarheid van de onderwijs-, en kennissector en VWS voor de digitale weerbaarheid van de zorgsector, etc.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Kaders en afspraken

- De Baseline informatiebeveiliging overheid (BIO) is een algemeen normenkader voor informatiebeveiliging bij de gehele overheid en geldt sinds januari 2019. Alle overheden implementeren dat momenteel, ondersteund (door BZK) met een groot aantal BIO-gerelateerde hulpmiddelen, producten, zoals handreikingen en webinars;
- Het gebruik van veilige hard- en software is belangrijk voor een veilige overheid. Door informatieveiligheidseisen toe te voegen aan inkoop Eisen zorgt de overheid ervoor dat alleen nog veilige producten en diensten worden ingekocht én stimuleert de overheid de markt om standaard alleen digitaal veilige ICT-producten en diensten aan te bieden. Voor dat doel is een online instrument met de naam “Inkoop Eisen Cybersecurity Overheid” (ICO) ontwikkeld. Dit instrument is sinds april beschikbaar op BIO-overheid. Dit instrument is sinds april beschikbaar op BIO-overheid. Dit instrument is sinds april beschikbaar op BIO-overheid. Dit instrument is sinds april beschikbaar op BIO-overheid.
- BZK heeft het voornemen om het gebruik van HTTPS voor extern gerichte websites van de overheid (het slotje in de browser) via een AMvB onder de WDO te verplichten. Deze verplichting kan pas doorgang vinden als de behandeling van de WDO is afgerond;

- Burgers en ondernemers hebben moeite de digitale overheid te herkennen. Dit wordt mede veroorzaakt door een wildgroei aan internetdomeinen (websites) van de overheid. Overheidsbreed wordt de komende jaren gewerkt aan verankering van afspraken op het gebied van domeinnaambeleid via ondermeer de BIO en het Forum Standaardisatie. Eveneens wordt overheidsbreed verkend of er draagvlak bestaat om alle sites van de overheid te eindigen met .overheid.nl en welke scenario's er zijn om dat beheersbaar in te voeren;
- CIO-Rijk heeft in samenwerking een groep experts binnen de rijksoverheid en de departementen een handreiking opgesteld en vastgesteld voor het inrichten van een doorlopende kwetsbaarheidscheck bij rijksoverheidsorganisaties. Eind 2020 is de CISO (Chief Information Security Officer) Rijk van start gegaan. Die is verantwoordelijk voor de rijksbrede coördinatie op het gebied van informatiebeveiliging en is voorzitter van de interdepartementale CISO Raad.

Oefenen en crisisbeheersing

- Sinds 2019 vindt jaarlijks de Overheidsbrede Cyberoefening plaats onder leiding van BZK. Er wordt ook steeds meer door de medeoverheden zelf op kleinere schaal geoefend. Dergelijke oefeningen sluiten aan op de kabinetsreactie op het rapport van de WRR over Digitale Ontwrichting (september 2019), namelijk om meer te oefenen.
- Medeoverheden boeken vooruitgang met het beter voorbereid zijn op digitale ontwrichting (quick scan Digitale Ontwrichting van BZK januari 2021). In het onderzoek zijn de bestuurlijke verbeterprogramma's rondom digitale weerbaarheid in kaart gebracht. Naar aanleiding van het onderzoek wil BZK de kansen voor het verhogen van de digitale weerbaarheid bij medeoverheden versterken, door actief in te zetten op kennisdeling, samenwerking en ondersteuning. Er wordt gewerkt aan een interbestuurlijk actieplan.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Vitaal en wetgeving

- Er is een overheidsbrede verkenning uitgevoerd naar mogelijke vitale digitale overheidsvoorzieningen (producten en diensten). Gebleken is dat er met name voorzieningen en informatieprocessen zijn bij de overheid waarvan uitval niet tot landelijke ontwrichting leidt, maar op lokaal en regionaal niveau wel. Naar aanleiding van dit onderzoek wordt in 2021 gestart met een algemeen kader voor de vitale digitale overheid.
- Een aantal voorzieningen van de digitale overheid is reeds als vitaal aangewezen in het Besluit beveiliging netwerken en informatiesystemen (Bbni) van 1 mei 2021 van de minister van JenV. Hiermee is het vitale karakter van deze voorzieningen geformaliseerd en bestaat de vitale categorie “digitale overheid”. In de volgende tranche van de WDO zal worden meegenomen of de sturing, interventie en verantwoording over deze categorie aparte bepalingen vergt in de WDO;
- Ook worden voorbereidingen getroffen om onder meer de BIO een wettelijke basis te geven in de volgende tranche van de WDO.
- In 2021 heeft het NBV in samenwerking met CIO Rijk, NCTV en NCSC invulling gegeven aan de Versnelling Weerbaarheid Rijksoverheid en Vitaal. De directeuren van het NBV, CIO-Rijk en het NCSC hebben in dit kader gesprekken gevoerd met de SG'en van de departementen over het vergroten van de digitale weerbaarheid en de bestuurlijke uitdagingen.

Wat loopt er momenteel?

In het beleid wordt steeds meer inzet gepleegd op het oefenen met cybersecurity-incidenten en op crisisbeheersing. Tevens wordt onderzocht welke maatregelen kunnen bijdragen aan de bestrijding van het groeiende fenomeen van “neppe overheidswebsites” die burgers verleiden een financiële transactie te doen of persoonsgegevens achter te laten. In dit kader wordt ook onderzocht onder welke condities de overheid al haar websites kan eindigen met .overheid.nl

Naar aanleiding van het Cyber Security Beeld Nederland 2020 is in diverse bestuurlijke overleggen geconcludeerd dat versnelling nodig is om de digitale weerbaarheid binnen de rijksoverheid en vitale sectoren te verhogen. De NCTV en CIO Rijk werken diverse versnellings-maatregelen uit. Hieronder vallen de uitbreiding van het Nationaal Detectie Netwerk (NDN), scannen op kwetsbaarheden, pas toe of leg uit bij beveiligingsadviezen, intensiveren van de samenwerking tussen CIO Rijk en het NCSC en zicht op netwerken en informatiesystemen.

Huidige vraagstukken

Via de NCTV is er een claim ingediend door de directie Digitale Samenleving van zo'n 12 miljoen structureel voor het verhogen van de digitale weerbaarheid in het openbaar bestuur. Deze claim is voorbereid als onderdeel van het formatieproces voor het thema cybersecurity. Afhankelijk van het resultaat van die claim en de grootte van het bedrag voor BZK kan de slagkracht van het openbaar bestuur aanzienlijk worden versterkt.

Huidige financiële kader

In 2021 is het financiële kader € 2,2 mln.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

5.8 Wetgeving

Wet Digitale overheid

Het wetsvoorstel digitale overheid is op 18 februari 2020 aangenomen door de Tweede Kamer en ligt nu voor bij de Eerste Kamer. Parallel aan het wetgevingstraject is een aantal ontwerpbesluiten ter voorhang ingediend bij de TK en de EK. De EK heeft vragen gesteld en zorgen geuit ten aanzien van de borging van privacybescherming bij de inzet van private partijen op basis van het wetsvoorstel. Om tegemoet te komen aan de EK is een novelle opgesteld en in juni 2021 voor behandeling naar de TK gezonden. Het wetsvoorstel legt voor de minister van BZK taken en bevoegdheden vast op het gebied van de generieke digitale infrastructuur in het algemeen (stelselverantwoordelijkheid) en m.b.t. elektronische toegang (inloggen) in het bijzonder.

Op dit moment speelt in de politiek een aantal vraagstukken, ten aanzien van privacybescherming en ontwikkeling naar meer gebruik van open source oplossingen. Daarnaast is een wijziging van de eIDAS verordening (die Europese regels stelt aan inlogmiddelen) een kans, omdat de Wdo de basis legt voor de verdere ontwikkeling naar een digitale identiteit en andere functionaliteiten om veilig digitaal zaken te doen. Belangrijk aandachtspunt is dat de Wdo en met name de implementatie daarvan in samenwerking met medeoverheden, de gelegenheid krijgt om het voorgenomen tijdpad te lopen. Inbreuk daarop vanuit de wens tot versnelling (nieuwe ontwikkelingen meenemen) is een risico en zal per saldo ook tot meer vertraging leiden.

Er is niet voorzien in centrale financiering; alle overheidsorganisaties dragen uit eigen middelen de implementatiekosten van de wet.

Wet modernisering elektronisch bestuurlijk verkeer

Ondanks eerdere (regeerakkoord)toezeggingen dat burgers en bedrijven alle zaken met de overheid ook elektronisch moeten kunnen doen, digitaliseren overheidsorganisaties alleen die transacties waar zij voordeel bij hebben. De Nationale Ombudsman heeft veel kritiek op de weinig burgergerichte aanpak van de digitalisering.

In de Algemene wet bestuursrecht (Awb) worden algemene regels gesteld m.b.t. het verkeer tussen overheid en burger. BZK is samen met J&V verantwoordelijk voor deze wet. Met de Wet modernisering elektronisch bestuur worden wijzigingen in de Awb aangebracht die de positie van burgers versterken. De wet richt zich tot alle overheidsorganisaties zowel centraal als decentraal.

Gemeenten, provincies en waterschappen doen pilots met de implementatie van de wet. Mogelijk leidt dit tot financiële claims.

Er is niet voorzien in centrale financiering; alle overheidsorganisaties dragen uit eigen middelen de implementatiekosten van de wet.

Wet elektronische publicaties

Om tot een goede belangenafweging te komen wordt bij veel overheidsbesluiten (zoals omgevingsvergunningen) de openbare voorbereidingsprocedure gevolgd: burgers kunnen hierbij aangeven onevenredig in hun belangen te worden getroffen. De kennisgevingen van ontwerpbesluiten bereiken belanghebbenden steeds minder omdat de publicatie in huis-aan-huisbladen steeds meer worden afgeschaft en de digitale publicaties onvoldoende worden gevonden. De bijbehorende stukken

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

5.1 I-strategie Rijk 2021 - 2025

5.2 Interbestuurlijke agenda digitale overheid

5.3 Generieke Digitale Infrastructuur

5.4 Publieke waarden, data en algoritmen

5.5 Digitale inclusie en vermindering regeldruk burgers

5.6 Digitale identiteit en toegang

5.7 Digitale weerbaarheid openbaar bestuur

5.8 Wetgeving

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

kunnen vervolgens niet digitaal worden geraadpleegd, maar liggen in een stadhuis ter inzage. De Nationale Ombudsman vraagt aandacht voor het probleem van moeilijk vindbare en begrijpelijke (ontwerp)besluiten.

BZK is samen met J&V verantwoordelijk voor de Bekendmakingswet. BZK zet zich in om het bereik van de bekendmakingen en kennisgevingen van de overheid te vergroten. Daartoe wordt samengewerkt met VNG, IPO en UvW.

Op 1 juli 2021 is de eerste fase van de Wet elektronische publicaties in werking getreden. Deze houdt in dat alle bekendmakingen en kennisgevingen van alle overheden digitaal op één plek worden gepubliceerd (overheid.nl).

De volgende stap is dat alle 7,5 mln. gebruikers van MijnOverheid vanaf de leeftijd van 25 jaar automatisch per e-mail worden geattendeerd op publicaties die betrekking hebben op hun directe woonomgeving. De e-mail attentering die nog dit jaar had moeten worden uitgerold is door problemen met de technische infrastructuur met een half jaar vertraagd.

Europa

Wetgeving over gebruik van AI, digitale identiteit, regulering techbedrijven en de Digitale Dienstenrichtlijn (DSA) komt ook vanuit de EU. Bovendien is inclusie ook een prioriteit voor wetgeving. BZK houdt daarom nauw contact met Commissie en EP. Voor BZK is daarom belangrijk om goed aangesloten te blijven op EU-ontwikkelingen en -krachtenveld.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Module 6

Grondwet en grondrechten

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

De Grondwet is de juridische basis van het Nederlandse staatsbestel. In de Grondwet staan de hoofdlijnen van de Nederlandse rechtsorde. De Grondwet stelt overheidsambten en organen in, kent hen bevoegdheden toe, en regelt de rechtsbetrekkingen tussen deze ambten en organen, alsmede die tussen overheid en burger (de grondrechten). De Grondwet bevat bijvoorbeeld bepalingen over wie bij het maken van wetgeving betrokken zijn. Ook geeft de Grondwet opdracht over allerlei onderwerpen regels te maken. Ook bepaalt zij dat rechters wetgeving niet mogen toetsen aan de Grondwet. De MP is eerste ondertekenaar van wijzigingen van de Grondwet, de Minister van BZK de tweede. Afhankelijk van het onderwerp van een grondwetwijziging kunnen ook een of meer andere bewindspersonen medeondertekenaar zijn. De Minister van BZK geldt van oudsher als de hoeder van de Grondwet. Andere bewindspersonen hebben soms een bijzondere (deel)verantwoordelijkheid, zoals de minister van Justitie en Veiligheid als minister voor Eredienst met betrekking tot het contact met kerkgenootschappen en de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap met betrekking tot de onderwijsvrijheid.

In het eerste hoofdstuk van de Grondwet staan de grondrechten. Er zijn grofweg twee soorten grondrechten, hoewel het onderscheid steeds minder scherp is:

- Klassieke grondrechten, waaronder de burgerlijke en politieke rechten. Dit zijn onder andere het kiesrecht, vrijheid van meningsuiting, recht op privacy, vrijheid van godsdienst en levensovertuiging en het discriminatieverbod. Deze rechten zien primair op onthouding van overheidsinterventie. Zij zijn rechtstreeks afdwingbaar via de rechter. Uit het discriminatieverbod en de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging wordt overigens wel afgeleid het beginsel van de scheiding van kerk en staat, dat niet expliciet grondwettelijk is verankerd.
- Sociale grondrechten: de economische, sociale en culturele rechten. Dit zijn onder andere het recht op huisvesting, sociale zekerheid, gezondheidszorg en onderwijs. Deze rechten zien primair op overheidszorg en overheidsinterventie. Deze rechten zijn doorgaans niet rechtstreeks afdwingbaar via de rechter.

Het tweede deel van de Grondwet gaat over de staatsinrichting. In dit deel staan artikelen over taken en bevoegdheden van het parlement, ministers, staatssecretarissen, Hoge Colleges van Staat en rechters, over het bestuur van provincies en gemeenten, over het koninklijk huis, het verschil tussen Europees Nederland en Caribisch Nederland..

De opgaven die de Grondwet raken, zijn divers. In deze module zijn de belangrijkste opgaven nader uitgewerkt in drie aandachtsgebieden: staatsinrichting, grondrechten, versterkte aanpak discriminatie.

6.1 Staatsinrichting

Maatschappelijke opgave

Het waarborgen en actueel houden van de bepalingen met betrekking tot de staatsinrichting (meer in het bijzonder die over de taken en bevoegdheden van de staatsmachten en hun onderlinge verhoudingen).

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Hoewel de MP de eerste ondertekenaar is van (wijzigingen van) de Grondwet, ligt het zwaartepunt van de verantwoordelijkheid voor het waarborgen en actueel houden van de bepalingen met betrekking tot de staatsinrichting in de praktijk bij de MinBZK. BZK draagt zorg daarvoor d.m.v.:

- a. **Wetgeving:** onderhoud van de Grondwet, wetgeving die uitwerking geeft aan de Grondwet, zoals de Kieswet, de Wet op de Raad van State, de Wet Nationale ombudsman en de Kaderwet adviescolleges;
- b. **Constitutionele toetsing:** toetsing van conceptwetgeving en Europese conceptregelgeving aan de Grondwet en verdragen. De doorwerking van de verdragen in onze rechtsorde is geregeld in de Grondwet¹⁴. Wat betreft de toetsing aan verdragen zijn JenV en BZ mede verantwoordelijk;
- c. **Advisering** van BZK-intern en andere departementen over aspecten van beleid en wetgeving en over relevante rechterlijke uitspraken die de staatsinrichting raken;
- d. **Verantwoording aan/dialog met** parlement;

- e. **Algemeen beleid binnen de EU met betrekking tot institutionele aspecten**, waaronder de bepalingen in de EU-verdragen met betrekking tot de instituties van de EU, en meer in het bijzonder de ontwikkelingen op het terrein van de verkiezingen van het Europees Parlement;
- f. **Verantwoording aan internationale toezichthoudende organen**, waaronder de Group of States against Corruption (GRECO) van de Raad van Europa.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

- Ad a. Momenteel zijn de volgende grondwetsvoorstellen op het terrein van de staatsinrichting aanhangig in tweede lezing:
- een grondwetsvoorstel dat regelt dat ook Nederlanders die in het buitenland wonen invloed krijgen op de samenstelling van de Eerste Kamer;
 - een grondwetsvoorstel dat de bepaling over de grondwetsherzieningsprocedure verduidelijkt, bijvoorbeeld door te regelen dat een grondwetsvoorstel in tweede lezing van rechtswege vervalt als de behandeling daarvan niet wordt afgerond door de Tweede Kamer die gekozen is om die lezing te behandelen;
 - een grondwetsvoorstel dat ertoe strekt enkele uitgewerkte additionele (overgangsrechtelijke) artikelen te laten vervallen;
 - een initiatiefvoorstel (van het lid Leijten van de SP) dat beoogt het bindend correctief wetgevingsreferendum te introduceren.
 - In eerste lezing zijn daarnaast nog enkele grondwetsvoorstellen aanhangig die verband houden met het advies van de staatscommissie parlementair stelsel (2018):

14. Voor Caribisch Nederland is geen directe doorwerking van Europees Recht.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

- een grondwetsvoorstel dat regelt dat de zittingsduur van de Eerste Kamer wordt verlengd van vier tot zes jaar, waarbij elke drie jaar de helft van de Eerste Kamer na verkiezingen wordt vervangen;
- een grondwetsvoorstel dat regelt dat de tweede lezing van grondwetswijzigingen voortaan wordt behandeld door de verenigde vergadering in plaats van de beide Kamers afzonderlijk;
- een grondwetsvoorstel dat het mogelijk maakt dat de Eerste Kamer een wetsvoorstel terugzendt naar de Tweede Kamer (in aanvulling op het recht van de Eerste Kamer om een wetsvoorstel in zijn geheel aan te nemen of te verwerpen);
- een grondwetsvoorstel dat de benoemingswijze van de leden van de Hoge Raad aanpast in die zin dat de voordracht voor de benoeming niet langer door de gehele Tweede Kamer geschiedt, maar door een voordrachtscommissie van twee leden, één aan te wijzen door de Tweede Kamer en één aan te wijzen door de president van de Hoge Raad).

Verder staan de volgende artikelen van de Grondwet in de (politieke) aandacht: artikel 57 over de functies die (on)verenigbaar zijn met het Kamerlidmaatschap (n.a.v. het recente debat over de benoeming van enkele Kamerleden tot demissionair staatssecretaris), artikel 58 over de afhandeling van verkiezingsgeschillen (n.a.v. jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens) en artikel 119 over de vervolging van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen (n.a.v. het advies van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen).

Ad b. Continue toetsing: in het kader van de voor alle wetsvoorstellen en algemene maatregelen van bestuur verplichte wetgevingstoets wordt ook bezien of een voorstel past binnen de constitutionele kaders

Ad c. Continue advisering, zoals m.b.t. de reikwijdte en toepassing van artikel 68 Grondwet (inlichtingenplicht)

Ad d. Velerlei: beantwoording Kamervragen, reacties op (ongevraagde) adviezen en voorlichting van de Afdeling advisering van de Raad van State e.d.

Ad e. Discussies over herziening Europese Kiesakte, regelingen over Europese instituties (zoals de Europese Ombudsman), enquêterecht Europees Parlement, etc.

Ad f. de Group of States against Corruption (GRECO) ziet toe op de naleving door de lidstaten van de Raad van Europa van de anticorruptienormen van die organisatie. Daartoe wordt periodiek een evaluatie verricht, waarin aanbevelingen zijn opgenomen..

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

6.2 Grondrechten / mensenrechten

Maatschappelijke opgave

Realisering van grondrechten binnen Nederland, dat wil zeggen: waarborgen dat de grondrechten worden gerespecteerd, beschermd en verwezenlijkt.

De realisering van grondrechten is een van de noodzakelijke voorwaarden voor ons staatsbestel om te kunnen functioneren als democratische rechtsstaat, waarin mensen vrij, veilig en gezond kunnen samenleven en hun menselijke waardigheid wordt gerespecteerd.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Hoewel de MP de eerste ondertekenaar is van (wijzigingen van) de Grondwet, ligt het zwaartepunt van de verantwoordelijkheid voor het waarborgen en actueel houden van de bepalingen met betrekking tot de grondrechten in de praktijk bij de MinBZK. Daarnaast is de MBZK (informeel) coördinerend minister voor de realisering van grondrechten/mensenrechten binnen Nederland. BZK draagt zorg daarvoor d.m.v.:

- a. **Wetgeving:** onderhoud van de Grondwet, wetgeving die uitwerking geeft aan de Grondwet, zoals de Algemene wet gelijke behandeling en de Wet openbare manifestaties, de Wet college voor de rechten van de mens, en Europese regelgeving;
- b. **Constitutionele toetsing:** toetsing van conceptwetgeving en Europese conceptregelgeving aan de Grondwet en (mensenrechten)verdragen. De doorwerking van de verdragen in onze rechtsorde is geregeld in de Grondwet. Wat betreft de toetsing aan (mensenrechten)verdragen zijn JenV en BZ mede verantwoordelijk;

- c. **Advisering** van BZK-intern en andere departementen over grondrechtelijke aspecten van beleid en wetgeving en over relevante rechterlijke uitspraken;
- d. **Verantwoording aan/dialog met** parlement, College voor de rechten van de mens, AP en andere toezichthouders;
- e. **Algemeen mensenrechtenbeleid binnen Nederland** en contact met het maatschappelijk middenveld
- f. **Algemeen mensenrechtenbeleid binnen de EU** (“EU=binnenland”), waaronder deelname aan de raads werkgroep Fundamentele rechten en Burgerschap, beheer van het National Liaisonschap bij het EU-grondrechtenagentschap en beheer Nationaal Contactpunt EU-Handvest grondrechten;
- g. **Algemeen mensenrechtenbeleid binnen de Raad van Europa;**
- h. **Verantwoording aan internationale toezichthoudende organen**, waaronder de VN-Mensenrechtenraad (Universal periodic review), VN-speciaal rapporteurs, Raad van Europa rapporteurs, e.v.a.

Wat loopt er momenteel?

- Ad a. Momenteel zijn de volgende grondwetsvoorstellen op het terrein van de grondrechten aanhangig in tweede lezing:
- het grondwetsvoorstel inzake opnemings van een algemene bepaling voorafgaand aan artikel 1, luidende: De Grondwet waarborgt de grondrechten en de democratische rechtsstaat,
 - het grondwetsvoorstel voor modernisering van het brief-, telefoon-, en telegraafheim in het brief- en telecommunicatiegeheim (art.13), en
 - het grondwetsvoorstel inzake opnemings van het recht op een eerlijk proces voor een onafhankelijke en onpartijdige rechter (art. 17).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Als initiatiefvoorstel is aanhangig in tweede lezing:

- de toevoeging van handicap en seksuele gerichtheid als non-discriminatiegronden aan artikel 1 Grondwet (Hammelburg, Bromet en De Hoop).

Als initiatiefvoorstel is aanhangig in eerste lezing:

- het grondwetsvoorstel inzake bevordering van kansengelijkheid in het onderwijs (wijziging art. 23 Grondwet) (De Hoop)

Verder staat sterk in de politieke aandacht:

- artikel 120 Grondwet (constitutionele toetsingsverbod); een breed aanvaarde motie Kuik (april 2021) verzoekt de regering het artikel te schrappen en om binnen een jaar te komen met een voorstel daartoe. De MP heeft de Tweede Kamer toegezegd een grondwetstraject technisch voor te bereiden. Tegen deze achtergrond maakt BZK ism AZ en JenV een two-pager met daarin een overzicht van de verschillende denkbare modellen en modaliteiten, om de politieke besluitvorming over de mogelijke invoering van een vorm van grondwettelijke toetsing te faciliteren. Deze modellen en modaliteiten hebben betrekking op de materiele, institutioneel-organisatorische en procedurele aspecten van constitutionele toetsing.

Ten aanzien van de artikelen 93 en 94 Grondwet (doorwerking van internationaal recht in de nationale rechtsorde) staat de toezegging van de regering open om bij een (meer) integrale grondwetsherziening de term 'een ieder verbindend' te vervangen door 'rechtstreeks werkend'.

Wat betreft wetgeving is relevant dat de Wet college voor de rechten van de mens (Wcrm) is geëvalueerd, en opnieuw wordt geëvalueerd in 2022. Voorts wordt met regelmaat onderzoek gedaan naar het functioneren van de Wet openbare manifestaties (Wom). Najaar 2021 verschijnt een nieuw door BZK gevraagd onderzoek.

Een langer lopend vraagstuk betreft de (aangehouden) besluitvorming inzake de ratificatie van de facultatieve (klacht)protocollen bij drie VN-Mensenrechtenverdragen: het Verdrag inzake economisch, sociale en culturele rechten (IVESCR), het Verdrag Handicap en het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK). Voorzien wordt in een voorlichtingsaanvraag Raad van State en daarna besluitvorming door een nieuw kabinet. Betrokken zijn VWS, SZW, JenV, BZ en BZK.

Op EU niveau zijn vanuit mensenrechtenperspectief onder andere relevant de onderhandelingen over de AI-Verordening (EZK voortouw, vele departementen betrokken, waaronder BZK).

- Ad b.** Continue toetsing, in het kader van de voor alle wetsvoorstellen en algemene maatregelen van bestuur verplichte wetgevingstoets wordt ook bezien of een voorstel past binnen de constitutionele kaders. Hier maken ook de privacy- en discriminatietoets onderdeel van uit. Het onderwerp "discriminatietoets" is een van de prioriteiten van het kabinet in het kader van de versterking van interdepartementale wetgevingstoets (Kamerstukken II, 2020/21, 35570 VI, nr. 115). Deze versterking komt voor uit de aangekondigde maatregelen van het kabinet naar aanleiding van het rapport "Ongekend onrecht" van de parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag.
- Ad c.** Continue advisering, zoals m.b.t. covid-19 maatregelen en de wetgeving op dit terrein (waarvan M BZK ook medeondertekenaar is vanwege o.a. de constitutionele aspecten).
- Ad d.** Velerlei: beantwoording Kamervragen, jaarlijkse reacties op thematische jaarrapporten van het College rechten van de Mens, e.d.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Ad e. Nationaal actieplan mensenrechten (2013, 2020), Tweeluik Religie en publiek domein (2010, 2020), Platform Mensenrechten en gemeenten (in oprichting i.s.m. VNG en College voor de rechten van de mens). Onderhandelingen over totstandkoming Raadsconclusies op de jaarrapporten van de Europese Commissie en het EU-Grondrechtenagentschap over fundamentele rechten in de EU.

Ad f. Deelname aan internationale stuur- en werkgroepen t.b.v. ontwikkeling van soft law, zoals aanbevelingen en richtsnoeren op het terrein van grondrechten.

Ad g. Velerlei. MBZK is herhaald leider geweest van de Koninkrijksdelegatie bij het VN-Mensenrechten-examen (UPR), dat eens per vier jaar plaatsvindt; volgende keer in 2022.

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

Maatschappelijke opgave

Artikel 1 van de Grondwet gaat over het gelijkheids- en nondiscriminatiebeginsel. In artikel 1 staat dat iedereen die zich in Nederland bevindt in gelijke gevallen gelijk moet worden behandeld en dat geen discriminatie mag plaats vinden. Daarnaast zijn er specifieke wetten die onze gelijkheid beschermen, zoals de Algemene Wet gelijke behandeling (Awgb).

Het kabinet heeft in 2021 een versterkte aanpak van discriminatie en racisme aangekondigd. De grootschalige Black Lives Matter (BLM)-demonstraties van 2020, de roep vanuit het parlement en de samenleving voor verandering en het rapport “Ongekend Onrecht” van de parlementaire onderzoekingscommissie Kinderopvangtoeslag hebben geleid tot een kantelpunt in de aanpak van discriminatie en racisme.

De aanpak zet in op het versterken van de coördinatie van de aanpak van discriminatie, het vergroten van de meldingsbereidheid en het vergroten van kennis over discriminatie en discriminerend gedrag.

Feiten en cijfers

Jaarlijks worden meerdere rapporten gepubliceerd over discriminatie, waaronder een rapport in opdracht van het ministerie van BZK en de politie over meldingen van discriminatie.

Dit rapport komt voort uit een rapportageverplichting voor gemeenten die opgenomen is in de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen (Wga).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

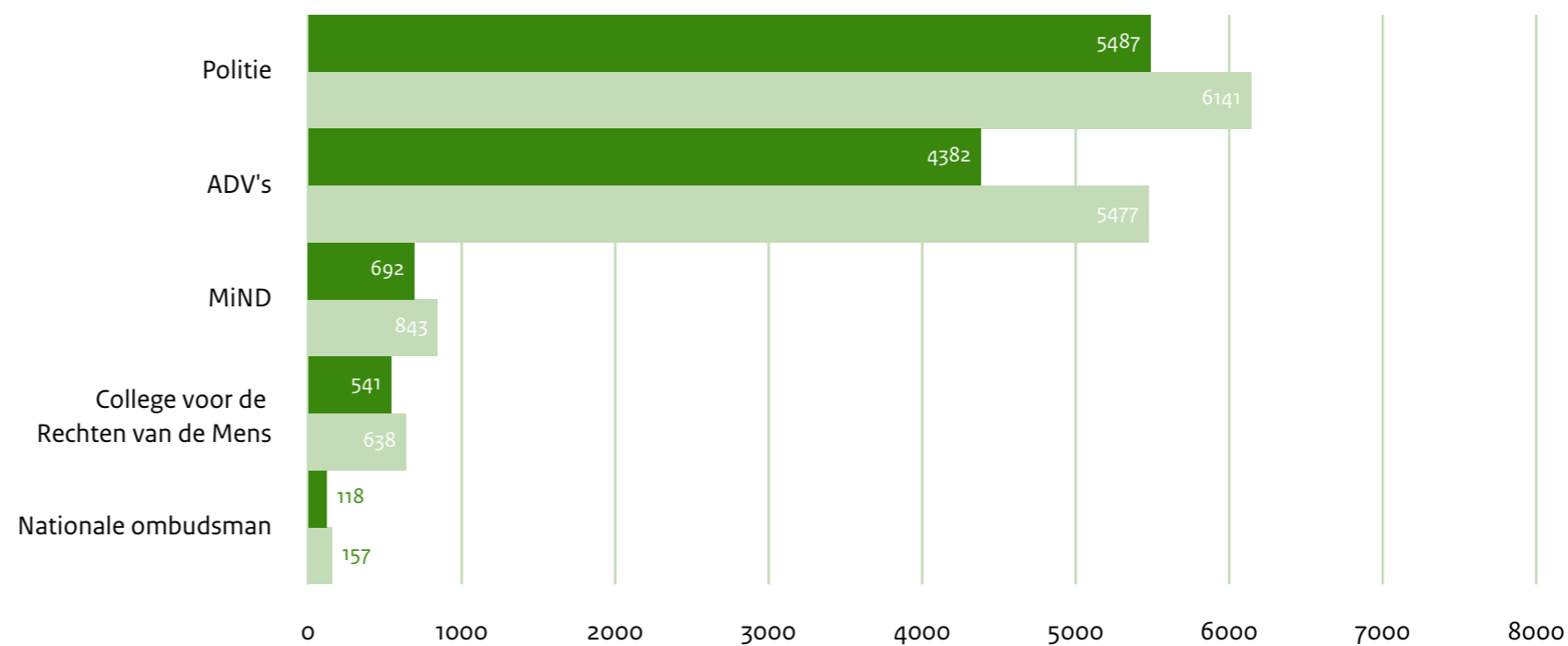
8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

De meldingen en registraties van politie, antidiscriminatievoorzieningen (ADV's)/gemeenten, MiND, College voor de Rechten van de Mens en de Nationale ombudsman zijn in de onderstaande tabel weergegeven voor de jaren 2019 en 2020.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Bij de politie gaat het om een verschil van 12 procent en bij de ADV's gaat het om een verschil van 25 procent ten opzichte van 2019. Dit verschil is mogelijk terug te voeren op een grotere meldingsbereidheid als gevolg van het maatschappelijk debat over racisme en de BLM-demonstraties. Het kan ook een teken zijn van een daadwerkelijke toename van het aantal gevallen van discriminatie. De cijfers laten een stijging zien van het aantal meldingen over iemands herkomst.

Tegenover deze aantallen over meldingen staan de cijfers over ervaren discriminatie: 27%. Er is dus een gat zichtbaar tussen de meldingen over discriminatie en de hoeveelheid mensen dat discriminatie ervaart.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

De minister van BZK is coördinerend bewindspersoon voor de aanpak van discriminatie. Daarnaast is de minister van BZK ook verantwoordelijk voor de Grondwet, de Wet gemeentelijke antidiscrimatievoorzieningen, voor de Algemene wet gelijke behandeling, voor de aanpak van discriminatie op de woningmarkt en het vergroten van het bewustzijn bij ambtenaren over discriminerend gedrag (als onderdeel van ambtelijk vakmanschap).

Naast de minister van BZK is ook de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Justitie en Veiligheid, de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de minister voor Medische Zorg en Sport en de minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media vanuit het kabinet betrokken bij de aanpak van discriminatie.

Ook de lokale overheden, zoals gemeenten, voeren eigen beleid om discriminatie aan te pakken en organisaties zoals Politie en het OM zijn betrokken.

Er is een groot aantal maatschappelijke organisaties en bewegingen betrokken bij dit beleidsveld, waaronder de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme, die op 15 oktober 2021 gestart is. De NCDR werkt onder ministerieel verantwoordelijkheid van de minister van BZK.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De afgelopen jaren heeft het kabinet ingezet op het vergroten van het bewustzijn en het verbeteren van de meldingsbereidheid. In antwoorden op Kamervragen van de leden van Baarle en Azarkan (Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2020–2021, nr. 2624) uit april 2021 is uiteengezet wat de huidige stand van zaken met betrekking tot discriminatie en racisme uiteengezet.

In juni 2021 heeft de minister van BZK namens de andere betrokken bewindspersonen een voortgangsbrief, waarin de aanpak uiteengezet is. De aanpak bestaat uit het versterken van de coördinatie van de aanpak van discriminatie, het vergroten van de meldingsbereidheid en het vergroten van kennis over discriminatie en discriminerend gedrag.

Wat loopt er momenteel?

- *Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme*: naar aanleiding van een breed gedragen motie heeft het kabinet een verkenning laten uitvoeren naar een nationaal coördinator. Deze verkenning heeft tot een profiel geleid, wat de basis heeft gevormd voor de werving van een NCDR. Op 15 oktober start de eerste Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme, dhr. Rabin Baldewsingh.
- *Staatscommissie Discriminatie en Racisme*: de Tweede Kamer heeft in een motie verzocht om een staatscommissie die onderzoek gaat doen naar discriminatie in Nederland. De Staatscommissie krijgt de opdracht om het maatschappelijke en politieke debat te voeden met nieuwe (wetenschappelijke) inzichten en aanbevelingen die de NCDR,

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

samen met maatschappelijke organisaties en de betrokken departementen, op te pakken. De Tweede Kamer wordt voor het einde van het jaar 2021 geïnformeerd over de samenstelling en de invulling van de opdracht.

- *Aanpak naar aanleiding van het rapport “Ongekend onrecht”* die bestaat uit het voorkomen van discriminerende elementen in wetgeving en het vergroten van kennis over discriminatie en discriminerend gedrag.
- *Woningmarkt:* onder meer door het ontwikkelen van een nieuw wettelijk instrumentarium en handhavingsmogelijkheden, onderzoeken met ‘mystery calls’ (waarbij makelaars en verhuurbedrijven worden gebeld met discriminerende verzoeken om te onderzoeken hoe op dergelijke verzoeken gereageerd wordt) en het in gang zetten van een campagne.
- *Lokale antidiscrimatievoorzieningen:* om de meldingsbereidheid te vergroten wordt onder andere in gezet op het verbeteren van de werking van de gemeentelijke meldpunten (ADV’s). Omdat het vergroten van die vindbaarheid zal leiden tot een uitbreiding van het werk, heeft het kabinet extra geld toegevoegd aan het Gemeentefonds. Gemeenten zijn hierover via de meicirculaire geïnformeerd. Het kabinet is samen met de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en de koepelorganisatie van de ADV’s aan de slag met de versterking van de gemeentelijke meldpunten. Er zijn ook middelen voor de BES vrij gemaakt.
- *Wijziging artikel 1 Grondwet:* Op initiatief van de Tweede Kamer is er een voorstel ingediend om de discriminatiegronden in artikel 1 Grondwet uit te breiden met seksuele gerichtheid en handicap. Op 30 juni 2020 werd het voorstel (eerste lezing) door de Tweede Kamer aangenomen. Op 9 februari 2021 stemde ook de Eerste Kamer met de eerste lezing in. Op 25 februari is het voorstel ingediend voor tweede lezing. Er wordt momenteel ook gewerkt aan een aanpassing van de Algemene wet gelijke behandeling.

Begin 2022 zullen kenniskamer georganiseerd worden, waarin gesproken zal worden over andere mogelijke wijzigingen van de Awgb, waaronder de vraag of de Awgb ook in Caribisch Nederland ingevoerd zou moeten worden.

Huidige vraagstukken

- Versterken van de coördinatie en afstemming zodat discriminatie vanuit verschillende invalshoeken en door verschillende instanties op een effectieve manier aangepakt kan worden. De komst van de NCDR en de Staatscommissie gaan hier een impuls aan geven. Op departementaal niveau is een hoog-ambtelijke stuurgroep ingericht, onder gezamenlijk voorzitterschap van BZK en SZW, om de samenwerking beter te stroomlijnen en de afstemming met de NCDR en Staatscommissie goed te laten verlopen, ook in relatie tot de coördinerende taak van de minister van BZK.
- Verbeteren van de aanpak op lokaal niveau door verbetering van de antidiscrimatievoorzieningen. Dit kan bijdragen aan het vergroten van de meldingsbereidheid en het vergroten van het bewustzijn/kennis over discriminatie en het soort discriminatie. Hiervoor is samenwerking met gemeenten, ADV’s en belangenorganisaties van groot belang.
- Vergroten van kennis over discriminatie, onder andere door onderzoek en campagnes. Deze taak ligt ook bij de NCDR en de Staatscommissie. Belangrijk goed te borgen dat alle betrokken partijen elkaar versterken.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

6.1 Staatsinrichting

6.2 Grondrechten / mensenrechten

6.3 Versterkte aanpak discriminatie

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige financiële kader (bedragen x € 1 mln.)

	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Toezicht ADV's en coördinerende rol BZK	1	1	1	1	1	1,5
Uitvoering	0,43	0,43	0,43	0,43	0,43	0,43
Beleidsmiddelen (inclusief onderzoeksbudget)	0,57	0,57	0,57	0,57	0,57	1,07
Versterking gemeentelijke anti-discrimatievoorzieningen	7	7	7	7	7	7
Gemeentefonds	6,979	6,979	6,979	6,979	6,97	6,979
BES-fonds	0.021	0.021	0.021	0.021	0.021	0.021
Nationale coördinator anti-discriminatie en racisme en Staatscommissie anti-discriminatie en racisme	3	3	3	3	3	2,5
Nationaal coördinator en ondersteuning + beleidsmiddelen	2	2	2	2	2	2
Staatscommissie en ondersteuning	1	1	1	1	1	0,5
College voor de rechten van de mens	1	1	1	1	1	1
Opleiding, training en doorlichting	1	1	1	1	1	1
TOTAAL	12	12	12	12	12	12

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

7.1 Informatieverstrekking aan het
parlement (artikel 68 Grondwet)

7.2 Wet openbaarheid van bestuur /
Wet open overheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Module 7

Openbaarheid

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

7.1 Informatieverstrekking aan het parlement (artikel 68 Grondwet)

7.2 Wet openbaarheid van bestuur / Wet open overheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Openbaarheid van overheidsinformatie is van groot belang voor een goed en democratisch bestuur. Het bestuur legt verantwoording af over het gevoerde beleid en de uitvoering daarvan. Het recht op inlichtingen van Kamerleden wordt beheerst door artikel 68 van de Grondwet (de passieve inlichtingenplicht) en de ongeschreven, actieve inlichtingenplicht die voortvloeit uit de vertrouwensregel.

Op basis van de inlichtingenplicht leggen ministers en staatssecretarissen verantwoording af aan het parlement op basis van artikel 42 van de Grondwet.

Burgers en media kunnen via de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) - en in de toekomst de Wet open overheid (Woo) - verzoeken om de openbaarmaking van documenten over een bestuurlijke aangelegenheid. De Woo zal naar verwachting in 2022 in werking treden ter vervanging van de Wob. Dit betekent dat er een grote implementatieopgave ligt (zie verderop). Als de Woo van kracht wordt, heeft de uitvoering van de nieuwe wet impact op vele overheidsorganen, ook van decentrale overheden. De wetgeving maakt een onderscheid tussen actieve openbaarmaking (uit eigen beweging) en passieve openbaarmaking (op verzoek).

Informatie is openbaar, tenzij een uitzonderingsgrond aan de orde is (bijv. de eenheid van de Kroon, bedrijfsvertrouwelijke informatie, de opsporing en vervolging van strafbare feiten, economische en financiële belangen van de Staat, de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer).

BZK is het verantwoordelijke departement voor de Grondwet, de openbaarheidswetgeving en het beleid op dit gebied. Tevens draagt BZK de verantwoordelijkheid voor de rijksbrede informatiehuishouding, een belangrijke randvoorwaarde voor een adequate informatievoorziening.

Het rapport van de parlementaire ondervragingscommissie kinderopvangtoeslag (POK) heeft onlangs de noodzaak van een verbetering van de informatievoorziening en informatiehuishouding opnieuw aangetoond.

Belangrijke begrippen	
Belang van de staat	Informatie waarvan openbaarmaking evident in strijd is met het belang van de Staat hoeft niet te worden verstrekt. Zo staat het in de Grondwet. Een uitputtende uitleg van het begrip belang van de staat, los van een casus, is niet te geven. Wanneer het verstrekken van informatie in strijd is met het belang van de staat, hangt af van het geval. Dit begrip wordt wel ingekleurd door de gronden uit de Wob om informatie te weigeren. Het gaat bijvoorbeeld om informatie die schadelijk is voor: de veiligheid van de Staat, de belangen van Nederland met andere staten en met internationale organisaties, eenheid van het kabinetsbeleid, de belangen van de opsporing en vervolging van strafbare feiten.
Wob-verzoek	Verzoek om informatie over een bestuurlijke aangelegenheid of een daarop betrekking hebbend document, waarop een bestuursorgaan binnen 4 weken + 4 weken verdaagtermijn een besluit moet nemen. Onder de Woo wijzigt de beslistermijn in 4 weken + 2 weken verdaagtermijn.
Document	Een opgemaakt of ontvangen schriftelijk stuk dat naar zijn aard verband houdt met de publieke taak van een orgaan, persoon of college waarop de Wob/Woo van toepassing is (ongeacht de vorm: dus bijv. brieven, nota's, kamerstukken, mails, whatsapp-bericht).
Persoonlijke beleidsopvattingen	Hieronder worden verstaan ambtelijke adviezen, visies, standpunten en overwegingen ten behoeve van intern beraad, <i>niet zijnde</i> feiten, prognoses, beleidsalternatieven, de gevolgen van een bepaald beleidsalternatief of andere onderdelen met een overwegend objectief karakter.
Concepten	Stukken die betrekking hebben op het proces van opstellen van een document dat door of namens het bestuursorgaan naar buiten wordt gebracht – het uitwisselen van concepten – zijn opgesteld voor intern beraad en worden in beginsel niet openbaar gemaakt, zeker als het definitieve stuk wel openbaar is.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

7.1 Informatieverstrekking aan het parlement (artikel 68 Grondwet)

7.2 Wet openbaarheid van bestuur / Wet open overheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

7.1 Informatieverstrekking aan het parlement (artikel 68 Grondwet)

Maatschappelijke opgave

Het parlement kan zijn controle- en medewetgevingstaken alleen adequaat uitvoeren, als het over de daartoe noodzakelijke informatie beschikt. Daarom zijn bewindsliden gehouden inlichtingen te verstrekken wanneer een Kamerlid of de Kamer daarom verzoekt, tenzij zij zich beroepen op het belang van de Staat. Deze regel is opgenomen in artikel 68 van de Grondwet en wordt ook wel de passieve inlichtingenplicht genoemd. Daarnaast heeft een bewindspersoon ook de plicht om uit eigen beweging informatie te verstrekken aan het parlement. Deze plicht is niet opgenomen in de Grondwet; het betreft een ongeschreven regel die samenhangt met de vertrouwensregel.

De informatievoorziening aan het parlement heeft de afgelopen jaren in de schijnwerpers gestaan. De Afdeling advisering van de Raad van State vroeg er aandacht voor in haar advies van juni 2020 over de ministeriële verantwoordelijkheid mede naar aanleiding van vragen van Kamerleden om documenten over de kinderopvangtoeslagaffaire. De parlementaire ondervragingscommissie kinderopvangtoeslag heeft eind 2020 geoordeeld dat de Kamer in de kinderopvangtoeslagaffaire bij herhaling ontijdig, onjuist en onvolledig is geïnformeerd. In de kabinetsreactie op het rapport van de parlementaire onderzoekscommissie zijn veel acties aangekondigd en gestart ter verbetering van de informatievoorziening en informatiehuishouding. De verbetering van de informatiehuishouding is een noodzakelijke voorwaarde voor een goede informatievoorziening aan het parlement.

Wat is dan het verschil tussen de inlichtingenplicht en de Wob?

De Wob/Woo geldt niet in de relatie tussen kabinet en Kamers. De uitzonderingsgrond ‘belang van de staat’ in artikel 68 Grondwet wordt ingekleurd door de Wob-uitzonderingsgronden, maar is een zwaardere toets dan onder de Wob; het belang van een goed geïnformeerde parlementariër weegt zwaarder. De Kamer heeft tenminste recht op dezelfde informatie als op grond van de Wob wordt verstrekt. Het inlichtingenrecht van Kamerleden is in een aantal opzichten breder dan het recht op openbaarheid onder de Wob. Kamerleden kunnen vragen om nieuwe informatie te vergaren door onderzoek te laten doen. Verder kunnen zij bij informatieverzoeken gerichter worden geïnformeerd en kan context worden geboden. Ook kunnen zij vertrouwelijk worden geïnformeerd en mondelinge toelichting krijgen op hun vragen.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

De minister van BZK is beleidsmatig verantwoordelijk voor de Grondwet en vervult daarom ook een belangrijke rol bij het bewaken van daarin verankerde staatsrechtelijke uitgangspunten, zoals de informatieverstrekking aan het parlement. Elke bewindspersoon is zelf verantwoordelijk voor een goede informatievoorziening aan de Kamers ten aanzien van het eigen beleidsterrein.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Het vorige kabinet wil richting het parlement meer openheid bieden over de afwegingen die ten grondslag liggen aan het beleid. Ter verbetering van de informatievoorziening aan het parlement is daarom in de kabinetsreactie op het rapport van de Parlementaire Ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag (POK) begin 2021 aangekondigd dat per 1 juli 2021 – actief, uit eigen beweging – bij toezending van stukken aan de Kamers ook de onderliggende departe-

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

7.1 Informatieverstrekking aan het parlement (artikel 68 Grondwet)

7.2 Wet openbaarheid van bestuur / Wet open overheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

mentale nota's openbaar worden, die door de bewindspersoon zijn gebruikt bij de besluitvorming. Per 1 juli 2021 is daarmee een start gemaakt voor nota's die zijn gebruikt bij aan de Kamer gezonden stukken met betrekking tot wetgeving en bij beleidsvormende brieven. Een voorstel voor uitbreiding naar overige categorieën stukken volgt in het voorjaar van 2022, na evaluatie van de openbaarmaking bij de eerste twee categorieën. Een andere grote verandering is dat voortaan persoonlijke beleidsopvattingen van ambtenaren (geanonimiseerd) worden gedeeld, wanneer interne, ambtelijke stukken aan de Kamer worden verstrekt. Onder het vorige kabinet is toegezegd de weigeringsgrond persoonlijke beleidsopvattingen in de informatieverstrekking richting de Kamer niet meer toe te passen. De andere gronden die vallen onder het belang van de staat blijven, indien aan de orde, wel grond om informatie niet (of vertrouwelijk) aan de Kamer, te verstrekken.

Als Kamerleden gericht verzoeken om specifieke documenten geldt dat het kabinet dergelijke verzoeken honoreert. Dit is al eerder toegezegd, naar aanleiding van het advies van de Raad van State over de ministeriele verantwoordelijkheid.

In de POK kabinetsreactie is ook toegezegd dat nieuwe adviezen van de Landsadvocaat aan de Kamer worden verstrekt, voor zover zij niet raken aan een procesbelang van de Staat. Bij nieuwe adviesaanvragen vanaf 1 juli 2021 wordt vooraf met de Landsadvocaat besproken of er sprake is van een procesbelang en of het advies ook in de vorm van een algemeen juridisch beleidsadvies kan worden opgesteld.

Waar loopt er momenteel?

Begin mei 2021 is een voorstel voor de beleidslijn actieve openbaarmaking beslisnota's verzonden aan het parlement. Per 1 juli 2021 is gestart met de openbaarmaking van beslisnota's bij twee categorieën Kamerstukken: brieven over wetgeving en grote beleidsbrieven. Dit is een lerend proces, waarbij het kabinet ook in dialoog wil blijven met het parlement over de hanteerbaarheid, verwachting en werking van deze nieuwe werkwijze. Begin juli 2021 is de beleidslijn besproken tijdens een notaoverleg met de toenmalige minister van BZK. Dat heeft niet tot aanpassing geleid van de beleidslijn. Wel kwam naar voren dat een aantal partijen de openbaarmaking van beslisnota's onvoldoende vindt en liever een register wil.

In maart 2022 zal een voorstel worden gestuurd aan het parlement voor de openbaarmaking van beslisnota's bij de overige categorieën Kamerstukken. Voordien vindt een uitvoeringstoets plaats aan de hand van proeven en gesprekken met betrokkenen. Aan de hand hiervan kan de beleidslijn actieve openbaarmaking mogelijk nog worden aangepast.

Huidige vraagstukken

Het openbaar maken van interne beslisnota's en persoonlijke beleidsopvattingen betreffen twee nieuwe, belangrijke stappen richting een meer open bestuursstijl. Voor de politiek-ambtelijke verhoudingen geeft dit als aandachtspunt dat ambtenaren dienen te blijven adviseren met behoud van de politieke neutraliteit en met een vrije inzet van de professionaliteit. Bewindspersonen moeten daarvan op aan kunnen. Het blijft – ook bij de nieuwe werkwijze – van belang de professionele ambtelijke advisering, gedachtevorming en interne tegenspraak te respecteren als een belangrijk onderdeel van goed en behoorlijk bestuur. Ook voor de bewindslieden geldt dat de openbaarmaking van beslisnota's gevolgen zal hebben, voor het bestuurlijke

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

7.1 Informatieverstrekking aan het parlement (artikel 68 Grondwet)

7.2 Wet openbaarheid van bestuur / Wet open overheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

en politieke werk. De ministeriële verantwoordelijkheid houdt niet alleen verantwoordelijkheid in voor de beleidsmatige keuzes. Bewindslieden geven ook leiding aan een ministerie en zijn daarmee politiek verantwoordelijk voor de daar werkzame ambtenaren. Met het openbaar maken van beslisnota's komt deze bestuurlijke verantwoordelijkheid prominenter naar voren. Een goede omgang met ieders rollen en oog voor de spelregels is van evident belang voor een goede informatierelatie tussen kabinet en parlement en een goede werkverhouding tussen ambtenarij en kabinet. Dit zal continue inzet vergen van alle betrokken partijen en zeker in de beginperiode extra aandacht vergen.

7.2 Wet openbaarheid van bestuur / Wet open overheid

Maatschappelijke opgave

Openbaarheid van overheidsinformatie is van groot belang voor een goed en democratisch bestuur. Een open bestuurscultuur is van belang voor het (herstel van) vertrouwen in de overheid (bij de samenleving, politiek en media). Goede informatiehuishouding is een randvoorwaarde voor een goede informatievoorziening aan parlement en samenleving. De afgelopen jaren is er -mede als gevolg van de kinderopvangtoeslagaffaire - veel kritiek geweest op het gebrek aan openbaarheid bij de overheid: het lakbeleid bij Wob-verzoeken, termijnoverschrijdingen bij de behandeling van Wob-verzoeken, en het gebrek aan ordentelijke informatiehuishouding als randvoorwaarde voor een adequate informatievoorziening. De wet open overheid (Woo) vervangt, als deze wordt aangenomen in de Eerste Kamer, de Wet openbaarheid van bestuur. Naar verwachting zal de Woo halverwege 2022 in werking treden. BZK staat voor een grote implementatieopgave van deze nieuwe wet. De Woo geeft vooral nieuwe verplichtingen voor actieve openbaarmaking van bepaalde categorieën van documenten. De Woo kent vergelijkbare verplichtingen als onder de Wob om op verzoek informatie te verstrekken.

Feiten en cijfers

Er is geen overzicht van het totaal aantal Wob-verzoeken dat bij bestuursorganen (op centraal en decentraal niveau) jaarlijks wordt gedaan. Het is aan organisaties zelf om dat in kaart te brengen, bijv. in jaarverslagen. Het Rijk geeft in de Jaarrapportage juridische kwaliteit sinds enige jaren een overzicht per departement. Het ging in 2019 om 31 tot 174 verzoeken per kerndepartement (voor BZK 119 in 2019 en 103 in 2020). De trend lijkt te zijn dat het aantal verzoeken

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

7.1 Informatieverstrekking aan het parlement (artikel 68 Grondwet)

7.2 Wet openbaarheid van bestuur / Wet open overheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

toeneemt. Specifiek over het Covid-beleid zijn tussen maart 2020 en augustus 2021 in totaal 421 Wob-verzoeken bij de departementen ingediend (waarvan 249 bij VWS).

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Artikel 110 van de Grondwet bepaalt dat de overheid bij de uitvoering van haar taak openbaarheid betracht volgens regels bij de wet te stellen. BZK draagt de beleidsmatige verantwoordelijkheid voor de openbaarheidswetgeving (uitwerking van die grondwettelijke opdracht) en heeft een coördinerende rol in de overheidsbrede implementatie van de Wet open overheid. Daartoe is een interdepartementaal en interdisciplinair programma opgezet onder leiding van BZK: het programma open overheid, met als doel de verbetering van de informatievoorziening en informatiehuishouding (ter uitvoering van de kabinetsreactie POK), en de overheidsbrede implementatie van de Woo.

Ook onderdeel van dit programma betreft de aanstelling van een regeringscommissaris informatiehuishouding onder verantwoordelijkheid van de minister van BZK, die in de POK-kabinetsreactie is aangekondigd. Beoogd doel is iemand met extra gezag laten werken aan het op orde brengen van de informatiehuishouding, en ervoor zorgen dat dit op eenduidige wijze en centraal gebeurt. De regeringscommissaris zal ook de verantwoordelijkheid dragen voor de uitvoering van het generieke actieplan om de informatiehuishouding te verbeteren, en departementen kunnen aanspreken op de voortgang van de departementale plannen.

Elk bestuursorgaan/overheidsorgaan is zelf verantwoordelijk voor een goede naleving van de openbaarheidswetgeving. BZK vervult wel een coördinerende rol bij het leiden van interdepartementale en overheidsbrede overleggen (maken van rijksbrede afspraken, delen van best practices etc.), en werkt actief samen met koepelorganisaties (VNG, IPO,

UvW). BZK heeft geen toezichhoudende bevoegdheden jegens andere organen. De bestuursrechter kan naleving van de wet afdwingen (ook met dwangsommen).

De Woo introduceert daarnaast een onafhankelijk adviescollege openbaarheid en informatiehuishouding dat tot taak heeft de regering en beide Kamers gevraagd en ongevraagd te adviseren over de uitvoering van de regels over openbaarmaking van publieke informatie en de stand van de informatiehuishouding. Ook zal het adviescollege een ombudsfunctie gaan vervullen voor indieners van verzoeken om informatie, als laagdrempelig loket voor klachten van journalisten.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De minister van BZK heeft namens het kabinet uitgesproken dat de Woo, zoals die is aangepast door de initiatiefnemers in een novelle, uitvoerbaar is. N.a.v. de behandeling van de Woo in de Tweede Kamer en de problemen rond de informatievoorziening bij de POK is de Wob-instructie voor het Rijk per april 2021 op een aantal punten aangepast met het doel om informatie ruimhartiger te verstrekken. Bij Wob verzoeken over een hoog politiek onderwerp (m.n. bij verzoeken van journalisten) worden persoonlijke beleidsopvattingen voortaan (geanonimiseerd) openbaar gemaakt. Dat gebeurt in beginsel ook bij Wob-verzoeken die zien op een bestuurlijke aangelegenheid die ouder is dan vijf jaar.

Uitvoeringsproblematiek Wob

- In 2020 en de eerste helft van 2021 hebben de departementen, in het bijzonder VWS en de andere departementen die een grote rol hebben in de Covid-crisis, te maken met een enorme toename van omvangrijke Wob-verzoeken die betrekking

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

7.1 Informatieverstrekking aan het parlement (artikel 68 Grondwet)

7.2 Wet openbaarheid van bestuur / Wet open overheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

hebben op het coronabeleid van het kabinet. Dit zet de maatschappelijke opgave onder druk en levert een spanning op tussen de wettelijke rechten van elke burger/journalist om informatie op te vragen, en de uitvoerbaarheid van de wettelijke verplichting om daarop tijdig een besluit te nemen. De vertraging wordt onder andere veroorzaakt doordat het gaat om omvangrijke verzoeken waarbij een enorme hoeveelheid documenten een afzonderlijke beoordeling vergen. Hierbij zorgen ook het vragen van zienswijzen aan derden (i.v.m. openbaarmaking van informatie van derden), de wijze van communicatie binnen de overheid (behalve via officiële nota's onder tijdsdruk ook veel via mail en chat, welke berichten zich niet in de documentmanagementsystemen bevinden) en de informatiehuishouding van het Rijk die momenteel nog onvoldoende is ingericht op het archiveren, ordenen en doorzoeken van zeer grote hoeveelheden documenten voor vertraging. Het verzamelen en beoordelen van de documenten is zeer arbeidsintensief.

- Deze uitvoeringsproblemen kunnen zich ook voordoen bij andere organisaties waar Wob-verzoeken in dergelijke aantallen en omvang worden ingediend en beperkt zich niet tot Wob-verzoeken rondom Corona, maar is een generiek aandachtspunt. De Woo zal hier geen oplossing voor bieden omdat deze wet in relatie tot passieve openbaarmaking grotendeels de Wob volgt. Sterker: onder de WOO wordt de beslistermijn (bij verdaging) met 2 weken verkort. Deze problemen vragen dus om een aparte (interdepartementale) aanpak gericht op zowel de korte als de lange termijn. Een ambtelijke werkgroep werkt aan een plan van aanpak.

Waar loopt er momenteel?

De wet open overheid, vervangt als deze wordt aangenomen in de Eerste Kamer, de Wet openbaarheid van bestuur. Naar verwachting zal de Woo halverwege 2022 in werking treden. De actieve openbaarmakingsverplichtingen zullen gefaseerd in werking treden vanaf 1 januari 2023. Onder de Woo zal ook uitvoeringregelgeving tot stand moeten worden gebracht die beperkt van omvang is.

De overheidsbrede implementatie van de Woo is ondergebracht in een programma, dat geoperationaliseerd is in vier actielijnen:

- Actieve openbaarmaking en aansluiting op Plooi- het platform voor actieve openbaarmaking, dat als een generieke infrastructuur voor openbaarmaking gaat dienen voor alle overheden (rijk en decentraal), onder opdrachtgeverschap van BZK.
- Toegang tot informatie; dit spoor betreft met name het aanpassen van de passieve openbaarmaking betreft aan de eisen van de Woo (in plaats van de Wob).
- Inrichting adviescollege openbaarheid en informatiehuishouding.
- Op orde krijgen informatiehuishouding, op basis van een systeem van meerjarenplannen.

Voor de verbetering van de informatievoorziening en informatiehuishouding alsmede de implementatie en uitvoering van de Wet open overheid binnen BZK is een afzonderlijk programma (BZK transparant) bij de directie CIO BZK in uitvoering.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

7.1 Informatieverstrekking aan het parlement (artikel 68 Grondwet)

7.2 Wet openbaarheid van bestuur / Wet open overheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

- Naast bovengenoemde implementatieopgave, die naar verwachting wel een aantal jaren in beslag zal nemen, vergt ook het onderhouden van openbaarheidswetgeving het nodige werk, en het eventueel aanscherpen van de wettelijke kaders, zowel wat betreft het waarborgen van het belang van openbaarheid van publieke informatie als van de uitvoerbaarheid van de wet in de praktijk. Daarin zal voortdurend een balans moeten worden gevonden, waarbij de kaders van de wet leidend zijn. Waar wettelijke kaders knellen, zal onderzocht worden of deze aanpassing behoeven.
- Evalueren van de doeltreffendheid en effecten van de Woo in de praktijk en daarbij in ieder geval aandacht besteden aan de vraag of het noodzakelijk is om een informatiecommissaris in te stellen binnen vijf jaar na inwerkingtreding (wettelijke verplichting art. 8.9 Woo).
- Beoordelen of en onder welke omstandigheden Nederland kan toetreden tot het verdrag van Tromsø van de Raad van Europa. Het verdrag regelt de toegang tot overheidsinformatie in de lidstaten. De initiatiefnemers van de WOO hebben het verdrag als toetssteen gebruikt bij het opstellen. Er zijn echter nog wel verschillen: zo kent het verdrag enkel relatieve weigeringsgronden en geen absolute (waarbij er geen belangenafweging hoeft plaats te vinden). De vorige minister van BZK heeft de Eerste Kamer toegezegd uiterlijk in het voorjaar van 2022 de belemmeringen voor toetreding tot het verdrag in kaart te brengen en de Kamers daarover te berichten.

Huidige financiële kader

In 2019 zijn uitvoeringstoetsen uitgevoerd die de kosten van de Woo voor overheden in kaart hebben gebracht. Het betreft hier enkel de geschatte additionele kosten voor de actieve openbaarmakingsverplichtingen van de Woo. Het gaat daarbij voor het Rijk om circa € 60 miljoen. incidentele kosten en € 48 miljoen. structurele kosten per jaar. Het gaat daarbij voor de andere overheden om circa € 140 miljoen. incidentele kosten en € 51 miljoen. structurele kosten per jaar. Zij worden hiervoor gecompenseerd vanuit het Rijk (middelen zijn gereserveerd bij de kabinetsreactie POK).

Voor de afhandeling van verzoeken om informatie zijn geen financiële cijfers bekend. Aanneمة is dat deze kosten gelijk zullen zijn als onder de Wob. Duidelijk is dat de kosten vooral zijn gelegen in personele capaciteit voor de afhandeling van verzoeken (en dus zullen toenemen als er meer/grotere verzoeken zijn), zowel door specifiek aangestelde Wob-juristen als door andere medewerkers van overheidsorganen die zijn betrokken bij de afhandeling van een informatieverzoek op hun werkterrein.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Module 8

Koninkrijksrelaties: Landen

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Nederland werkt al geruime tijd aan specifieke thema's voor de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten (hierna: de landen), met name in de wederopbouw van het land Sint Maarten na orkaan Irma in 2017 en de versterking van de rechtsstaat, waaronder het detentiewezen. Sinds het uitbreken van Covid-19 is de inzet van Nederland voor de landen fors uitgebreid.

De coronacrisis heeft de economieën van de landen hard geraakt en een fors gat geslagen in de begrotingen van de landen. Mede door de reeds zwakke economische structuur en hoge overheidsschuld konden de autonome landen deze klap niet zelfstandig opvangen. Nederland heeft de economieën en begrotingen gestut met forse liquiditeitssteun in de vorm van leningen, met voedselhulp de meest kwetsbaren gevoed en de landen voorzien van Covid-zorg en vaccins.

Sinds mei 2020 wordt door de Nederlandse regering aan de liquiditeitssteun voorwaarden gekoppeld die tot doel hebben de sociaaleconomische weerbaarheid van de landen te vergroten. De Rijksministerraad (RMR) heeft onder meer als voorwaarde gesteld dat de landen instemmen met economische, financiële, sociale, rechtsstatelijke en institutionele hervormingen zoals opgenomen in de landspakketten, de oprichting van het Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkelingen (COHO) door bevordering van het wetsvoorstel inzake de Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling (COHO), kortingen op (top)salarissen en versterking van het instrumentarium voor financieel toezicht door de RMR. Ook wordt van de landen verwacht dat zij andere in de RMR-besloten voorwaarden voor de liquiditeitssteun nakomen (zie verder onder het kopje 'liquiditeitssteun en financieel toezicht landen').

Naast de ondersteuning als gevolg van Covid-19 ondersteunt Nederland de landen op twee cruciale gebieden. Ten eerste heeft Nederland ongeveer €0,5 mld. beschikbaar gesteld voor de wederopbouw van het land Sint Maarten (en aan Saba en Sint Eustatius) na de verwoestende orkanen Irma en Maria in 2017. Daarnaast stimuleert Nederland de versterking van de rechtsstaat door het leveren van ontbrekende expertise, o.a. op het gebied van grenstoezicht, grensoverschrijdende criminaliteitsbestrijding en rechtspraak.

Buiten de genoemde onderwerpen die hierna nader worden verdiept, spelen diverse andere onderwerpen waar Nederland de landen bij ondersteunt. Daarbij valt de denken aan de Venezuela crisis en de bijbehorende migrantenproblematiek en een adequate voorbereiding op crises die bijvoorbeeld veroorzaakt kunnen worden door orkanen. Daarnaast speelt de motie-Van Raak over de invulling van verantwoordelijkheden van de landen binnen het Koninkrijk. Deze motie vraagt de regeringen van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Nederland om in gezamenlijk overleg tot een nadere invulling te komen van de verantwoordelijkheden van de landen afzonderlijk en van het Koninkrijk als geheel.

Belangrijke begrippen

Uitvoeringsagenda	De landspakketten worden per land periodiek (momenteel per kwartaal) door het land en de Tijdelijke Werkorganisatie (als voorloper van het COHO) uitgewerkt in uitvoeringsagenda's met daarin afspraken over concreet te nemen stappen voor de korte en middellange termijn. De uitvoeringsagenda's worden door het COHO (en vooruitlopend daarop de staatssecretaris van BZK) en de minister-president van het land gezamenlijk vastgesteld.
Uitvoeringsrapportage	Periodiek (momenteel per kwartaal) wordt aan de RMR en Kamer over de uitvoering van de maatregelen in de landspakketten gerapporteerd middels een uitvoeringsrapportage. De zienswijze van de landen op deze rapportage wordt daarin meegenomen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

Maatschappelijke opgave

Al langer is bekend dat structurele hervormingen nodig zijn om de landen weerbaar en veerkrachtig te maken, maar de uitvoering daarvan is over het algemeen achtergebleven.

Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) constateert reeds jaren dat de starre arbeidsmarkt en het ongunstige ondernemersklimaat een belemmering vormen voor economische groei en dat de hoge staatsschuld en de kosten van de publieke sector, en met name de personeelskosten, een te zware financiële last vormen. Ook is sprake van onvoldoende aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, toenemende werkloosheid, hoge en oplopende zorgkosten en risico's in de financiële sector. De sociaaleconomische en financiële situatie waarin de landen door de Coronacrisis terecht zijn gekomen, laat geen ruimte meer voor verder uitstel van deze structurele hervormingen.

Zo zal de arbeidsmarkt bijvoorbeeld hervormd worden om de grote en groeiende groep werkzoekenden kansen te bieden en bij te dragen aan meer werkgelegenheid. Een aantrekkelijk ondernemersklimaat trekt investeerders aan, draagt bij aan werkgelegenheidsontwikkeling en versterkt de internationale concurrentiepositie van de landen. Een goed functionerende kapitaalmarkt zorgt ervoor dat kapitaal makkelijker de weg vindt naar rendabele investeringen en de bevordering van ondernemerschap.

Feiten en cijfers

De landspakketten zijn eind 2020 als onderlinge regeling tussen Nederland en het betreffende land gesloten, op grond van artikel 38, eerste lid, van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden.

In de landspakketten zijn 8 hervormingsthema's opgenomen: financieel beheer, publieke sector, belastingen, financiële markten, economie, zorg, onderwijs en rechtsstaat. Deze thema's zijn per land uitgewerkt in circa 45 beoogde structurele hervormingen en concrete maatregelen. Hoewel de landspakketten voor de verschillende landen dezelfde thema's en veelal ook dezelfde maatregelen kennen, zijn ze niet volledig identiek. Elk land kent immers een eigen situatie met een eigen ontwikkeling, cultuur, economische structuur etc.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Binnen BZK is DGKR dossierhouder voor de uitvoering van de landspakketten. Vooruitlopend op de inwerkingtreding van de consensus rijkswet COHO en daarmee de oprichting van het COHO, geeft de Tijdelijke werkorganisatie (TWO) momenteel samen met de landen invulling aan de taken van het COHO: ondersteunen van de landen bij het uitvoeren van de hervormingen en maatregelen en monitoren van de voortgang. Daarnaast coördineert de TWO de Haagse inzet bij de landspakketten.

De belangrijkste verantwoordelijkheid ligt bij de respectievelijke landen zelf. Daarnaast zijn door TWO samenwerkingsconvenanten afgesloten met Nederlandse vakdepartementen, die bijdragen met hun kennis en ervaring. Zij trekken het merendeel van de maatregelen uit het landspakket inhoudelijk. De vakdepartementen hebben hiertoe hun capaciteit versterkt, waarvoor ze uit het COHO-budget financieel worden gecompenseerd.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Na de staatkundige hervormingen in 2010 werden de BZK-activiteiten m.b.t. de landen fors afgebouwd. In de loop der jaren werd echter duidelijk dat (meer) inzet vanuit Den Haag nodig is. Zo zijn er afspraken met betrekking tot financieel toezicht met Aruba gemaakt (protocol 2018), is er met Curaçao het Groeiakkoord gesloten, is er geïnvesteerd in versterking van de rechtsstaat en wordt ondersteund bij detentie, grenstoezicht en de wederopbouw van Sint Maarten.

Huidige vraagstukken

Realisatie van de hervormingen is een absolute noodzaak maar, gelet op de situatie in de landen, een bijzonder complexe opgave op zichzelf. Daarnaast staat de realisatie onder druk als gevolg van weerstand tegen de consensus rijkswet COHO en de discussie over autonomie en beperkte uitvoeringskracht in de landen. Het parlementaire traject zal nog de nodige energie en menskracht vergen die vervolgens niet voor de broodnodige hervormingen kan worden ingezet. Daarnaast is er het vraagstuk van de aflopende Covid-liquiditeitsleningen in april 2022 en de middelen voor (grote) investeringen die noodzakelijk zijn ter ondersteuning van de hervormingen.

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

Maatschappelijke opgave

Zoals onder “Landspakketten” is toegelicht, zijn hervormingen nodig in de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Het Caribisch Orgaan voor Hervorming en Ontwikkeling (COHO) ondersteunt hierbij en ziet toe op de uitvoering van de Landspakketten.

Feiten en cijfers

Het COHO wordt een bestuursorgaan met zelfstandige taken en bevoegdheden, het betreft geen ZBO, ingericht voor een periode van zes jaar vanaf het tijdstip van inwerkingtreding van de consensusrikswet COHO. Verlenging is telkens mogelijk voor twee jaar.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Binnen BZK is CZW met DGKR verantwoordelijk voor het wetgevingstraject met betrekking tot de oprichting van het COHO. Wanneer het COHO is opgericht vervult de SG namens de Minister van BZK de rol van eigenaar richting het COHO. De Directeur-Generaal Koninkrijksrelaties is namens de Minister opdrachtgever van het COHO.

Het COHO is een consensusrikswet. De Landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten moeten ermee instemmen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Op 3 maart 2021 heeft de Raad van State van het Koninkrijk (RvSK) een kritisch advies (dictum C) uitgebracht over de consensusrijkwet COHO. Met de landen zijn onderhandelingen gevoerd over aanpassingen in de rijkswet die hebben geresulteerd in een nader rapport, nota van wijziging en een aangepast Rijkswetvoorstel (en MvT) die op 3 september 2021 in de Rijksministerraad (RMR) zijn behandeld en geaccordeerd. Er is een spoedaanvraag bij de RvSK gedaan betreffende de nota van wijziging, omdat deze een aanpassing in het Rijkswetvoorstel voorstelt die niet eerder in het wetsvoorstel was verwerkt en daarom niet eerder aan de beoordeling van de RvSK was onderworpen. Het advies van de Raad van State van het Koninkrijk is op 23 september 2021 ontvangen. De gesprekken over het nader rapport lopen. Wanneer daar overeenstemming over is bereikt, worden het nader rapport, de nota van wijziging en het Rijkswetvoorstel door de Koning gelijktijdig aan de Staten van Curaçao, Aruba en Sint Maarten en de Tweede Kamer aangeboden.

Huidige financiële kader

Voor de apparaat- en programmakosten van het COHO zijn middelen beschikbaar gesteld van € 14,7 mln in 2021, € 25,3 mln in 2022 en € 30,4 mln van 2023 t/m 2027.

Daarnaast zijn specifieke investeringsmiddelen gereserveerd:

- Veiligheid en rechtstaat: € 27,5 mln in 2021, € 32,0 mln in 2022, € 30,1 mln in 2023, € 30,5 mln in 2024 en € 26 mln vanaf 2025.
- Onderwijshuisvesting Curaçao: incidenteel € 30 mln.
- Ondersteuning bedrijfsleven Curaçao: incidenteel € 20 mln.
- Detentie Sint Maarten: incidenteel € 30 mln.
- Rentelastverlichting Aruba 2021 en 2022 op buitenlandse verplichtingen: ca € 40 mln.

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

Maatschappelijke opgave

Reeds voor Covid-19 ondervonden de landen problemen waaronder een starre eenzijdige economie, een grote overheid, oplopende schulden en inadequaat financieel- en begrotingsbeheer. De Covid-19 pandemie heeft Aruba, Curaçao en Sint Maarten zwaar getroffen door het grotendeels wegvallen van het toerisme als belangrijkste economische sector. Daarbij zijn de problemen die er waren verergerd. Nederland heeft bijstand geboden, op grond van artikel 36 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, en daarmee de begrotingen en de economie van de landen gestut. Zonder de steun van Nederland waren de landen waarschijnlijk failliet gegaan.

Feiten en cijfers

De economieën zijn gekrompen met 20 tot 25%. Mede door de massale liquiditeitssteun (ruim 1 miljard euro, stand september 2021) in de vorm van aflossingsvrije renteloze leningen (looptijd t/m 10 april 2022) stijgt de schuldquote van Aruba, Curaçao en Sint Maarten naar verwachting naar respectievelijk 130%, 103% en 82% van het bruto binnenlandsproduct eind 2021.^{15, 16} Dit is ver boven de kritieke grens van 55% die het Internationaal Monetair Fonds adviseert voor de Caribische regio.

15. *Curaçao and Sint Maarten: Staff Concluding Statement of the 2021 Article IV Mission* ([imf.org](https://www.imf.org)).

16. *Kingdom of the Netherlands–Aruba: 2021 Article IV Consultation Discussions-Press Release; Staff Report; and Staff Supplement* ([imf.org](https://www.imf.org)).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is binnen het kabinet dossierhouder Koninkrijksrelaties en is verantwoordelijk voor de Rijkswet financieel toezicht voor Curaçao en Sint Maarten (Rft) als eerste ondertekenaar van deze wet. In deze wet is het financieel toezicht door het Koninkrijk op de landen Curaçao en Sint Maarten geregeld. Het financieel toezicht vanuit het Koninkrijk op het land Aruba is nog geregeld in een Landsverordening Aruba tijdelijk financieel toezicht. Er is echter een wetsvoorstel voor een Rijkswet Aruba financieel toezicht (RAft) opgesteld. De RAft zal tegelijkertijd met de Rijkswet COHO worden toegezonden aan de Tweede Kamer en de Staten van Aruba.

De besturen van de landen zijn verantwoordelijk voor het financieel-economisch beleid (inclusief de uitvoering van de hervormingen uit het landpakket). De Minister van Financiën van Nederland is medeondertekenaar van de Rft en de RAft. De besluitvorming in de Rijksministerraad (RMR) wordt voorbereid door DGKR (en afgestemd met het ministerie van Algemene Zaken en het ministerie van Financiën), mede op basis van de adviezen van het College (Aruba) financieel toezicht (C(A)ft). Het C(A)ft is namens de RMR verantwoordelijk voor de uitvoering van het toezicht op de overheidsfinanciën van Aruba, Curaçao en Sint Maarten. In die hoedanigheid adviseert ze zowel de RMR als de Landen.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Nederland heeft liquiditeitssteun verstrekt vanaf april 2020 tot en met september 2021. In totaal is ruim € 1 mld verstrekt aan lokale valuta (ofwel 2 mld Arubaanse en Antilliaanse gulden). Aan Aruba AWG 903,5 mln (€ 446,9 miljoen), aan Curaçao ANG 835,0 mln (€ 415,8 mln) en aan Sint Maarten ANG 270,4 mln (€ 134,3 mln).

Wat loopt er momenteel?

Curaçao en Sint Maarten hebben ingestemd met een wijziging van de Rft om het financieel toezicht effectiever te maken. De gesprekken over de wijziging moeten nog starten (traject Rft 2.0.) Aruba heeft ingestemd met de RAft die het financieel toezicht vanuit het Koninkrijk zal gaan regelen. Er is een voorstel van rijkswet opgesteld. De Raad van State van het Koninkrijk heeft hierover advies met dictum C uitgebracht. Samen met Aruba is het nader rapport opgesteld en is het voorstel op onder meer het aspect van de haalbaarheid van de begrotingsnormen nader toegelicht en waar nodig aangepast. Op 3 september 2021 is in de Rijksministerraad ingestemd met het aangepaste wetsvoorstel en het nader rapport. Op verzoek van Aruba wordt gewacht met indiening van het wetsvoorstel RAft bij de parlementen van Aruba en Nederland. Dit omdat Aruba het voorstel in samenhang met het wetsvoorstel COHO wil laten aanbieden aan de Staten van Aruba door de Koning. Net als Curaçao en Sint Maarten heeft Aruba ingestemd met een versteviging van het instrumentarium van het financieel toezicht (traject RAft 2.0). De voorbereidingen hiervoor lopen.

Huidige vraagstukken

Afhankelijk van de ontwikkelingen m.b.t. Covid-19 en het economisch herstel zullen de Landen langer steun nodig hebben. In april 2022 moeten de liquiditeitsleningen die vanaf april 2020 zijn uitgegeven worden afgelost. Nederland en de landen stemmen af over de mogelijkheid van herfinanciering. Daarbij moet bepaald worden hoe zal worden omgegaan met deze vordering.¹⁷

17. In de RMR van 9 april 2020 is besloten dat conform het C(A)ft advies de mogelijkheid wordt gecreëerd om over twee jaar de totaal gegeven liquiditeitssteun te herfinancieren, waarbij op dat moment de passende aflossingstermijnen en overige voorwaarden kunnen worden bepaald.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige financiële kader

In de tweede nota van wijziging op de eerste suppletoire begrotingswijziging 2021 is € 389,06 mln beschikbaar gemaakt voor het verstrekken van de liquiditeitsleningen in het derde (€ 194,53 mln.) en vierde kwartaal (€ 194,53 mln.) van 2021. Daarnaast zijn middelen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van de landspakketten.

8.4 Versterken Rechtsstaat

Maatschappelijke opgave

Hoewel rechtshandhaving in Curaçao, Aruba en Sint Maarten een autonome aangelegenheid is waar de landen zelf verantwoordelijk voor zijn, bleek in aanloop naar 10-10-'10 dat instituties binnen de keten niet het gewenste capaciteitsniveau hadden. Bovendien kampen de landen door hun kleinschaligheid, geografische ligging en economische situatie met verschillende problemen, waaronder grensoverschrijdende criminaliteit, kwetsbare grenzen, integriteitsschendingen en beperkte detentiecapaciteit. Door het verlenen van hulp en bijstand met financiële middelen en het uitzenden van personeel draagt BZK bij aan het versterken van de rechtsstaat en daarmee goed bestuur.

Feiten en cijfers

De beleidsinzet van BZK komt o.a. voort uit de volgende juridische afspraken¹⁸:

- De **Rijkswetten** (o.a. Politie, Openbaar Ministerie en Gemeenschappelijk Hof van Justitie) regelen de bevoegdheden, de inrichting, het gezag en beheer van de organisaties. Het land Aruba is alleen aangesloten bij de Rijkswet Gemeenschappelijk Hof en heeft een eigen landsverordening voor het Openbaar Ministerie.
- In de **protocollen** inzake Versterking grenstoezicht, Koninklijke Marechaussee en Recherchesamenwerking zijn afspraken gemaakt met de betrokken organisaties over de uitvoering van hun taken binnen de rechtshandavingsketen van de Landen.

¹⁸. De rijkswetten, protocollen en samenwerkingsregelingen die in deze lijst zijn opgenomen sluiten alleen aan bij de beleidsinzet die voortkomt uit beleidsartikel 1 Versterken rechtsstaat. Binnen het Koninkrijksbeleid zijn nog een aanzienlijk aantal andere regelingen van kracht.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

- De **samenwerkingsregeling** Plannen van Aanpak (PvA's) Curaçao en Sint Maarten geldt vanaf de staatkundige hervormingen op 10-10-'10. Hierin zijn doelen vastgelegd voor onderdelen binnen rechtshandhaving die nog niet naar behoren werden uitgevoerd. Van Curaçao zijn alle plannen uitgevoerd, voor Sint Maarten resteert detentie en politie. De samenwerkingsregeling loopt medio 2022 af, en kan per keer met maximaal 2 jaar worden verlengd.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Binnen BZK heeft DGKR een faciliterende en coördinerende rol bij de Nederlandse bijdrage aan de organisaties binnen de rechtshandavingsketen. Rechtshandhaving is een autonome aangelegenheid, wat betekent dat de verantwoordelijkheid voor de rechtshandhaving en het versterken van de rechtsstaat in eerste instantie aan de landen en hun ministers van Justitie zelf is. Daarentegen wordt de bewindspersoon van BZK regelmatig parlementair bevraagd en wordt Nederland internationaal aangesproken op problemen binnen de keten.

BZK werkt nauw samen met de betrokken bewindspersonen van Justitie en Veiligheid alsook van Defensie die onder meer operationele capaciteit voor de ondersteuning en versterking leveren. Ook vindt er een nauwe samenwerking plaats met het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Wat loopt er momenteel?

Als gevolg van de maatregelen in de landspakketten en de verdere afspraken die zijn gemaakt bij het akkoord over de derde tranche liquiditeitssteun is ook toegezegd aan de landen om te investeren in de rechtshandavingsketen in de landen.

Dit betekent concreet¹⁹:

- Een intensivering van de duurzame ondermijningsaanpak, oplopend tot jaarlijks € 12,9 mln. in 2025 (naast de reeds structurele € 12 mln. per jaar);
- Een incidentele bijdrage van € 30 mln., verspreid over de periode 2021-2026, voor de bouw van de gevangenis op Sint Maarten en het structureel verbeteren van de detentieomstandigheden;
- Een bedrag oplopend tot jaarlijks € 30,5 mln. in 2025 voor ondersteuning door de Koninklijke Marechaussee, Douane Nederland en de Kustwacht Caribisch Gebied bij de versterking van het grenstoezicht in de Caribische landen van het Koninkrijk.

Huidige vraagstukken

Rechtshandhaving is een autonome aangelegenheid.

In de Tweede Kamer wordt het onderwerp met regelmaat geagendeerd. De speelruimte van het ministerie van BZK is beperkt bij het adresseren en aanpakken van problemen binnen de keten. Het beleid van BZK richt zich dan ook op de organisaties die zich bezighouden met complexe vormen van criminaliteit. Hierbij is tevens veel aandacht voor lokaal eigenaarschap.

¹⁹. Bijgaande bedragen corresponderen met de bedragen die ten tijde van het akkoord over de landspakketten (voor duurzame ondermijningsaanpak en detentie) en bij het ondertekenen van het protocol inzake versterken grenstoezicht zijn gecommuniceerd. In de beleidsuitvoering kunnen aanvullende besluiten worden genomen en de bedragen dienvolgens mee veranderen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige financiële kader

In 2022 staat er € 70,5 mln. op beleidsartikel 1 ‘versterken rechtsstaat’. Het merendeel hiervan wordt overgemaakt naar begrotingshoofdstukken van het ministerie van Financiën, Defensie en Justitie en Veiligheid, aangezien zij het beheer hebben over de desbetreffende (operationele) organisatie. Dit zijn respectievelijk: Douane (Financiën); Koninklijke Marechaussee (Defensie); en het RST (Recherchesamenwerkingsteam), OM en Hof (Justitie en Veiligheid).

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

Maatschappelijke opgave

In september 2017 trokken de orkanen Irma en Maria met een verwoestende kracht over de bovenwindse eilanden Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius. Er was veel materiële en immateriële schade. Nederland heeft acute humanitaire noodhulp verleend en daarna ook hulp geboden bij de eerste herstelwerkzaamheden. Door verschil in status (autonoom land en openbare lichamen) en verschil in schade (op Sint Maarten is de schade het grootst) is er gekozen voor verschillende aanpak in de ondersteuning bij de wederopbouwfase. Zo is bij de wederopbouw van Sint Maarten ervoor gekozen om het merendeel van de Nederlandse ondersteuning te laten verlopen via een trustfonds bij de Wereldbank.

Een gedeelte van de wederopbouw op de Bovenwindse eilanden is al afgerond en zichtbaar vooral op Saba en Sint Eustatius waar verwacht wordt de wederopbouw begin 2022 af te ronden. Op Sint Maarten, dat veel erger getroffen is door de orkanen, zijn diverse projecten nog in volle gang of moeten nog starten en is de verwachting dat de wederopbouw eind 2025 afgerond kan worden. Belangrijk hierbij is dat projecten voorbereid moesten worden en niet alles tegelijk uitgevoerd kan worden. Echter, sommige projecten zijn ook later gestart dan gehoopt of verwacht.

In algemene zin heeft Sint Maarten last van bepaalde zwakten die inherent zijn aan kleine eilandstaten. Er is sprake van een beperkte markt, afhankelijkheid van buitenlandse aanvoer van de meeste producten, een beperkte omvang van de beroepsbevolking, beperkte verzekerings- en financiële mogelijkheden van lokale banken, een gebrek aan data, een overheid met

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

bepaalde uitvoeringskracht en een gebrek aan de benodigde expertise. In de praktijk betekent dit dat lokale bedrijven vaak onvoldoende zijn toegerust om in aanmerking te komen voor grote infrastructuurprojecten en dat internationale bedrijven om genoemde redenen minder interesse hebben in de wederopbouw projecten.

Ook spelen er bestuurlijke crises op Sint Maarten die gezorgd hebben dat besluitvorming vertraagd plaats vond. Daarnaast is het zetelverdrag nog niet in werking op basis waarvan de Wereldbank met een team ter plaatse kan werken. Covid-19 heeft een vertragend effect gehad op de voorbereiding en uitvoering van projecten. In 2021 zijn echter de meeste projecten in uitvoering gegaan.

Feiten en cijfers

Voor de wederopbouw van Sint Maarten heeft de Nederlandse regering destijds maximaal € 550 miljoen beschikbaar gesteld, grotendeels via een trustfonds bij de Wereldbank (max. € 470 mln.). Voor directe steun aan projecten die minder makkelijk door de Wereldbank gefinancierd kunnen worden is € 80 mln. gereserveerd.

Voor Wederopbouw Saba en Sint Eustatius is in totaal € 67 mln. toegekend: € 24 mln. voor Saba en € 43 mln. voor Sint Eustatius. Dit loopt via diverse ministeries.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Binnen BZK is DGKR verantwoordelijk voor de beleidsmiddelen van de wederopbouw die op artikel 8 van de begroting Koninkrijksrelaties staan. DGKR ondersteunt de projecten uit het Trustfonds waar nodig en stuurt verder de uitvoering aan van diverse projecten die vanuit de directe steun gefinancierd worden. DGKR ondersteunt het stuurgroep lid bij zijn werkzaamheden voor het trustfonds.

De Nederlandse (financiële) ondersteuning van de wederopbouw Sint Maarten loopt grotendeels via een trustfonds bij de Wereldbank. Dit trustfonds is in april 2018 gestart en loopt tot en met 31 december 2025. De einddatum is met 6 maanden verlengd om het fonds administratief af te kunnen ronden.

Besluiten over het trustfonds worden genomen door een stuurgroep. In de stuurgroep zitten afgevaardigden van Sint Maarten, de Wereldbank en Nederland. Vanuit Nederland heeft de heer Frans Weekers zitting in de stuurgroep als speciaal vertegenwoordiger namens de Nederlandse regering.

De projecten op Sint Maarten worden grotendeels uitgevoerd door het National Reconstruction Program Bureau (NRPB), een ZBO onder het ministerie van Algemene Zaken van Sint Maarten en gefinancierd vanuit het Trustfonds. Vanuit de Wereldbank (WB) wordt de wederopbouw uitgevoerd door een programmateam dat onder de WB-unit Latin America and Caribbean valt.

De wederopbouw van Saba en Sint Eustatius wordt vanuit de diverse Nederlandse ministeries samen met de openbare lichamen opgepakt waarbij DGKR coördineert.

Wat loopt er momenteel?

Momenteel wordt er een beleidsdoorlichting over de wederopbouw van de Bovenwindse eilanden (artikel 8 KR) uitgevoerd. De beleidsdoorlichting met kabinetsreactie wordt uiterlijk eind 2022 aan de Kamer gestuurd. Voor Sint Maarten geldt dat er in totaal tien projecten in uitvoering (\$ 419 mln.) en drie projecten in voorbereiding zijn. Onder andere zijn meer dan 1.400 daken hersteld, een succesvol programma voor inkomensondersteuning

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

waaraan bijna 2.000 mensen hebben deelgenomen is inmiddels afgerond, meer dan 100 scheepswrakken worden geruimd, kinderen zijn dit schooljaar gestart in opgeknapte scholen, alle 11 shelters zijn afgerond. Dit zijn zichtbare resultaten voor de inwoners. Ook is Sint Maarten lid geworden van een interregionaal ondersteunend netwerk dat ondersteuning biedt bij rampen, zijn de nooddiensten versterkt en is Sint Maarten nu verzekerd voor natuurrampen. Op 24 augustus jl. is het contract voor de renovatie van het vliegveld met Ballast Nedam getekend, en de afronding is voorzien in Q2 2023.

Inmiddels zijn diverse projecten en technische assistentie direct door Nederland gefinancierd voor de drie eilanden. Voorbeelden zijn de versteviging van de klif van Fort Oranje op Sint Eustatius, de ondersteuning van het vliegveld op Sint Maarten door Schiphol, ondersteuning bij het afvalproject en de versterking van het grenstoezicht.

Huidige vraagstukken

Sint Maarten

De wederopbouw van Sint Maarten vordert gestaag en steeds meer projecten gaan van voorbereiding naar uitvoering. De voortgang blijft een aandachtspunt gelet op de eerder genoemde belemmeringen. Op een aantal dossiers wordt minder voortgang geboekt dan kan en noodzakelijk is, dit geldt met name voor het herstel van de luchthaven (specifiek governance) en het afvalproject. Continue aansporing vanuit Nederland is nodig gebleken (op politiek bestuurlijk niveau) om tot resultaten te komen.

Het is daarnaast wenselijk dat er een lokaal Wereldbank kantoor op Sint Maarten komt. Hiervoor moet de belastingwetgeving op Sint Maarten aangepast worden om een zetelverdrag te kunnen sluiten. De verwachting is nu dat de wetgeving eind 2021 in werking zal zijn getreden en dat het zetelverdrag dan getekend kan worden.

Wederopbouw Saba

Voor Saba waren de werkzaamheden voornamelijk gericht op herstel: het orkaanbestendig maken van woningen en uitbreiding en verbetering van het havengebied. Ook is bijgedragen aan het herstel van schade van het energienetwerk. De uitvoering van de wederopbouw voor Saba (en Sint Eustatius) loopt tot eind 2021, maar loopt door Covid-19 waarschijnlijk enige vertraging op.

Wederopbouw Sint Eustatius

Voor Sint Eustatius waren de werkzaamheden in het kader van de wederopbouw gericht op onder andere het herstel van woningen, wegen, openbare ruimten, natuur en milieu en de stabilisatie van de klif waarop Fort Oranje staat. Hier lopen nog enkele natuurprojecten die uitgevoerd worden door de beheerder van de National Parks, Stinapa: het rif restauratieproject, bescherming van de broedplaatsen van de zeeschildpad, het herbebossingsproject en de botanische tuin. Deze projecten hebben vaak een lange doorlooptijd, zo kostte het kweken van nieuwe bomen voor het herbebossingsproject zo'n 2 jaar en loopt het project langer door om de diverse aanplant groot genoeg te laten groeien om te verplaatsen. Daarnaast lopen de projecten wateropslagplaatsen, onverharde wegen en monumentenherstel nog in verband met vertraagde levering van materialen als gevolg van de Covid-19 pandemie. Het herstel en stabilisatie van de klif is zo goed als afgerond.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

8.1 Landspakketten Curaçao, Aruba en Sint Maarten

8.2 Rijkswet Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling en oprichting

8.3 Liquiditeitssteun en financieel toezicht landen

8.4 Versterken Rechtsstaat

8.5 Wederopbouw Sint Maarten (incl. Saba en Sint Eustatius)

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

In totaal zijn er meer dan 130 woningen met orkaanschade hersteld. Daarnaast is de schade aan zo'n 6 begraafplaatsen, een kerktoeren, schoolgebouwen, een ruïnmuur en het hekwerk van het oude bestuurskantoor hersteld.

Ook is er een Emergency Operations Centre (EOC) opgericht, deze entiteit zal zijn rol vervullen in crisis- en rampenbeheersing. Ten slotte is er uit het wederopbouwbudget van I&W een nieuwe afvalverbrandingsinstallatie gebouwd.

Huidige financiële kader

Inzet en overmaken laatste middelen wederopbouw Sint Maarten: op 14 juli 2021 is in de stuurgroep besloten over inzet van de resterende middelen in het trustfonds. Op basis daarvan kan de laatste 4^e tranche van maximaal € 85,7 mln. vanuit Nederland worden overgemaakt. Daarmee zijn alle middelen nu verdeeld.

Directe Steun: er is ongeveer € 12 mln. restant budget Directe Steun dat bijna geheel is toegewezen aan projecten. Hiervan is ongeveer € 7 mln. beschikbaar tot en met 2021 en maximaal € 5 mln. tot en met 2022 op de Algemene Post bij het Ministerie van Financiën.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

**9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland**

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Module 9

Koninkrijks- relaties: Caribisch Nederland

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

De eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba (hierna: CN (Caribisch Nederland)) hebben in 2010 de status van openbaar lichaam verkregen. Zij maken sindsdien deel uit van het Nederlandse staatsbestel en vallen onder directe verantwoordelijkheid van Nederland. De drie eilanden hebben allen het formaat van een kleine gemeente. Ondanks de kleinschaligheid beschikken de eilanden wel over onder andere een (internationale) luchthaven, een zeehaven en vitale voorzieningen.

In verschillende rapporten en evaluaties is de afgelopen jaren geconstateerd dat sinds de staatkundige hervorming op 10 oktober 2010 hard is gewerkt aan grote en kleine verbeteringen. Positieve ontwikkelingen zijn er onmiskenbaar, bijvoorbeeld op het terrein van onderwijs, gezondheidszorg en in het sociaal domein, maar ook is duidelijk dat er nog achterstanden weg te werken zijn. De afgelopen periode is helder geworden – zowel op de eilanden als in Den Haag (departementen en de Tweede Kamer) – dat er drie grote thema's zijn waar het kabinet voor staat:

Versterken bestuurs- en uitvoeringskracht: er is in CN beperkte bestuurs- en uitvoeringskracht wat de openbare lichamen belemmert om hun taken uit te voeren (gebrekkige kennis/expertise);

Armoede: het aantal kwetsbaren is groot; de sociale voorzieningen zijn niet op niveau. Realiseren van bestaanszekerheid en verminderen van de kosten van levensonderhoud is hét onderwerp in de commissie Koninkrijksrelaties in de Tweede Kamer.

Duurzaamheid/economie: de economieën zijn sterk afhankelijk van toerisme; diversificatie is nodig én inzet op duurzaamheid om gelet op klimaatuitdagingen én de kansen die er liggen (zon, wind) om te verduurzamen in CN en als proeftuin te dienen voor innovatie.

Veel van de dossiers in CN zijn complex van aard en beslaan veelal meerdere beleidsterreinen. Dergelijke opgaven zijn gebaat bij een meer integrale benadering. Versterking van de Haagse coördinatie en verbetering van de samenwerking tussen Europees Nederland en Caribisch Nederland zijn daarom van groot belang. Gericht kiezen voor de inzet op de grote drie thema's helpt om resultaatgericht te werken.

De adviezen van de Raad van State / IBO uit 2019 onderschrijven dat er positieve ontwikkelingen zijn, maar dat er ook duidelijk nog achterstanden weg te werken zijn. Bij die opgaven – kijkend naar de inwoners van CN – past een integrale benadering. Versterking van de Haagse coördinatie en verbetering van de samenwerking tussen Europees Nederland en Caribisch Nederland zijn daarom van groot belang (ook gelet op de geringe uitvoeringskracht). De uitwerking van de aanbevelingen en de implementatie hiervan is lopende, en hierbij wordt getracht een nieuw fundament te leggen onder de onderlinge bestuurlijke en financiële verhoudingen en samenwerking tussen Rijk en openbare lichamen. Om resultaatgericht en sturend te werken worden er door BZK in 2022, namens het Rijk, uitvoeringsagenda's opgesteld met Bonaire, Saba en Sint Eustatius concreet en resultaat gericht te werken aan prioritaire thema's (bestuur- en uitvoeringskracht, armoede, duurzaamheid/economie).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

De uitdagingen op de drie eilanden zijn divers en complex waarbij maatwerk essentieel is. Om die integrale en gecoördineerde aanpak te bevorderen heeft het vorige kabinet meerjarenakkoorden afgesloten tussen het Rijk en Bonaire en het Rijk en Saba met een looptijd tot en met 2022. De komende tijd ligt voor Bonaire en Saba de focus op de uitvoering van de huidige akkoorden én tot genoemde uitvoeringsagenda's te komen. Op Sint Eustatius heeft Nederland in 2018 bestuurlijk ingegrepen, omdat sprake was van grove taakverwaarlozing door het lokaal bestuur. De focus voor Sint Eustatius ligt de komende jaren vooral op de geleidelijke terugkeer naar reguliere bestuurlijke verhoudingen (herstel van de democratie).

9.1 Bonaire

Maatschappelijke opgave

In het tussen het Rijk en openbaar lichaam Bonaire (OLB) afgesloten Bestuursakkoord 2018 – 2022 en in het Bestuursprogramma 2019-2023 van de lokale coalitie zijn de doelen en prioriteiten voor de komende jaren vastgelegd. De thema's die het openbaar lichaam en het Rijk als prioritair hebben bestempeld in het bestuursakkoord zijn: organisatieontwikkeling, goed bestuur en integriteit, financieel beheer, grondbeleid, sociaal domein, landbouw, infrastructuur/wegen, en sociale woningbouw. Een andere belangrijke maatschappelijke opgave is het verminderen van de armoedeproblematiek.

Feiten en cijfers

De inzet van de afgelopen jaren heeft tot dusver geresulteerd in onder andere een organisatieontwikkelingsplan (eerste stap voor implementatie), een start van de renovatie van het slachthuis, een centrum voor arbeidsbemiddeling, nieuwbouw van sociale woningen, aanleg van wegen, aanstellen van integriteitcoördinatoren, invulling van sleutelposities, en verschillende detacheringen ter versterking van het ambtelijk apparaat. Gebrek aan capaciteit en expertise bij het OLB en haperende interne processen (financiën, P&O, communicatie, juridische zaken) blijven een groot aandachtspunt bij de voortgang van diverse projecten. Dit moet met urgentie opgelost worden.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Het directoraat-generaal Koninkrijksrelaties (DGKR) zet in op versterking van de bestuurs- en uitvoeringskracht d.m.v. het (ondersteunen bij het) opzetten van een Rekenkamer voor Bonaire, versterken van de directies van het OLB, bestuurlijke advisering van de bestuurders, starten

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

integriteitsprogramma, etc. Daarnaast verzorgt DGKR de Haagse coördinatie betreffende CN. Hierdoor is het DG betrokken bij (en dus niet verantwoordelijk voor) onderwerpen die op beleidsterrein van andere departementen liggen. Verder is de Minister van BZK verantwoordelijk voor financiering van het BES-fonds en het financiële toezicht.

Elk departement is verantwoordelijk voor haar eigen beleidsterrein (ministeriële verantwoordelijkheid) en het OLB is verantwoordelijk voor de eilandelijke taken.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Op Bonaire heeft DGKR een coördinerende rol in de uitvoering van het Bestuursakkoord (voortgangsoverleg, wekelijks contact met Eilandsecretaris en Bestuurscollege) en neemt vanuit coördinerend perspectief deel aan verschillende stuurgroepen (wegen, overheidsdeelnemingen, natuur, brandstof, kinderopvang, etc.) om op prioritaire dossiers inhoudelijk en procesmatig te kunnen sturen.

Ook onderneemt DGKR acties gericht op organisatieontwikkeling en versterken van de bestuurskracht (Talent Ontwikkelprogramma Bonaire, trainingen voor de Eilandsraad, samenwerking met de griffier van de gemeente Maassluis, etc.); houdt het financiële toezicht en verzorgt het de interdepartementale afstemming en coördinatie van (departement overstijgende) dossiers. Indien nodig heeft de bewindspersoon van BZK overleg over Bonaire met andere bewindspersonen. Op deze basis en ervaringen wordt gericht en gestructureerd voortgeborduurd in op te stellen uitvoeringsagenda's met het openbaar lichaam.

Wat loopt er momenteel?

Aan het overgrote deel van de financiële toezeggingen vanuit het Bestuursakkoord is uitvoering gegeven. Investerings op het gebied van financieel beheer en het Talent Ontwikkelprogramma Bonaire zijn lopende. Daarnaast ondersteunt DGKR de organisatieontwikkeling van het OLB.

Huidige vraagstukken

De komende periode moet door het kabinet en het openbaar lichaam (verder) worden ingezet op organisatieontwikkeling, ontwikkeling van het financieel beheer, uitvoer van infrastructurale projecten, armoedeproblematiek waaronder verlagen kosten van levensonderhoud, ruimtelijke ontwikkeling en economisch herstel na corona (met een focus op ontwikkeling van het toerisme). Hierbij is mogelijke bestuurlijke (in)stabiliteit een onzekere factor. Daarnaast is er behoefte aan een meer integrale manier van werken vanuit/door Den Haag, om zo de druk op het OLB te verlichten en de werkprocessen/samenwerking tussen het OLB en het Rijk effectiever te maken.

Huidige financiële kader

Het OLB ontvangt middelen uit de vrije uitkering (in 2021, exclusief indexering, ca. USD 29,2 mln.). Daarnaast ontvangt het OLB bijzondere uitkeringen voor incidentele specifieke taken en worden er lokale inkomsten geworven d.m.v. eilandbelastingen. In de kabinetsreactie op het advies Raad van State/IBO is weergegeven dat de taakverdeling tussen het Rijk en de openbare lichamen herijkt moet worden én dat de bijbehorende hoogte van de vrije uitkering – om de taken te kunnen uitvoeren – nu al ontoereikend is (omdat in 2012 voor de ondergrens is gekozen, terwijl er meer structurele kosten bij zijn gekomen). Het verhogen van de vrije uitkering is één van de grootste prioriteiten voor het nieuwe kabinet; ook omdat het armoedebeleid door de openbare lichamen wordt bepaald en gefinancierd moet worden.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

9.2 Sint Eustatius

Maatschappelijke opgave

In 2018 heeft Nederland bestuurlijk ingegrepen op Sint Eustatius aangezien er sprake was van grove taakverwaarlozing door het lokale bestuur.²⁰ Sinds de Tijdelijke Wet Taakverwaarlozing Sint Eustatius (2018) en diens vervanger de Wet herstel voorzieningen Sint Eustatius (2020) wordt er gewerkt aan de terugkeer naar reguliere bestuurlijke verhoudingen. Er is in 2018 gestart met de aanpak van het ambtelijk apparaat, infrastructurele projecten, projecten in het sociale domein en de erosie- en geitenproblematiek. De Wet herstel voorzieningen Sint Eustatius voorziet in een gefaseerde overdracht van verantwoordelijkheden aan onder andere de eilandsraad en het bestuurscollege, waarbij taken en bevoegdheden pas teruggaan als de verwachting is dat zij deze naar behoren kunnen uitvoeren. Daarvoor is een plan met 12 criteria opgesteld (verdeeld in 7 (deel)fases) op het terrein van o.a. administraties, verordeningen, toezicht en handhaving, ambtelijke organisatie en het financieel beheer. Per fase zullen bepaalde criteria geïmplementeerd worden, zodat er verder gegaan kan worden naar de volgende fase. Er is in 2020 gestart met fase 1.0 en er wordt momenteel gewerkt aan de criteria om fase 2.0 te bereiken, pas als de criteria van fase 2.0 duurzaam geïmplementeerd zijn kan er overgegaan worden naar deze fase.

De Eilandsraad dringt aan op een (versnelde) terugkeer van reguliere bestuurlijke verhoudingen. Ook in Sint Eustatius speelt Covid-19 een rol bij het goed kunnen vervullen van werkzaamheden en is er sprake van capaciteitsgebrek binnen het ambtenarenapparaat.

20. 'Nabijheid of Distantie: een Wereld van Verschil' – Rapport Commissie der Wijzen, d.d. 5 februari 2018.

Naar aanleiding van de motie-Özütok c.s. (d.d. 3 juni 2020)²¹ is door de regeringscommissaris in samenspraak met de eilandsraad een route-tijdtabel opgesteld met het oog op terugkeer naar reguliere bestuurlijke verhoudingen. In deze tabel worden per criteria streefdata genoemd voor implementatie. Deze streefdata zijn indicatief en zullen in de komende maanden door de Regeringscommissaris met de Eilandsraad besproken worden.

Feiten en cijfers

Het Openbaar Lichaam Sint Eustatius (OLE) ontvangt bijzondere uitkeringen, o.a. ten behoeve van projecten voortkomend uit de bestuurlijke ingreep. Er is in de afgelopen jaren veel gebeurd op Sint Eustatius: met o.a. middelen vanuit Nederland, is er 4,1 km weg aangelegd op Sint Eustatius. Ook is er sneller en goedkoper internet aangelegd, alsmede een betrouwbaarder netwerk voor watervoorziening. Ook heeft er in 2019 een reorganisatie van het ambtelijk apparaat plaatsgevonden.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

DGKR ondersteunt op de geleidelijke terugkeer naar reguliere bestuurlijke verhoudingen voor Sint Eustatius. Per fase is het ter beoordeling van de bewindspersoon van BZK of er middels overeenstemming in de ministerraad een Koninklijk Besluit opgesteld kan worden waarbij bepaald wordt bevoegdheden weer terug te geven door artikelen uit de Wet herstel voorzieningen Sint Eustatius in werking te laten treden, om vervolgens officieel verder te mogen gaan naar de volgende fase. DGKR is daarin het primaire aanspreekpunt voor het OLE en werkt nauw samen met de Regeringscommissaris en de plv. Regeringscommissaris op Sint Eustatius.

21. Kamerstuk Tweede Kamer, 2019-2020, 35 422, nr. 8.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Ook werkt BZK samen met andere departementen wanneer het gaat over projecten op Sint Eustatius die binnen hun domein vallen. Dit zijn o.a. LNV, EZK, VWS, SZW, IenW en OCW. Er lopen o.a. projecten omtrent de geitenproblematiek, kinderopvang, wegeaanleg en archeologische opgravingen. Voor de aanpak van de COVID-pandemie is VWS nauw op Sint Eustatius betrokken.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Hoofdthema's van de bestuurlijke ingreep waren het financieel beheer, een reorganisatie van het ambtelijk apparaat en goed bestuur. In het Verbeterplan Financieel Beheer zijn er in 2018 118 maatregelen opgesteld. Deze worden stapsgewijs geïmplementeerd. Het doel van dit verbeterplan is een goedkeurende accountantsverklaring bij de jaarrekening over 2021. Sinds 2018 heeft Sint Eustatius onder andere financiële processen gedigitaliseerd, de planning- en controlcyclus naar behoren ingericht en de achterstand in het opleveren van de jaarrekeningen wordt gestaag ingelopen.

Wat loopt er momenteel?

De ingreep is in 2021 meermaals door de Vaste Kamercommissie Koninkrijksrelaties tijdens debatten besproken, met specifieke aandacht voor het ijkpunt sociaal minimum (voor heel CN overigens). De Wet herstel voorzieningen Sint Eustatius vervalft in 2024 en kan eventueel met één jaar verlengd worden. De motie-Özütok is momenteel in uitvoering, dit betreft het opstellen van een route-tijdtabel voor de terugkeer naar reguliere bestuurlijke verhoudingen. Daarnaast is er na het Tweeminutendebat Koninkrijksrelaties (d.d. 29 juni 2021) de motie-Ceder/Kuiken aangenomen om gevraagde capaciteit, hulp en opleiding te bieden om de terugkeer naar reguliere bestuurlijke verhoudingen op

Sint Eustatius verder te bespoedigen.²² Een andere motie die loopt (sinds 2018) is de motie Van Raak en Bosman over het treffen van voorbereidingen voor een viering op 16 november 2026 omtrent 'the First Salute'.²³

Huidige vraagstukken

Een huidig vraagstuk is het implementeren van de criteria behorende bij Fase 2.0, 2.1 en 2.2 (resp. terugkeer bestuurscollege, taken ambtelijke organisatie en taken financieel beheer), waarbij de eilandsraad nauwer betrokken wenst te worden bij de implementatie van de criteria. Ook willen zij dat het herstel sneller verloopt. Maatschappelijke ontwikkelingen, ook in Nederland, beïnvloeden hoe er momenteel tegen de ingreep wordt aangekeken. Ondanks de gestage uitvoering van het Verbeterplan Financieel Beheer is het financieel beheer nog niet op orde. De lijst met bevindingen van de accountant bij de jaarrekening 2019 is aanzienlijk en ook het ontbreken van een administratieve organisatie en interne controle (AO/IC) vormt een risico voor het behalen van een goedgekeurde accountantsverklaring over de jaarrekening 2021. Het OLE streeft ernaar alle openstaande acties omtrent financieel beheer eind 2021 te hebben gerealiseerd.

22. Kamerstuk Tweede Kamer, 2020-2021, 35 420, nr. 338.

23. Kamerstuk Tweede Kamer, 2018-2019, 35 000, nr. 19.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige financiële kader

Het OLE ontvangt middelen uit de vrije uitkering (in 2021, exclusief indexering, ca. USD 9.6 mln.). Daarnaast ontvangt het OLE bijzondere uitkeringen voor uit te voeren projecten. In totaal heeft het OLE van 2018 tot 2020 ongeveer € 27 mln. euro ontvangen aan bijzondere uitkeringen. Verder heeft het Kabinet in juli 2018 € 30 mln. (Regio Envelop) beschikbaar gesteld om te investeren in Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Hiermee wil het Kabinet de economie in Caribisch Nederland stimuleren. Specifiek voor Sint Eustatius is hieruit het ICT-project 'Good Governance' bekostigd, t.w.v. ongeveer € 3,5 mln.

9.3 Saba

Maatschappelijke opgave

Het Openbaar Lichaam Saba (OLS) wil resultaatgericht investeren in de bestuurlijke, sociale en economische ontwikkeling van Saba. Om dat mogelijk te maken, zijn doelen en bijbehorende afspraken vastgelegd tussen Rijk en openbaar lichaam in het bestuursakkoord 'De Saba Package' 2019 - 2022. Prioriteiten hierin zijn armoedebestrijding, overheidsfinanciën, ontwikkelen van het toerisme, investeren in het fysieke domein en versterken van de uitvoeringskracht.

Feiten en cijfers

In mei 2021 is de uitvoeringsagenda voor 2021-2022 vastgesteld. De uitvoeringsagenda is een vertaalslag van de ambities uit de Saba Package onder de pijlers: sociale ontwikkeling, economische ontwikkeling, goed bestuur en openbare orde, veiligheid en rampenbestrijding. Hierin staat de concrete uitwerking van diverse activiteiten die deze periode worden opgepakt door het OLS en het Rijk.

Het OLS heeft in totaal circa 90 projecten lopen. Het eiland lijkt op dit moment in staat om zowel op politiek-bestuurlijk als financieel terrein de taken en bevoegdheden van het openbaar lichaam op een correcte wijze uit te voeren. Dit blijkt onder meer uit het feit dat de jaarrekening van Saba al sinds de jaarrekening 2014 steeds wordt goedgekeurd door de externe accountant. Ook lijkt het eilandsbestuur van Saba goed in te kunnen schatten wanneer het zelf een taak naar behoren kan uitvoeren en wanneer het in overleg moet treden met het departement of met anderen om assistentie te krijgen. Het OLS (maar ook de externe accountant en het College financieel toezicht) hebben meermaals aangegeven dat de Vrije Uitkering (de vrij besteedbare middelen) niet toereikend is voor Saba om goed de afgesproken taken uit te voeren.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Het Kabinet heeft in juli 2018 € 30 mln. (Regio Envelop) beschikbaar gesteld om te investeren in Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Hiermee wil het Kabinet de economie in Caribisch Nederland stimuleren. Specifiek voor Saba zijn hieruit bedragen voor projecten uit de Saba Package toegezegd van € 12,5 mln. voor de zeehaven en € 1 mln. voor landbouwontwikkeling.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

DGKR coördineert de acties die voortvloeien uit de Saba Package, houdt het overzicht op de uitvoeringsagenda en is eerst aanspreekpunt voor de departementen en het OLS. Ook zorgt DGKR voor de interdepartementale afstemming en bevordert synergie waar mogelijk. De Minister van BZK is ook verantwoordelijk voor het financiële toezicht. Dit is gebaseerd op de Wet financiën openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (Wet FinBES). Hij of zij wordt daarbij geadviseerd door het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba (Cft BES).

Elk departement is zelf verantwoordelijk voor het eigen beleidsterrein. Of het nu gaat om onderwijs, gezondheidszorg, elektriciteit, volkshuisvesting, infrastructuur of iets anders, als het onder de ministeriële verantwoordelijkheid valt voor Nederland, dan is de bewindspersoon er ook verantwoordelijk voor in Caribisch Nederland. Het OLS is verantwoordelijk voor de eigen eilandelijke taken.

Om bijvoorbeeld de armoedeproblematiek in Caribisch Nederland op te lossen, is een integrale aanpak nodig van de openbare lichamen en de ministeries. Verschillende departementen zijn daarin verantwoordelijk voor een deel van de oplossing, bijvoorbeeld om de kosten van levensonderhoud te verlagen. Ook werkt BZK samen met andere departementen aan verschillende projecten zoals de pilot ferryverbinding tussen de bovenwindse eilanden, de zeehaven en capaciteitsversterking.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De uitvoering van de Saba Package heeft tot dusver tot diverse resultaten geleid, waaronder het upgraden van de recycling faciliteit, het verlengen van de juridisch pilot, de aanleg en installatie van de drinkwaterfabriek en de aanleg van waterleidingpunten. Ook gaat het OLS aan de slag met een overkoepelend armoedebeleidsplan. Daarnaast zet het OLS in op capaciteitsversterking, training en opleiding van ambtenaren en bestuurders en een verbeterde publieke informatievoorziening. In het kader van 'goed bestuur' verstrekt de Staatssecretaris van BZK jaarlijks middelen. Daar het financieel beheer van Saba al jaren op orde is, heeft DGKR de afgelopen jaren regelmatig extra incidentele middelen aan het OLS verstrekt. In 2021 is eenmalig USD 1 mln. toegevoegd aan de Vrije Uitkering voor Saba.

Wat loopt er momenteel?

Naast de coördinerende rol van DGKR op de uitvoering van de Saba Package ondersteunt DGKR de organisatieontwikkeling en capaciteitsversterking van het OLS. Zo worden de mogelijkheden verkend voor het opzetten van Talent Ontwikkel Programma (TOP) toegesneden op de context van Saba. Medio 2022 loopt de Saba Package af en vanuit DGKR wordt aankomend jaar in samenspraak met departementen en OLS gewerkt aan een nieuwe uitvoeringsagenda.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

9.4 Advies Raad van State en het Interdepartementaal Beleids- onderzoek Koninkrijksrelaties

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

De prioriteiten voor Saba de komende tijd zijn armoedebestrijding, uitbreiding van de haven, personeelscapaciteit en ophoging van de vrije uitkering. Armoede staat hoog op de agenda en met name het verlagen van de kosten van levensonderhoud. Met Covid-middelen worden de kosten van nutsvoorzieningen voor 2020 en 2021 tijdelijk verlaagd. De wens van Saba is om deze hulp structureel te maken. Dit vraagt een politieke afweging en besluitvorming. Daarnaast vraagt het havenproject veel inzet de komende tijd. Vooral de financiering is een bottleneck omdat deze nog niet helemaal rond is. Het OLS staat daarnaast voor veel uitdagingen op verschillende terreinen en heeft daarvoor behoefte aan personele ondersteuning en versterking van de uitvoeringskracht. Voor wat betreft de vrije uitkering is niet alleen bij Saba, maar ook bij verschillende departementen en Kamerleden de wens om structureel een verhoging door te voeren. Ook dit vergt een politieke afweging en besluitvorming.

Huidige financiële kader

Het OLS ontvangt middelen uit de vrije uitkering (in 2021 is de basisuitkering exclusief indexering ca. USD 9,56 mln.). Daarnaast ontvangt het OLS bijzondere uitkeringen voor specifieke taken en worden er lokale inkomsten geworven d.m.v. van eilandbelastingen. Saba heeft van de drie eilanden een kleiner verdienvermogen, gelet op de beperkte externe inkomsten.

9.4 Advies Raad van State en het Interdepartementaal Beleids- onderzoek Koninkrijksrelaties

Maatschappelijke opgave

De Raad van State (RvS) en het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Koninkrijksrelaties (IBO) hebben in 2019 kansen en belemmeringen in kaart gebracht om te komen tot een effectiever beleid voor Caribisch Nederland, met als doel het welzijn van burgers in Caribisch Nederland te bevorderen. Aanbevolen werd de coördinerende rol van BZK te versterken, de samenwerking in Den Haag én met Caribisch Nederland te verbeteren, te investeren in de kwaliteit en slagvaardigheid van het lokaal bestuur en de ambtelijke organisaties, achterstanden stap voor stap weg te werken en te zorgen voor adequate wet en regelgeving. Via het interdepartementale programma RvS/IBO worden diverse maatregelen uitgewerkt die daaraan bijdragen. In overleg met de betrokken departementen en de openbare lichamen zullen uiteindelijk komend jaar meerjarige uitvoeringsagenda's moeten worden opgesteld waarin de voorgestelde maatregelen en benodigde (financierings) afspraken een plek moeten vinden.

In verschillende adviezen, rapporten en evaluaties is de afgelopen jaren geconstateerd dat sinds de staatkundige hervorming op 10 oktober 2010 hard is gewerkt aan grote en kleine verbeteringen. Positieve ontwikkelingen zijn er onmiskenbaar, bijvoorbeeld op het terrein van onderwijs, gezondheidszorg en in het sociaal domein, maar ook is duidelijk dat er nog achterstanden weg te werken zijn. Zo zijn de sociale voorzieningen nog niet op het gewenste niveau, vertoont de fysieke infrastructuur achterstallig onderhoud, is de staat van de natuur en in het bijzonder het koraal niet toekomstbestendig, is de bestuurskracht nog

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

**9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland**

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

**9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties**

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

onvoldoende verstevigd en mist het ambtenarenapparaat voldoende kennis en capaciteit. Veel van deze uitdagingen zijn complex van aard en beslaan veelal meerdere beleidsterreinen. Dergelijke opgaven zijn gebaat bij een meer integrale benadering. Versterking van de Haagse coördinatie en verbetering van de samenwerking tussen Europees Nederland en Caribisch Nederland zijn daarom van groot belang.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Het directoraat-generaal Koninkrijksrelaties (DGKR) is verantwoordelijk voor het programmabeheer en -management van de Kabinetsreactie. Daarnaast draagt DGKR inhoudelijk bij aan het uitwerken van de verschillende adviezen en neemt het in 2022 regie op het opstellen en implementeren van uitvoeringsagenda's die het Rijk en CN binden in verplichtende afspraken en resultaten.

De inhoudelijke uitwerking van de maatregelen gebeurt in nauwe samenwerking met de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Daarnaast dragen alle departementen naar gelang hun ministeriële verantwoordelijkheid en expertise bij aan de inhoudelijke uitwerking van de aanbevelingen.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Verschillende aanbevelingen zijn inmiddels afgerond en in uitvoering gebracht. Zo is door aanpassingen in de rijksbegroting en het jaarlijks Overzicht Bijzondere Uitkeringen meer inzicht en transparantie gecreëerd in departementale geldstromen naar Caribisch Nederland. Op tal van andere terreinen zijn eerste analyses afgerond die de opmaat vormen voor bestuurlijk overleg met de openbare lichamen om tot uitvoeringsagenda's te komen en afspraken over taakverdeling, achterstanden, bestuurs- en uitvoeringskracht en het verhogen van de vrije uitkering. Om kennis en begrip te vergroten tussen Europees en Caribisch Nederland heeft DGKR een cursus opgezet voor rijksambtenaren die bij de departementen in contact met CN staan.

Wat loopt er momenteel?

Er wordt gewerkt aan voorstellen tot herziening van de bestuurlijke en financiële verhoudingen met Caribisch Nederland. Zo wordt onder meer bezien of de taken die behoren bij de functie van Rijksvertegenwoordiger anders ingericht en opgepakt kunnen komen, waarmee mogelijk de functie van Rijksvertegenwoordiger komt te vervallen en wordt gekeken naar de introductie van gedifferentieerd toezicht op de openbare lichamen. Als hiertoe wordt besloten, is wetgeving nodig. Met de openbare lichamen wordt daarnaast gewerkt aan het opstellen van discussienotities als opmaat voor bestuurlijk overleg over eerdergenoemde onderwerpen als taakverdeling, het wegwerken van achterstanden, etc. Het streven is om uiterlijk medio 2022 tot concluderende afspraken te komen met zowel departementen als openbare lichamen over de exacte taakverdeling, mate van ondersteuning, prioriteiten voor de komende jaren, etc. Deze afspraken moeten landen in nieuwe uitvoeringsagenda's.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

**9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland**

9.1 Bonaire

9.2 Sint Eustatius

9.3 Saba

**9.4 Advies Raad van State en het
Interdepartementaal Beleids-
onderzoek Koninkrijksrelaties**

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

In de opmaat naar het opstellen van de uitvoeringsagenda's die als sluitstuk van het programma dienen zullen op diverse beleidsterreinen fundamentele keuzes gemaakt moeten worden. Allereerst op financieel vlak met het vaststellen van de hoogte van de vrije uitkering en het vaststellen van de middelen die door het kabinet of verantwoordelijke vakdepartementen vrijgemaakt kunnen worden voor het wegwerken van achterstanden op de verschillende beleidsterreinen. Op inhoudelijk vlak zullen samen met departementen en de openbare lichamen concluderende afspraken gemaakt moeten worden over het herijken van de taakverdeling, het aanwijzen van beleidsprioriteiten, de herinrichting van de bestuurlijke en financiële verhoudingen, etc. Daarnaast zal DGKR met de departementen nadere afspraken moeten maken over de coördinerende rol van BZK en hoe deze in de toekomst verder in te vullen.

Huidige financiële kader

Over de financiële kaders zullen concluderende afspraken gemaakt moeten worden door het kabinet, met de betrokken bewindspersonen en met de openbare lichamen. Het gaat daarbij onder meer over de hoogte van de vrije uitkering en benodigde investeringen in de komende jaren voor het wegwerken van achterstanden.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Module 10

BZK, het Rijk en de publieke sector

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

BZK heeft meerdere rollen binnen de publieke sector. Enerzijds de bovensectorale coördinerende rol op het gebied van arbeidszaken van de publieke sector, anderzijds de verantwoordelijkheid als werkgever voor het bedrijfsvoeringsbeleid en de cao van het Rijk. In het kader van loonvorming en pensioenen heeft BZK een coördinerende (stelsel)verantwoordelijkheid.

De kwaliteit van de publieke sector wordt bepaald door de mensen die er werken. Arbeidsvoorwaarden moeten er aan bijdragen dat ook op een krappe arbeidsmarkt goede medewerkers kunnen worden geworven en worden behouden, tegen doelmatige kosten. Goede arbeidsvoorwaarden ondersteunen daarbij een flexibele inzet en duurzame inzetbaarheid van medewerkers en belemmeren deze niet. Een aantal dossiers, zoals het Huis voor Klokkeluiders, is zelfs breder dan de publieke sector en geldt ook voor de markt.

Naast de coördinerende rol van BZK binnen de publieke sector, is BZK ook verantwoordelijk als werkgever voor de rijksoverheid. Een goed functionerende rijksoverheid vraagt dat haar organisaties, medewerkers en processen kunnen rekenen op passend beleid en passende dienstverlening. Beleid en uitvoering dienen integraal en wendbaar te zijn om zo telkens op de beste wijze te kunnen worden ingezet. Voor alle betrokkenen moet helder zijn wat de afspraken, verwachtingen en mogelijkheden ten aanzien van de dienstverlening zijn en welke kosten daarbij horen. Voor de realisatie werkt BZK samen met departementen en rijksbreed werkende uitvoeringsorganisaties aan een doelmatige en doeltreffende Rijksoverheid, die kan voldoen aan de realisatie van maatschappelijke opgaven. De organisatie van de Rijksdienst is in de afgelopen vijftig jaar doorlopend vernieuwd. Diverse programma's –

Vernieuwing Rijksdienst, Compacte Rijksdienst, Hervormingsagenda Rijksdienst – hebben bijgedragen aan het optimaliseren van de organisatie van de Rijksdienst. Politieke keuzes zorgden voor herindelingen van departementen of oprichting van nieuwe (tijdelijke) ministeries. De uitvoering is meer centraal komen te staan, onder andere door 'Werk aan uitvoering'. Dit traject is eind 2019 gestart om de dienstverlening aan burgers, instellingen en bedrijven te versterken en de wendbaarheid, continuïteit en toekomstbestendigheid van de uitvoering te vergroten.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

Maatschappelijke opgave

De kabinetssectoren Rijk, Politie, Defensie en Rechterlijke Macht, en de onderwijssectoren krijgen via het zogeheten referentiemodel een jaarlijks vast te stellen bijdrage voor de arbeidskostenontwikkeling die in principe is gebaseerd op de ontwikkeling van lonen en sociale lasten in de markt²⁴. In de afgelopen decennia is er door het kabinet veelvuldig gekort op de bijdrage in de arbeidskostenontwikkeling. Zo ligt de ‘nullijn’ van 2010-2014 nog vers in het geheugen. Ervaring leert dat een dergelijke korting vaak in latere jaren weer gecorrigeerd wordt. In de afgelopen kabinetsperiode heeft geen korting plaatsgevonden en heeft de loonontwikkeling in de publieke sector volledig meegeademd met de loonontwikkeling in de markt.

In bepaalde publieke sectoren (als primair en voortgezet onderwijs, defensie) en in bepaalde functies (met name ICT) groeien de arbeidsmarkttekorten.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Bewindspersoon/ -personen van BZK hebben verschillende rollen en verantwoordelijkheden, veelal als coördinerend bewindspersoon, maar ook als werkgever voor de sector Rijk.

Coördinerende rol publieke sector:

- a. **coördinatie arbeidsvoorwaarden en pensioen publieke sector binnen kabinet** waaronder i.s.m. Financiën de bekostiging van arbeidsvoorwaarden via een referentiemodel (waarbij de markt de referentie is) en de afstemming van de ontwikkeling cao's bij de kabinetssectoren Rijk, Politie, Defensie en Rechterlijke Macht;
- b. vertegenwoordiging van het kabinet in de **brede werkgeversrol in onderhandelingen over de ABP-pensioenregeling**;
- c. verantwoordelijk voor het **overleg vanuit het kabinet met vakcentrales en zelfstandige publieke werkgevers** (m.n. decentrale overheden en onderwijskoepels) over arbeidszaken in de publieke sector;
- d. verantwoordelijk voor het **pensioenstelsel in de publieke sector** als vastgelegd in de Wet privatisering ABP;
- e. coördinatie binnen kabinet van de inzet van NL als lidstaat bij **onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden bij internationale organisaties** (waaronder EU, OESO, NAVO, Raad van Europa).

Werkgever Rijk:

- f. vanuit de werkgeversrol van sector Rijk onderhandelen **over de arbeidsvoorwaarden/ cao van de sector Rijk** en deze uitvoeren.

Over arbeidsvoorwaarden (cao's) en de ABP-pensioenregeling moet net als in de markt overeenstemming met **vakbonden/ vakcentrales** worden bereikt; deze kunnen niet eenzijdig worden gewijzigd.

²⁴. Gemeenten en provincies krijgen via een andere systematiek een soortgelijke bijdrage vanuit de rijksbegroting.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Binnen het kabinet zijn de bewindslieden van **J&V en Defensie** collega-werkgevers voor resp. Politie, Rechterlijke Macht en Defensie. De bewindslieden van **OCW** en **VWS** onderhouden de relaties met de onderwijs- en zorgkoepels. De bewindslieden van SZW zijn betrokken in verband met de voorbeeldfunctie die vaak aan publieke sectoren en in het bijzonder de sector Rijk wordt toegeschreven.

De stichting Zelfstandige Publieke Werkgevers (**ZPW**) verenigt de werkgeverskoepels van de decentrale overheden en in het onderwijs. Bij de vaststelling van werkgeversmandaat en -inzet voor de onderhandelingen over de ABP-pensioenregeling moet overeenstemming worden bereikt met de ZPW en binnen het kabinet.

Huidige situatie coördinerende rol publieke sector

- Coördinatie en richtinggeving bij de ontwikkeling van arbeidsvoorwaarden gebeurt binnen het kabinet door waarnemers van BZK i.s.m. FIN bij de betreffende cao-onderhandelingen; zo nodig vindt er overleg in minister-raad of bewindspersonenoverleg plaats. Er is in de vorige kabinetsperiode een (vertrouwelijke) leidraad opgesteld die bij een nieuw kabinet vernieuwd wordt.
- BZK beheert i.s.m. FIN het referentiemodel waarmee de bijdrage in de arbeidskostenontwikkeling wordt vastgesteld, en informeert de betreffende werkgevers(koepels) daarover. Deze financiële informatie is in verband met de onderhandelingen vertrouwelijk (niet openbaar).
- De ABP-premie is de afgelopen jaren fors gestegen waardoor er minder financiële ruimte is voor loonstijging en andere cao-afspraken.
- De implementatie van het nieuwe pensioenstelsel betekent dat in overleg tussen sociale partners ook de ABP-regeling fundamenteel herzien moet worden. De voorbereiding daarvan is gestart.

- Er is een kaderinstructie voor de onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden bij internationale organisaties; ook deze moet in de komende kabinetsperiode worden herzien.

Huidige situatie werkgever Rijk

- De huidige cao Rijk heeft een looptijd tot en met 31 maart 2022.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkenluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

10.2 Topinkomens

Maatschappelijke opgave

De wet normering topinkomens (WNT) regelt een maatschappelijk verantwoorde bezoldiging van topfunctionarissen (i.c. bestuurders, algemene leiding) in de publieke sector en de eventuele ontslagvergoeding. Daarnaast zorgt de wet voor transparantie van de bezoldiging per topfunctionaris via de verantwoording in jaarverslagen van instellingen.

De wet beslaat vrijwel de gehele publieke sector met enkele uitzonderingen zoals bijvoorbeeld staatsdeelnemingen (eigen beloningsbeleid van de minister van Financiën), pensioenfondsen (zelfregulering), koninklijk huis, politieke ambtsdragers (eigen bezoldigingsbeleid).

Het algemeen bezoldigingsmaximum bedraagt 209.000 euro in 2021 en 216.000 in 2022. Naast dit maximum bestaan er nog 27 lagere sectorale bezoldigingsnormen voor woningbouwcorporaties (7x), zorginstellingen (4x), onderwijsinstellingen (7x), zorgverzekeraars (3x), media-instellingen (3x), cultuurfondsen (2x), ontwikkelingssamenwerking (1x). Door deze sectorale versnippering heeft de WNT steeds meer het karakter gekregen van een Haagse politiek gestuurde functiewaarderingswet. De ontslagvergoeding is sinds 2013 niet meer bijgesteld en bedraagt 75.000 euro.

De instellingen die vallen onder de wet normering topinkomens (WNT-instellingen) kunnen uitzonderingsverzoeken indienen om van de normering in de wet af te wijken. Deze uitzonderingen moeten worden bekrachtigd in de MR op voorstel van een vakminister en gepubliceerd in de Staatcourant.

Niet-topfunctionarissen zijn niet genormeerd door de WNT. Bijvoorbeeld ICT-specialisten, maar ook medisch specialisten, TV-presentatoren bij publieke omroep (eigen beloningsbeleid) of luchtverkeerleiders. In de politie-CAO is geregeld dat niet-topfunctionarissen onder het bezoldigingsmaximum blijven. Voor niet-topfunctionarissen met een bezoldiging boven het maximum geldt ook de jaarlijkse openbaarmakingsplicht.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Bewindspersoon/-personen van BZK hebben verschillende rollen en verantwoordelijkheden:

- coördinerend wetgevend: minBZK dient als eerste ondertekenaar alle wetwijzigingen in en stelt wijzigingen in lagere regelgeving vast. Jaarlijks wordt het algemeen bezoldigingsmaximum vastgesteld voor t+1 en zijn er op basis van ervaringen in de uitvoering overwegend kleine aanpassingen van de algemene lagere regelgeving. De WNT-vakministers VWS, OCW, BZ/OS en BZK-Wonen onderhouden hun eigen sectorspecifieke regelgeving in overeenstemming met minBZK.
- instemmend: formele uitzonderingsverzoeken in alle WNT-sectoren vergen instemming van de minister van BZK
- toezichthoudend: binnen BZK/DGOO bevindt zich de Eenheid Toezicht die namens de minister voor het BZK-domein (ca. 2000 instellingen) toezicht uitvoert. De vakministers OCW, VWS en BZK/Wonen hebben het toezicht voor hun sectoren georganiseerd
- rapporterend: jaarlijks doet de minister van BZK verslag van de beleidsontwikkeling én de stand van de toezichtonderzoeken in alle domeinen
- evaluerend: eens in de 5 jaar dient de minister van BZK de WNT te evalueren

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

- werkgever: de gehele Topmanagementgroep valt onder de reikwijdte van de WNT. Jaarlijks wordt in het BZK-jaarverslag de bezoldiging per TMG-lid verantwoord. Beleidsmatige keuzen in de WNT hebben directe effecten voor topambtenaren.
- Het SGO is het ambtelijke voorportaal van alle WNT-aangelegenheden.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Vanwege de controversiële status van de WNT is de in december 2020 ingediende evaluatie WNT 2016-2020 niet behandeld in het parlement. Kern van de evaluatie was dat de effectiviteit van de wet groot is (hoge mate van compliance), maar de detailregelgeving in combinatie met strikte nalevingscontrole door accountants en toezichthouders, leidt tot ondoelmatigheid in de uitvoering. De WNT-instellingen en accountants hebben de verwachting dat vereenvoudigingsvoorstellen door het nieuwe kabinet worden doorgevoerd.

Het wetsvoorstel Versterking WNT, dat in 2018 door de minister van BZK en de minister van VWS is toegezegd aan de Tweede Kamer om met name de reikwijdte van de WNT te verbreden en ongewenste constructies tegen te gaan, is na ommekomst van het RvS-advies begin 2020 nog niet ingediend, mede vanwege de inspanningen die de Coronapandemie met zich meebracht bij VWS.

Maatschappelijk, maar ook politiek is het draagvlak voor de WNT groot. Alle partijen hechten aan matiging van de bezoldiging. De partijen aan de rechterkant van het spectrum focussen met name op organisaties die ze als 'linkse hobby's' kwalificeren; partijen aan de linkerkant van het spectrum zien het liefst de bezoldigingsnorm nog wat dalen en de reikwijdte van de wet vergroot.

De relatie tussen het ministersalaris en bezoldigingsnorm is strikt genomen losgelaten. Het algemene bezoldigingsmaximum voor 2022 is vooralsnog 6% hoger dan de huidige bezoldiging van ministers. Aangezien de ontwikkeling van het ministersalaris is gekoppeld aan de CAO-Rijk zal het verschil bij totstandkoming van een CAO Rijk 2021 en 2022 afnemen. Alleen als de bezoldiging van de minister meer dan 500 euro het algemeen bezoldigingsmaximum WNT overstijgt op enig moment, kan de minister van BZK dit verschil ongedaan maken. Sinds 2017 is dit alleen in 2018 aan de orde geweest.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

10.3 Huis voor Klokkeluiders

Maatschappelijke opgave

De Wet Huis voor klokkeluiders is tot stand gekomen als gevolg van een initiatiefvoorstel. De wet is in werking getreden met ingang van 1 juli 2016. Deze wet geeft het Huis voor klokkeluiders als zelfstandig bestuursorgaan (zonder rechtspersoonlijkheid) (zbo) de wettelijke taak klokkeluiders uit de publieke en de private sector te adviseren en op verzoek van klokkeluiders onderzoek te doen naar vermoedens van misstanden of bejegening van de klokkeluiders.

Aan de Tweede Kamer is op 1 juni jl. het wetsvoorstel aangeboden ter implementatie van de EU-richtlijn ter bescherming van klokkeluiders.²⁵ Op 1 oktober 2021 hebben de Kamerleden hun inbreng moeten aanleveren voor het schriftelijk verslag. De implementatietermijn van de EU-richtlijn verstrijkt op 17 december 2021. Dit wetsvoorstel wijzigt de Wet Huis voor klokkeluiders. Met deze wetwijziging wordt de bescherming van de klokkeluiders verder verbeterd en versterkt en wordt een grotere groep mensen beschermd. De verwachting is dat deze wetwijziging werkgevers zal stimuleren om zorg te dragen voor een veilig werk- en meldklimaat. Wij willen werkgevers hierbij ondersteunen. Om belemmeringen weg te nemen voor een (potentiële) melder om een melding van een misstand of een inbreuk op het Unierecht te doen, wordt de psychosociale en juridische ondersteuning voor klokkeluiders verbeterd.

²⁵ Kamerstuk 35851.

Het Huis krijgt meer adviesaanvragen dan verzoeken tot onderzoek. In 2020 kreeg het Huis in totaal 250 adviesaanvragen van (potentiële) klokkeluiders. In totaal heeft het Huis sinds zijn oprichting 7 onderzoeksrapporten gepubliceerd.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

De minister van BZK is verantwoordelijk voor het wettelijke systeem van klokkeluidersbescherming en is de coördinerend bewindspersoon ten aanzien van arbeidszaken in de publieke sector.

Het Huis is een onafhankelijk zbo en valt onder de verantwoordelijkheid van de minister van BZK. Het ministerie van BZK stelt budget ter beschikking aan het Huis voor het uitvoeren van de wettelijke taken. Het Huis is alleen verplicht verantwoording af te leggen over het gevoerde financiële beheer en de administratieve organisatie aan de minister van BZK. Verder is het Huis wettelijk verplicht om jaarlijks voor 15 maart een jaarverslag naar de minister van BZK en de Eerste en Tweede Kamer te sturen.

De minister van SZW is de verantwoordelijk bewindspersoon ten aanzien van de wettelijke regeling van arbeidsverhoudingen in de private sector. Daarnaast is de minister van SZW de verantwoordelijke bewindspersoon ten aanzien van gezond en veilig werken (Arbobeleid).

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Met ingang van 1 juli 2016 is het Huis voor klokkeluiders ingesteld.

De Wet Huis voor klokkeluiders is in 2020 geëvalueerd.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Wat loopt er momenteel?

In vervolg op de in 2020 uitgevoerde evaluatie van de Wet Huis voor klokkenluider wordt een tweede wetsvoorstel voorbereid. Daarnaast is de regering met de aangenomen motie van oud-Kamerleden Van Raak/Van der Molen verzocht een pilotproject te starten voor de ondersteuning van klokkenluiders op de ministeries en in diensten, in de vorm van een bijzondere vertrouwenspersoon.²⁶

Met de Stichting van de Arbeid en het Huis voor klokkenluiders vindt periodiek overleg plaats om onder meer samen op te trekken in het bevorderen van een veilig werk- en meldklimaat. Met de Stichting van de Arbeid en het Huis wordt in het najaar de vormgeving van een landelijke pilot juridische ondersteuning in de publieke en private sector besproken.

Met het ministerie van VWS en het Huis vindt overleg plaats met als doel een optimaal overzicht van de ondersteuning in het sociale en het GGZ-domein te verkrijgen ten behoeve van (potentiële) melders. Met dit overzicht kan een netwerk worden opgebouwd, waar het Huis (potentiële) melders voor psychosociale ondersteuning naar kan verwijzen.

Huidige vraagstukken

Voor de uitvoering van de wettelijke taken door het Huis voor klokkenluiders is een meerjarenbegroting vastgesteld. De afgelopen jaren worden er door het Huis onvermijdelijk en structureel circa 1 miljoen meer kosten gemaakt dan de vastgestelde begroting. Binnen BZK is er geen structurele dekking voor deze kosten. Dit levert risico's op voor de uitvoering van de wettelijke taken door het Huis.

²⁶ Kamerstuk 35570-VII, nr. 21.

Huidige financiële kader

Voor het Huis is in 2019 een meerjarenbegroting vastgesteld van circa 3,7 miljoen op jaarbasis.

Naar aanleiding van het rapport 'Ongekend onrecht' van de Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag is budget toegekend aan BZK voor het bevorderen van een veilig werk- en meldklimaat vanaf 2021. Voor de pilot ondersteuning van klokkenluiders is een budget voorgesteld voor de jaren 2022 en 2023 van circa een half miljoen euro. Dit moet nog goedgekeurd worden door de Tweede Kamer.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken & Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfsvoering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

10.4 Grenzeloos Samenwerken & Ambtelijk Vakmanschap

Maatschappelijke opgave

In reactie op het verslag van de Parlementaire Onderzoekingscommissie Kinderopvangtoeslag (POK) heeft het Kabinet aangegeven dat naast de hersteloperatie, de aanpassing van de regelgeving, meer openheid en transparantie, ook het Ambtelijk Vakmanschap meer aandacht behoeft.

Onder Ambtelijk Vakmanschap wordt in de Kabinetsreactie een gedragsverandering van de (Rijks-) overheid verstaan ten aanzien van informatiehuishouding, ambtelijke advisering, begrijpelijke taal, actieve en passieve openbaarmaking, optreden bij technische briefings, het veilig doorgeven van signalen en het tegengaan van discriminatie binnen het Rijk.

Daarnaast moet samenwerken tussen ministeries de standaard worden en de maatschappelijke opgave daarbij centraal komen te staan. Ongeschreven regels in de verhouding tussen ambtenaren en hun opdrachtgevers, zoals de gewoonte om de eigen minister bovenaan te zetten als het gaat om belangenafwegingen, moeten daarbij worden afgebouwd. Dit sluit ook aan op de politieke wens voor een andere bestuurscultuur.

Deze beoogde cultuurverandering ligt in lijn met de uitwerking van het ongevraagde advies van de Raad van State over de werking van de ministeriële verantwoordelijkheid en heeft tevens relaties met het Parlementair onderzoek 'Klem tussen balie en beleid', passages uit de SGO brief van 12 april 2021 aan informateur Herman Tjeenk Willink en de invulling van de Motie Ellian om 'trouw aan de publieke

taak' toe te voegen aan de eed of belofte die ambtenaar moet afleggen.

Het opbouwen van een bestuurscultuur binnen de Rijksdienst die gericht is op het terugverdienen van vertrouwen van burgers in de overheid, vergt een lange adem.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Het programma 'De Rijksoverheid na POK: Versterking ambtelijk vakmanschap en de kracht van samenwerking' vanuit het team Ambtelijk Vakmanschap en Grenzeloos Samenwerken bij BZK/DG Overheidsorganisatie werkt aan cultuur- en gedragsverandering bij de rijksdienst, waarbij publieke kernwaarden leidend zijn en grenzeloos samenwerken de standaard wordt.

BZK staat aan de lat om samen met de departementen, uitvoeringsorganisaties en inspecties de versterking van het ambtelijk vakmanschap vanuit een rijksbreed perspectief te ondersteunen en te stimuleren.

Dit programma kent een looptijd van 5 jaar en is vorig jaar gestart (2021/2025). De scope is primair (rijks)overheid, uiteraard met een sterke focus op bredere samenwerking binnen en buiten de overheid.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

BZK geeft met het programma 'de Rijksoverheid na POK: versterking ambtelijk vakmanschap en de kracht van samenwerking' vorm aan een meerjarig participatief proces waarin medewerkers rijksbreed samen continue betekenis geven aan ambtelijk vakmanschap. In deze aanpak staan twee elkaar versterkende sporen centraal:

1. **Bewustwording door dialoog en helpen in de praktijk**
Hiervoor organiseert BZK actief binnen de rijksdienst verschillende gesprekken over de waarden in ons handelen.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfsvoering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

2. Houvast bieden met de wiki gids AV, opleiding en andere instrumenten

De wikigids voor ambtelijk vakmanschap (voorheen Code) biedt houvast in welke waarden leidend zijn in het ambtelijk handelen. Deze gids staat centraal in de dialoog. Op basis van reacties wordt de inhoud van de gids aangepast en worden trainingen, modules en instrumenten ontwikkeld. Op deze manier geven wij op eigentijdse en passende manier invulling aan de waarden in ons werk.

Als onderdeel van de aanpak is vanuit rijksbreed perspectief de verbinding met bestaande lijnen bij de ministeries gelegd. Hiervoor is een lerend netwerk ingericht waarin werkwijzen en ervaringen worden gedeeld. Vanuit het rijksbrede perspectief versterken wij wat goed werkt en stellen dit breder beschikbaar. Waar nodig vullen wij aan.

Voor grenzeloos samenwerken/ ambtelijk vakmanschap is vanuit het actieplan POK een bedrag van €5 miljoen beschikbaar gesteld voor 5 jaar (t/m 2025). Daarna wordt dit bedrag €1 miljoen structureel per jaar.

Het programma voor de versterking van ambtelijk vakmanschap en de kracht van samenwerking is gerelateerd aan verschillende andere trajecten die momenteel lopen. Denk hierbij aan het traject rond de Wet open overheid over actieve openbaarmaking en politiek ambtelijke verhoudingen, het bredere POK traject onder coördinatie van het ministerie van Financiën, het Programma Werk aan Uitvoering onder coördinatie van het ministerie van SZW, het traject rond Publiek Leiderschap van de ABD en het programma Huis voor Klokkeluiders.

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfsvoering (incl. hybride werken)

Maatschappelijke opgave

De samenleving verandert snel en er komen allerlei ingewikkelde vraagstukken op ons af, denk aan klimaatverandering, stikstofproblematiek of cybercriminaliteit. We ervaren dat het Rijk veel problemen niet meer met traditionele organisatievormen en werkwijzen kunnen oplossen. We moeten ons werk dus op een andere, meer wendbare manier organiseren. Met onder meer de Strategische I-agenda, de Werkomgeving van de Toekomst 2030, en het Strategisch Personeelsbeleid 2025 zijn we daarmee al op weg. Deze drie documenten waren tevens basis voor de, in 2020 vastgestelde, Ambitie Rijksdienst 2022 en het hybride werken.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK heeft binnen het brede bedrijfsvoeringsdomein drie rollen:

1. Een coördinerende, aanjagende en borgende rol wat betreft beleid- en kaderstelling op de integrale bedrijfsvoering en alle onderscheidende domeinen (HRM, ICT, Facilities, Huisvesting en Inkoop).
2. Een dienstverlenende rol door het DG Vastgoed en Bedrijfsvoering Rijk (VBR). De shared service organisaties van VBR bieden dienstverlening aan diverse rijksorganisaties op het gebied van P&O (P-Direkt, UBR), ICT en informatiehuishouding (SSC-ICT, Doc-Direkt, UBR), facilitaire dienstverlening (FMH, UBR), huisvesting (RVB), inkoop (UBR) en ontwikkeling & innovatie (UBR). In een driehoeksoverleg (SG BZK als eigenaar, DG VBR als opdrachtnemer en DGGO als beleid- en kadersteller) wordt regelmatig gesproken over de gezamenlijke verantwoordelijkheid vanuit BZK.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfsvoering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Coördinerende en adviserende rol vanuit de verantwoordelijkheid als werkgever Rijk. DGOO voert namens de werkgever Rijk de onderhandelingen met de vakbonden over de CAO Rijk (zie ook het onderdeel 'arbeidsvoorwaarden en pensioen' in deze module *vormgever: link naar module invoegen*). De SG van BZK treedt op als vertegenwoordiger namens het Rijk in het overleg met de groepsondernemingsraad (GOR) Rijk.

Het directoraat-generaal Overheidsorganisatie (DGOO) werkt samen met departementen en rijksbreed werkende uitvoeringsorganisaties aan een doelmatige en doeltreffende Rijksoverheid. De beleidsontwikkende rol van BZK en de sturende rol van de Interdepartementale Commissie Bedrijfsvoering Rijksdienst (ICBR) dragen bij aan het realiseren van standaarden die wendbaar samenwerken ondersteunen.

De departementen hebben een eigen verantwoordelijkheid voor de departementale bedrijfsvoering op basis van beleid- en kaderstelling, zoals vastgesteld in ICBR en opgenomen in het Kaderboek Organisatie en Bedrijfsvoering Rijk.

Voor dienstverlening en de organisatie van de Rijksdienst geldt een besluitvormingsstelsel. De ICBR, met daarin de pSG's van de kerndepartementen en de pDG's van de grote uitvoeringsorganisaties is het hoogste besluitvormingsorgaan voor de rijksbrede bedrijfsvoering en werkgever Rijk (bijv. CAO inzet). Zij laat zich adviseren door de (vakinhoudelijke) interdepartementale commissies op het gebied van Organisatie & Personeel (ICOP), Faciliteiten en Huisvesting (ICHF), Inkoop (ICIA) en I&ICT (CIO Beraad).

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Anno 2021 zijn de resultaten van de rijksbrede bedrijfsvoering steeds meer zichtbaar. SGO5 heeft bijgedragen aan efficiënte, effectieve en kwalitatief goede dienstverlening en heeft departementen verder geholpen bij het invullen

van de rijksbrede taakstelling op bedrijfsvoering. Door de governancestructuur met bestuurlijke overleggen (gestoeld op de Regeling agentschappen en aangevuld met enkele rollen) zijn voorspelbaarheid en transparantie in tarieven en verantwoording verbeterd. SGO5 heeft zich daarmee bewezen in opzet (2014-2016), werking (2016-tot nu) en een solide basis gelegd voor doorontwikkeling (nu). Een doorontwikkeling is niet noodzakelijk voor het (blijven) halen van de doelen van SGO5, maar ligt in de veranderende omgeving waar de SSO's en de rijksbrede bedrijfsvoering zich in bevinden. Een omgeving die is veranderd door issues in de uitvoering (bijv. POK, WAU) die problematiek tussen beleid en uitvoering heeft blootgelegd. Gezamenlijk slagen we er nog onvoldoende in beleidsdoelen op bijvoorbeeld het gebied van verduurzaming, inclusiviteit en diversiteit te realiseren.

Wij zien voor de Rijksdienst van de toekomst drie belangrijke opgaven om aan deze ambitie te voldoen:

1. Realisatie van een grenzeloos samenwerkende, duurzame en inclusieve Rijksdienst;
2. Versterken van de uitvoeringsfunctie binnen het Rijk;
3. Investeren in digitale informatiehuishouding, -veiligheid en -weerbaarheid.

Wat loopt er momenteel?

Momenteel wordt gewerkt aan diverse programma's en trajecten:

- Programma Informatiehuishouding op orde
- Programma Hybride werken
- Programma Grenzeloos samenwerken
- Strategisch personeelsbeleid 2025
- I-strategie 2021-2025
- Inkopen met impact

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkenluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken & Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs- voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Hieronder volgt een toelichting op genoemde beleidsthema's en programma's

- **I-strategie 2021-2025:** De ontwikkelingen op het gebied van digitalisering vragen om onverdeelde aandacht voor alle I-aspecten binnen de Rijksdienst. Hiertoe is de **Strategische I-agenda** opgesteld. In de [module digitaal](#) wordt deze agenda toegelicht.
- **Strategisch personeelsbeleid 2025:** Om als het Rijk een aantrekkelijke werkgever te blijven voor huidige en toekomstige medewerkers, is het strategisch personeelsbeleid 2025 ontwikkeld. Onderdeel hiervan is de realisatie en innovatie van de Banenafpraak (onderdeel van de Participatiewet om meer mensen met een arbeidsbeperking en/ of afstand tot de arbeidsmarkt bij het Rijk aan te stellen). Hierin is ook nadrukkelijk aandacht voor de rol van Binnenwerk (onderdeel van UBR) als rijksbrede invulling van de Participatiewet. Door deze versnelling en innovatieagenda zet de Rijksoverheid belangrijke stappen om de doelstellingen van de Banenafpraak te halen. Zo kan ze meer mensen met een arbeidsbeperking een zinvolle baan en begeleiding te bieden.
- **Werkomgeving van de toekomst:** In het kader van de Werkomgeving van de toekomst wordt nadere uitwerking en vorm gegeven aan de fysieke werkomgeving van het Rijk. Wat is de meeste optimale werkomgeving voor medewerkers om hun werk te doen. De focus van de fysieke werkomgeving is, als gevolg van de coronacrisis, verschoven van sec het kantoor naar eveneens thuis en onderweg.

- **Hybride werken:** Hybride werken is door het vorige kabinet in juni 2021 tot uitgangspunt benoemd voor werken bij het Rijk. Hybride werken is een manier van werken waarbij – als de aard van het werk dat mogelijk maakt – medewerkers de ruimte hebben om bewuste keuzes te maken in hoe, wanneer, waar en met wie ze (samen)werken; op kantoor, thuis of elders. Daarmee brengt het de sociale, digitale en fysieke werkomgeving samen. Hybride werken is uitgangspunt bij het Rijk en draagt bij aan een toekomstbestendige, duurzame organisatie. Eén die talent aantrekt en aan zich bindt, doordat we ons samen op een wendbare, effectieve manier buigen over maatschappelijke vraagstukken. Doordat we meer thuiswerken en minder reizen voor het werk maken we als Rijksdienst ook maatschappelijke impact (reduceren van CO₂-uitstoot en bijdragen aan de duurzaamheidsdoelstellingen). Mogelijk komt door thuiswerken op termijn ook kantooruimte vrij die voor wonen kan worden ingezet.
- **Grenzeloos samenwerken/ ambtelijk vakmanschap** In [deze module](#) is dit als een apart aandachtsgebied toegelicht.
- **Ontwikkelagenda DG VBR:** DGVBR werkt aan de hand van een ontwikkelagenda gericht op verdere verbetering van kwaliteit, efficiency en samenhang in dienstverlening. De agenda kent drie lagen: (1) versterken van het functioneren van de afzonderlijke VBR-organisaties (basis op orde), (2) meer samenhang brengen tussen de dienstverlening van de VBR-organisaties (integraliteit) en (3) versterken van de samenhang met de andere dienstverleners binnen de rijksbrede bedrijfsvoering (harmonisatie en standaardisatie).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfsvoering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

Huidige vraagstukken

Een goede wisselwerking tussen beleid en uitvoering vergroot de realisatiekracht van BZK. Daarbij is het belangrijk dat beleidsdoelen helder worden geoperationaliseerd en de uitvoering uitvoeringsconsequentie in termen van benodigde capaciteit, middelen en instrumenten en signalen uit de praktijk teruggeeft voor beleidsontwikkeling (uitvoeringstoets in kader van gesloten beleidscyclus). Hierin investeren DGGO en DGVBR. Daarnaast is het ook van belang dat de informatiehuishouding op orde is voor het goed functioneren van de Rijksdienst en meer transparantie.

Huidige financiële kader

Voor rijksbrede trajecten in opdrachtgeverschap van ICBR geldt een verdeelsleutel op basis van aantallen IAR (individuele arbeidsrelatie), zoals die geldt voor P-Direkt.

Na afronding van de Hervomingsagenda Rijksdienst (2016) wordt door departementen structureel €6 miljoen overgemaakt. Dit bedrag wordt in grote mate besteed aan de inzet van fte binnen de drie beleidsdirecties van DGGO (A&O, IFHR en CIO Rijk) voor laten uitvoeren van strategische thema's en het voeren van het secretariaat ICBR en bestuurlijk secretariaat GOR Rijk. Het bedrag dat jaarlijks overblijft wordt ingezet voor (incidentele) rijksbrede initiatieven, zoals bijv. versnelling Banenafpraak, Kleurrijke Top-500, BIT, versnelling cybersecurity, hybride werken.

Voor veel beleidsmatige trajecten geldt dat kosten en dekking in kaart worden gebracht en worden voorgelegd voor besluitvorming in de ICBR.

Om hybride werken mogelijk te maken verwachten we aanzienlijke investeringen op alle bedrijfsvoeringsterreinen. Budgetten hiervoor liggen over het algemeen bij de departementen. Instemming van de ICBR op de richting van de financiering van de te realiseren producten en op de dekking van de producten voor 2021 is opgehaald in juli 2021. E.e.a verloopt veelal via het tarievenstelsel. Door deze investeringen blijven we aantrekkelijk en kunnen we, op termijn, bijdragen aan maatschappelijke opgaven zoals reductie van mobiliteit en woningnood.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

10.6 Verduurzaming van de bedrijfsvoering van Rijk

Maatschappelijke opgave

De gevolgen van klimaatverandering en uitputting van de aarde zijn tastbaar en urgent. Via de bedrijfsvoering en inkoop van het Rijk (13 miljard jaarlijks) en die van de medeoverheden (85 miljard) kunnen we de gevolgen van de crisis dempen, de groene transitie ondersteunen en een substantiële bijdrage leveren aan duurzaam economisch herstel. Gelijktijdig laat BZK daarmee zien een betrouwbare partner te zijn in onder andere de uitvoering van het klimaatakkoord, door zelf te doen wat we aan de samenleving vragen.

Er is ambitieus klimaat- en duurzaamheidsbeleid opgesteld met een voorbeeldrol voor de Rijksoverheid. De opdracht aan alle departementen is om de Rijksorganisatie te verduurzamen en te innoveren ende inkoopkracht van het Rijk beter te benutten voor de duurzame transitie van Nederland, inzet van kwetsbare groepen en verbetering van mensenrechten. De bijbehorende doelen en afspraken zijn vastgelegd en uitgewerkt in het klimaatakkoord, de kabinetsreactie transitieagenda circulaire economie en o.a. de banenafpraak. De inkoopstrategie Inkopen met Impact is daarbij gepositioneerd als een belangrijk middel om tot doelrealisatie te komen, naast instrumenten en maatregelen gericht op gedrag, beleid, aanpassing van processen, middelen etc.

Het RIVM berekende in 2021 dat 18% (22megaton) van de jaarlijkse klimaatimpact wordt veroorzaakt door inkoop van Nederlandse overheden en 23% van het grondstoffengebruik het gevolg is van overheidsinkoop.

Gezien de omvang van de Rijksinkoop (circa 15% van de totale overheidsinkoop) is het handelen van de Rijksoverheid, naast de voorbeeldrol, zeer relevant voor het al dan niet behalen van de nationale doelen.

De afgelopen jaren zijn belangrijke randvoorwaarden voor het realiseren van de duurzame ambitie van het Rijk gerealiseerd. De inkoopstrategie “Inkopen met Impact” is vastgesteld, voor de verduurzaming van de kantoren is de routekaart in uitvoering gebracht en het aantal duurzame projecten en initiatieven is fors toegenomen. Positief is dat er inmiddels sprake is van een duurzame beweging binnen de Rijksoverheid, waarbij er op tal van terreinen praktijkervaring wordt opgedaan. In die zin kan gesteld worden dat de ‘startup-fase’ van de verduurzaming geslaagd is. Het realiseren van schaalgrootte is echter nog niet gelukt. De voortgangsinformatie laat zien dat de rijksoverheid stappen zet op weg naar een duurzame bedrijfsvoering, maar ook dat we met de huidige koers de leidende doelen voor 2030 waarschijnlijk niet halen. Geconcludeerd is dat een inhaalslag nodig is. De vorige bewindspersoon heeft bij de aanbidding van de Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk een nieuw Rijksbreed duurzaamheidsprogramma aangekondigd om de benodigde inhaalslag te bevorderen.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is als coördinerend ministerie stelselverantwoordelijk voor de rijksbrede bedrijfsvoering en inkoop en dus ook voor de verduurzaming daarvan. Dat betekent dat naar BZK wordt gekeken voor regie en sturing, voor het bieden van een hulpstructuur en hoe BZK als ministerie zelf invulling aan de verduurzaming geeft.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

De Haagse Inkoop Samenwerking (HIS, onderdeel van UBR) en het RVB hebben als inkoop uitvoeringscentrum (IUC) in rijksbrede rol op het punt van inkoop.

Als rijksbreed opererende organisaties dragen het RVB en de SSO's met het verduurzamen van hun dienstverlening substantieel bij aan de departementale opgaven.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Het Rijk reduceert haar CO₂-uitstoot in beperkte mate. In 2020 is er sprake van een lagere uitstoot door het minder reizen. Deze reductie zal waarschijnlijk van tijdelijke aard zijn. In algemene zin geldt (2020 buiten beschouwing gelaten) dat de reductie voor een beperkt deel wordt gerealiseerd door het daadwerkelijk terugdringen van CO₂-emissies. Het grootste deel van de afname is het gevolg van compenserende maatregelen (compensatie vlieguren en gasverbruik en inkoop groene stroom). Als we kijken naar het eigen wagenpark (civiele dienstvoertuigen) en het doel van 20% zero emissie in 2020 hebben we dit niet gehaald (circa 10% ipv de beoogde 20%). Het aantal circulaire projecten en initiatieven binnen het Rijk groeit, er is echter nog maar beperkt inzicht in daadwerkelijke resultaten hiervan in termen van CO₂-reductie en grondstoffengebruik. Ook kunnen we nog niet vaststellen of het doel van zes circulaire inkoopcategorieën in 2020 gerealiseerd is. Op basis van een aantal kritische rapporten over de sociale ambities kan ook hier gesteld worden dat de voortgang nog onvoldoende is.

Wat loopt er momenteel?

Aangekondigd is dat het ministerie van BZK de verduurzamingsopgave van alle ministeries zal helpen en ondersteunen met een nieuw meerjarig duurzaamheidsprogramma. Het programma moet inzicht geven in de voortgang van de duurzaamheidsprestaties, ministeries helpen bij het verkrijgen van een CO₂-prestatieladder certificaat (een methode die leidt tot aantoonbare en daadwerkelijk CO₂-reductie) en praktische instrumenten aanbieden. Te denken valt aan: inkoopcriteria die helpen bij een duurzame uitvraag richting marktpartijen. De ministeries hebben afgesproken dat de duurzaamheidsdoelen in 2022 onderdeel worden van de jaarplannen en managementafspraken. Ook daarbij moet het programma hulp bieden.

Het aangekondigde meerjarige duurzaamheidsprogramma programma is in voorbereiding (kwartiermakerfase), maar moet nog geëffectueerd worden. Vanuit DG00 (IFHR) zijn diverse activiteiten opgepakt om de implementatie te ondersteunen en handelingsperspectief te bieden. Dit wordt netwerksgewijs aangepakt in nauwe samenwerking met de duurzaamheidscoördinatoren van de kerndepartementen en een netwerk van coördinatoren van grote uitvoeringsorganisaties.

Ook zijn er keuzes te maken in de ambitie waarmee een en ander uitgevoerd wordt. De huidige aanpak is gebaseerd op kleine stappen, waarbij er geen extra middelen of capaciteit beschikbaar zijn. Intensivering is mogelijk via een robuuste programma-organisatie, het beschikbaar maken van innovatiebudget voor duurzame rijksinkopen en budget voor de verduurzaming van rijksvastgoed.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkeluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

10.7 Renovatie Binnenhof

Maatschappelijke opgave

Reeds in de periode 2008–2010 ontstond bij de gebruikers van het Binnenhof het besef met name vanwege de brandveiligheid en de verouderde staat van de installaties dat renovatie van het Binnenhof dringend noodzakelijk was en uitstel niet langer mogelijk was. Daarna zijn acties in gang gezet om tot uitwerking en implementatie te komen. In 2015 werden nut en noodzaak van de renovatie door het kabinet Rutte II gemotiveerd en de gekozen scope van dit project toegelicht. In 2016 koos de commissie voor Binnenlandse Zaken uit verschillende opties voor de variant van de renovatie met een duur van 5,5 jaar en een investeringsbudget van € 475 mln. (prijspeil 2015) waarbij de gebruikers gedurende die periode verhuizen naar tijdelijke huisvestingen. Daarbij gaf ook de gemeente Den Haag aan voorstander te zijn van deze variant vanwege de minste overlast voor de directe omgeving.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

BZK is verantwoordelijk voor het Rijksvastgoed (gronden en gebouwen) en dus ook voor alle gebouwen op het Binnenhof. De bewindspersoon is verantwoordelijk voor scope, tijd en geld van het renovatieproject. Het Rijksvastgoedbedrijf zorgt dat de renovatie wordt uitgevoerd.

Het Rijksvastgoedbedrijf is samen met de gebruikers van het Binnenhof vertegenwoordigd in renovatiecommissie en de stuurgroep. Daarnaast bestaat voor de gebruikers de Bouwbegeleidingscommissie (BBC); de adviescommissie van het Presidium dat wordt voorgezeten door de voorzitter van de Tweede Kamer.

Naar aanleiding van moties van het lid Middendorp en het lid Bisschop²⁷ heeft de heer Remkes op verzoek van de staatssecretaris BZK door middel van interviews met de gebruikers een analyse uitgevoerd en aanbevelingen gedaan om de governance te verbeteren. Eén van de aanbevelingen betreft (in aanvulling op de ambtelijke stuurgroep) het instellen van een halfjaarlijks bestuurlijk overleg tussen de vicepresident van de Raad van State, de voorzitter van de Eerste Kamer, de voorzitter van de Tweede Kamer, de minister-president en de verantwoordelijk bewindspersoon. Dit bestuurlijk overleg staat in het teken van overkoepelende onderwerpen met betrekking tot de renovatie van het Binnenhof. Ook onderwerpen die op het eerste gezicht vooral gerelateerd zijn aan één gebruiker, maar die bijvoorbeeld door onvoldoende voortgang gaan raken aan de belangen van meerdere gebruikers komen in het bestuurlijk overleg aan de orde.

Wat loopt er momenteel?

De renovatie Binnenhof bevindt zich momenteel in de uitvoeringsfase. De gebruikers Eerste Kamer en Raad van State en de Tweede Kamer zijn verhuisd naar hun tijdelijke huisvestingen (Lange Voorhout 34 respectievelijk Bezuidenhoutseweg 67). Alle inspanningen zijn erop gericht om eind 2021 de tijdelijke huisvesting van Algemene Zaken bouwkundig gereed te hebben. Tegelijk moet het terrein van het Catshuis verder geschikt gemaakt moet worden voor de toekomstige functie tijdens de tijdelijke huisvesting, zoals het daar laten plaatsvinden van de ministerraad. Dit brengt een aantal nog te analyseren aandachtspunten rond de beveiliging die op consequenties wordt gezien en gewogen. Er vinden nadere analyses naar verschillende alternatieven plaats.

27. Tweede Kamer, Vergaderjaar 2020-2021, 34 293, nrs. 110 en 111).

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

10.1 Arbeidsvoorwaarden en pensioen

10.2 Topinkomens

10.3 Huis voor Klokkenluiders

10.4 Grenzeloos Samenwerken &
Ambtelijk Vakmanschap

10.5 Rijksdienst/Rijksbrede bedrijfs-
voering (incl. hybride werken)

10.6 Verduurzaming van de
bedrijfsvoering van Rijk

10.7 Renovatie Binnenhof

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

In de rapportages over de renovatie van het Binnenhof aan de Tweede Kamer is herhaaldelijk gemeld dat het uitgangspunt van deze renovatie is dat het project binnen de afgesproken randvoorwaarden gerealiseerd zal worden. Dat wil zeggen sober en doelmatig. Er is een renovatiebudget vastgesteld van € 475 mln (prijspeil 2015). Er zijn vier disclaimers, die het bijstellen van het budget noodzakelijk kunnen maken:

1. Marktspanning;
2. Extra eisen beveiliging;
3. Extra eisen duurzaamheid;
4. Onvoorziene technische uitvoeringsrisico's.

Bij de doorvertaling van het investeringsbudget is in 2015 rekening gehouden met een structurele indexatie van 2,5% per jaar, maar niet met de huidige marktsituatie. Door de krapte op de bouwmarkt is gebleken dat de conjuncturele component de afgelopen jaren veel harder is gestegen. Dit staat bekend als marktspanning en het is nog ongewis hoe deze marktspanning zich de komende jaren zal ontwikkelen. Bij de disclaimers beveiliging en duurzaamheid gaat het om extra eisen door de gebruikers van het Binnenhof dan waar in 2015 rekening mee is gehouden. De gebruiker bepaalt op basis van actueel beschikbare informatie welke beveiligingsmaatregelen nodig zijn. Op basis van de motie Smeulders c.s.²⁸, waarin de indieners de regering verzoeken om zich in te spannen dat het hele Binnenhofcomplex zo duurzaam mogelijk gerenoveerd wordt, zijn extra duurzaamheidsmaatregelen doorgevoerd.

De zesde voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer bevat de meest actuele situatie. Hierin is een tweetal kostenverhogingen gemeld. Geactualiseerd na voorjaarsbesluitvorming 2021 is het budget voor het gehele project renovatie Binnenhof als volgt:

28. Tweede Kamer, vergaderjaar 2020–2021, 34 293, nr. 112.

Budget voor het gehele project renovatie Binnenhof

Budget	Bedrag
Budget renovatie (ultimo 2021)	452 mln.
Renovatie post: Indexatie	14,8 mln.
Renovatie post: Disclaimer veiligheid	127 mln.
Renovatie post: Disclaimer duurzaamheid	13,9 mln.
Subtotaal Totaal van bovenstaande posten	607, mln.
Budget tijdelijke huisvestingen incl. COVID maatregelen.	111,2 mln.
Totaal	€ 718,9 mln.

Dit is geen plafondbedrag omdat de disclaimers ook gedurende de gehele uitvoering van het project van toepassing zullen zijn. Zo zal tijdens de aanstaande feitelijke verbouwing na destructief onderzoek²⁹ nog moeten blijken wat de technische staat van de gebouwen is, of er sprake is van de noodzaak tot grootschalige asbestsanering e.d. Dit valt onder de disclaimer onvoorziene uitvoeringsrisico's.

Johan van Oldenbarnevelt

In 2018 heeft de minister-president aan het lid Van Raak toegezegd te zullen onderzoeken wat de mogelijkheden en randvoorwaarden zijn voor onderzoek naar de historische graven onder de voormalige Hofkapel aan het Binnenhof, in het bijzonder dat van Johan van Oldenbarnevelt. Tijdens de renovatie zullen op een aantal specifieke plekken onder het gebouw van de Eerste Kamer kleinere opgravingen worden uitgevoerd en openingen worden gemaakt. Het publiek wordt hier (digitaal) bij betrokken.

29. Bij destructief onderzoek wordt getest op bezwijkvorm. Het materiaal is na de test niet meer bruikbaar als constructief element.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

11.1 ABD Fase II

11.2 Visie op Publiek Leiderschap

Module 11

Bureau Algemene Bestuursdienst

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

11.1 ABD Fase II

11.2 Visie op Publiek Leiderschap

Bureau ABD werkt momenteel aan ABD Fase II, de doorontwikkeling aan de hand van het onderzoeksrapport naar het functioneren van de ABD, en aan een nieuwe Visie op Publiek Leiderschap, die in de huidige vorm stamt uit 2016.

11.1 ABD Fase II

Maatschappelijke opgave

Begin 2021 is het onderzoek door de Universiteit Utrecht naar het functioneren van de ABD afgerond. Het kabinet heeft in de reactie op het rapport aangegeven alle aanbevelingen over te nemen. Allereerst ziet dit op een versterking van de visie en strategie en bijdrage aan de kwaliteit van de rijksdienst. Dit betekent meer opgavegericht werken door de ABD, uitbreiding van de Rijksbrede samenwerking en een meer persoonsgerichte en opgavegerichte benadering in functieprofielen ('person-job fit' en 'person-environment fit'). Ten tweede wordt de transparantie en zichtbaarheid vergroot, zowel van de ABD zelf (door onder meer een openbaar jaarverslag) als de procedures en werkwijzen bij werving en selectie. Ten derde geldt voor mobiliteit en continuïteit dat meer maatwerk geleverd zal worden.

BABD werkt op dit moment aan de uitwerking van de aanbevelingen en de doorontwikkeling van het ABD-stelsel: ABD Fase II.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Organisatorisch valt BABD onder BZK. Hiermee is de samenhang geborgd met de beleidsverantwoordelijkheid van BZK voor de kwaliteit van het openbaar bestuur en het organisatie- en personeelsbeleid voor de Rijksdienst (DG Overheidsorganisatie). De minister van BZK is verantwoordelijk voor het ABD-stelsel binnen de hele rijksoverheid. Om die reden heeft de DG ABD op de werkterreinen van BABD een onafhankelijke positie binnen BZK met een rechtstreekse verantwoordingslijn naar de Minister van BZK.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving

2. Wonen en Bouwen

3. Democratie

4. Bestuur

5. Digitaal

6. Grondwet en grondrechten

7. Openbaarheid

8. Koninkrijksrelaties: Landen

9. Koninkrijksrelaties:
Caribisch Nederland

10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

11.1 ABD Fase II

11.2 Visie op Publiek Leiderschap

In de praktijk legt de DG ABD belangrijke ambtelijke besluiten over de werking van het stelsel voor aan het overleg van secretarissen-generaal (SGO).

BABD werkt voor Fase II nauw samen met de beleidsdirecties van het DG Overheidsorganisatie (DGOO) en de departementale directeuren Organisatie en Personeel.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

De eerste vernieuwingen uit Fase II zijn al gerealiseerd. Zo werd onder meer een jaarverslag over 2020 uitgebracht en zijn de publicaties over ABD-benoemingen aangepast door meer het ‘verhaal’ te vertellen achter de benoemde kandidaat.

Wat loopt er momenteel?

In Q4 2021 wordt de Kamer geïnformeerd over de voortgang van het doorvoeren van de aanbevelingen van onderzoeksrapport dat de basis vormt voor ABD Fase II.

Huidige vraagstukken

De aandacht in de media voor (top)ambtenaren, en daarmee voor de ABD, was altijd beperkt. Media-aandacht liep van 2000 – 2018 zelfs terug. Maar na ontwikkelingen bij JenV en de Belastingdienst nam de aandacht daarna sterk toe, van media en politiek.

In de berichtgeving Toeslagenaffaire zal de rol van BABD, de ABD en topambtenaren nog regelmatig terugkeren.

Kennis over het ABD-stelsel bij publiek en media is beperkt: er wordt nog vaak gedacht dat de ABD een pool is van mensen die automatisch rouleren over functies (de “baantjescarrousel”). In de praktijk zetten we bijna alle vacatures open, moet bijna iedereen solliciteren en zijn 171 van de 310 in 2020 gevulde ABD-functie gevuld door mensen die van een niet-ABD-functie kwamen. Ook de constructie van de Buitengewoon Adviseur voor TMG’ers zonder functie is onbekend, waarbij vaak wordt gedacht dat TMG’ers dan “een nieuwe functie” krijgen (het betekent juist dat TMG’ers op zoek moeten naar een nieuwe functie, waarbij ze ondertussen korte opdrachten vervullen. Deze constructie biedt meer flexibiliteit bij het ontheffen uit functie en is goedkoper dan het beëindigen van de arbeidsovereenkomst).

Huidige financiële kader

Naast de bestaande capaciteit van BABD is voor de versterking van de strategische informatie- en adviesrol in verbinding met de ontwikkeling van de rijksdienst aanvullend een bedrag van ruim 900.000 euro per jaar beschikbaar gesteld aan BABD.

Introductie

1. Ruimte en Leefomgeving
2. Wonen en Bouwen
3. Democratie
4. Bestuur
5. Digitaal
6. Grondwet en grondrechten
7. Openbaarheid
8. Koninkrijksrelaties: Landen
9. Koninkrijksrelaties: Caribisch Nederland
10. BZK, het Rijk en de publieke sector

11. Bureau Algemene Bestuursdienst

11.1 ABD Fase II

11.2 Visie op Publiek Leiderschap

11.2 Visie op Publiek Leiderschap

Maatschappelijke opgave

De huidige visie op publiek leiderschap (2016) is gericht op het (top)management en is een leidraad in werving en selectie voor de ABD-doelgroep. Daarnaast vormde deze visie de basis van leer- en ontwikkelprogramma's voor de ABD en stoelden veel van de ministeries hun departementale visies op leiderschap op deze rijksbrede ABD-visie.

De Rijksdienst staat echter niet stil, dus vernieuwt BABD de visie. Bureau ABD wil een nieuwe visie die nauw aansluit bij behoeften en uitdagingen uit de praktijk én wetenschappelijk onderbouwd is.

Feiten en cijfers

De invloed op werving en selectie en het ontwikkelaanbod is groot: jaarlijks zijn er zo'n 1300 deelnames aan het ontwikkelaanbod van BABD, en ongeveer 300 vacatures voor ABD-functies.

Verantwoordelijkheid BZK en andere partijen

Organisatorisch valt BABD onder BZK. Hiermee is de samenhang geborgd met de beleidsverantwoordelijkheid van BZK voor de kwaliteit van het openbaar bestuur en het organisatie- en personeelsbeleid voor de Rijksdienst (DG Overheidsorganisatie). De minister van BZK is verantwoordelijk voor het ABD-stelsel binnen de hele rijksoverheid.

Andere verantwoordelijke partijen zijn de Interdepartementale Commissie Organisatie- en Personeelsbeleid (ICOP), het overleg van secretarissen-generaal (SGO) en DG Overheidsorganisatie (DGOO).

Het gehele proces van de totstandkoming van de nieuwe Visie op Publiek Leiderschap is volledig transparant en voor iedereen te volgen via de website van Algemene Bestuursdienst: www.algemenebestuursdienst.nl

Vele spelers van binnen en buiten de overheid hebben reeds input geleverd in het traject van de vernieuwing van de Visie op Publiek Leiderschap.

Wat heeft BZK tot nu toe gedaan op dit thema?

Op dit moment gebruiken we de Visie op Leiderschap uit 2016.

Wat loopt er momenteel?

Er lopen nu twee trajecten: Buitengewoon Adviseur Leiderschap Mark Frequin startte in 2019 met zijn 'zoektocht' naar publiek leiderschap. Dat resulteerde in een Reisverslag, een seminar waarin dat werd besproken met betrokkenen binnen en buiten het Rijk, en een Kompas voor Leiderschap.

De opdracht voor het wetenschappelijk onderbouwen van de nieuwe Visie op Publiek Leiderschap is gegund aan de Universiteit Leiden, het Leiden Leadership Centre. De zoektocht van Mark Frequin en het onderzoekstraject van Leiden Leadership Centre gaan samen op en leiden tot een integraal richtinggevend document, eind 2021.

Huidige vraagstukken

De aandacht van de politiek voor het functioneren van de ABD raakt direct aan de leiderschapsvraagstukken rond maatschappelijke meerwaarde, grensoverstijgend samenwerken, persoonlijk leiderschap, en de rolopvattingen van ambtenaren in het politiek-ambtelijk samenspel, die worden behandeld in het ontwikkelen van de nieuwe visie.

